

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Магістерський науковий вісник

Випуск № 39

Тернопіль – 2022

ББК 74.480.278
С.88

Магістерський науковий вісник. – Випуск № 38. – 2022. – 132 с.

*Рекомендовано до друку науково-технічною радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
Протокол № 8 від 30 листопада 2022 р.*

Видрук оригінал-макету у науковому відділі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ББК 74.480.278
С.88

© Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2022

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Кравчук Лілія

Науковий керівник – доц. Олексюк Вікторія

ВПЛИВ ТРИВОЖНОСТІ НА САМОАКТУАЛІЗАЦІЮ СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У сучасних нестабільних соціально-економічних умовах розвитку суспільства підвищується інтерес до усвідомлення перспектив розвитку професійної кар'єри майбутніх психологів і його підготовленості відповідно до вимог суспільства й ринку праці, де дані вимоги адресовано насамперед не до знань, а до особистісної і професійної компетентності майбутніх психологів.

На думку М. Левітова, «тривожність – це психічний стан, що виражається як побоювання і порушення спокою, викликані можливими неприємностями» [1]. Тривожність визначається як емоційна реакція, яка сприймається як «безпредметна», оскільки умови, які її породжують, невідомі. Особливістю тривожності є те, що інтенсивність емоційної реакції на стресову ситуацію непропорційно вища за величину об'єктивної небезпеки [1]. Ця базова людська емоція може мати як сприятливий, так і виснажливий вплив на процес навчання. Людям може бути корисний помірний рівень тривожності, щоб залишатися працьовитими та відповідальними за те, що вони мають робити, і, отже, мати більш стабільне та процвітаюче життя [2].

Проблема впливу тривожності на самоактуалізацію особистості підіймалися представниками гуманістичного напрямку психології (А. Маслоу, В. Франклом, Е. Фроммом, К. Роджерсом). У працях К. Абульханової-Славської, Л. Анциферової самоактуалізація визначається як реалізація діяльності особистості, яка скерована на реалізацію життєвих цілей. Підхід К. Абульханової-Славської надає змогу розглядати самоактуалізацію особистості студентів-майбутніх психологів, як спосіб “виявлення її основних життєвих ставлень”, через які відбувається рух і розвиток особистості. Становлення особистості майбутніх психологів проявляються у суб'єктивних мотивах, цілях, прагненнях, установках, вчинках, поведінці. Здатність майбутніх психологів організувати свій життєвий шлях К. Абульханова-Славська розглядає як ціле, котре підпорядковане меті та цінностям життя [3].

На думку К. Роджерса, тенденція самоактуалізації визначається як процес реалізації особистістю на протязі всього її життя власного потенціалу з метою стати повноцінною функціонуючою особистістю. Намагаючись це розвинути, людина проживає наповнене сенсом, пошуками та хвилюваннями життя. Оскільки результати навчання дуже важливі для академічного та кар'єрного розвитку, студенти, природно, відчувають величезний тиск, щоб

отримати високі результати. Таким чином, тривожність можна назвати ланкою, яка пов'язує когнітивні здібності зі сферою мотивації та емоцій.

Оскільки самоактуалізація знаходиться на піку того, що А. Маслоу назвав «ієрархією потреб», то згідно з цією моделлю, люди не можуть бути мотивовані цілями вищого рівня (наприклад, самоактуалізація), доки потреби на найнижчому рівні (фізіологічні потреби та безпека) ієрархії не будуть хоча б частково задоволені. Тому, якщо існує негативний зв'язок між самоактуалізацією та тривожністю, викладачам здається доцільним застосувати методики та процедури, щоб допомогти студентам підвищити рівень самоактуалізації, щоб вони могли контролювати свою тривожність в процесі навчання та майбутнього кар'єрного розвитку [5].

А. Маслоу визначив самоактуалізацію як бажання особистості стати тим, ким вона може стати. Людина, що досягла вищого рівня людських потреб, домагається повного використання власних талантів, здібностей та потенціалу. Таким чином, самоактуалізація визначається як максимальна реалізація можливостей особистості. «Люди повинні бути тими, ким вони можуть бути. Вони мають бути вірними своїй природі». А. Маслоу визначає ряд причин для самоактуалізації особистості: відсутність усвідомлення користі людей від самоактуалізації; гнітючий вплив оточення, яке висуває вимоги, які здійснюють вплив на особистість через певні норми та традиції та провокують розвиток тривожності; процес особистісного зростання потребує від особистості ризику, що формує почуття тривожності [3].

Додез О., Зелмарт П. і Марклі Р. вважають, що тривожність автоматично не погіршує академічну та соціальну компетентність, але в деяких випадках може мати позитивний ефект «самоактуалізації». Теорія позитивної дезінтеграції Дабровського К. стверджує, що тривожність є динамікою самоактуалізації. Дослідження Вілкінса В. Е., Х'елле Л. А. та Томпсона М. для оцінки цієї гіпотези показало, що самоактуалізація несумісна з хронічною, виснажливою або невротичною тривожністю. Шостром Е. відзначає самореалізовану людину як вільну від стримувань і емоційного хвилювання[3]. Відповідно до розуміння сутності кожного компонента особистісної самоактуалізації, визначаємо, що головними показниками прояву професійної самоактуалізації майбутніх психологів: – у когнітивному компоненті є знання особистості про себе, свої можливості, сфери і способи їх прояву; – у мотиваційному компоненті – наявність мотивації до навчальної діяльності; – у поведінковому компоненті – успішність у навчанні.

Тому, вважаємо, що майбутнім психологам необхідно працювати над розвитком показників самоактуалізації задля подальшої успішної реалізації у професійному житті, адже їхній теперішній тривожний стан буде перешкоджати професійному розвитку та самовдосконаленню. Особливо майбутнім психологам необхідно звернути увагу на такі структурні елементи самоактуалізації, як контактність, аутосимпатія, наявність проєкту власного професійного розвитку, адже саме дані показники розвинуті найслабше у майбутніх

психологів, однак їхня роль у формуванні самоактуалізації майбутнього психолога є рівноцінною іншим індикаторам [4].

Таким чином, визначено, що високий рівень тривожності здійснює негативний вплив на самоактуалізацію студентів-майбутніх психологів, однак незначний рівень тривожності здійснює позитивний вплив на забезпечення майбутнього професійного становлення психологів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анциферова Л.И. Личность с позиции динамического подхода. Психология личности. Личность и ее жизненный путь / Ред. Б. Ф. Ломов, К. А. Абульханова-Славская. М.: Наука, 1990. С. 7–17.
2. Гордієнко К.О. Самоактуалізація студентів та ефективність їхньої соціально-психологічної адаптації. Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій в умовах мережевого суспільства: Монографія колективна / За ред. Л.В. Помиткіної, О.П. Хохліної. К.: ТОВ «Альфа-ППК», 2019. С. 192-204.
3. Муляр В.І. Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз). Житомир: ЖІТІ, 1997. 214 с.
4. Spielberger C.D. Anxiety: Current trends in theory and research. N.Y., 1972. Vol. 1. pp. 24-55.
5. Kahan L. M. The Correlation of Test Anxiety and Academic Performance of Community College Students. Cambridge: ProQuest. 2008.
6. Mohamadia M., Alishahib Z., Soleimanic N. A Study on Test Anxiety and Its Relationship to Test Score and Self-actualization of Academic EFL Students in Iran. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 2014, № 98, pp. 1156 – 1164

Данилюк Оксана

Науковий керівник – доц. Васильківська Надія

ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАТЕКСТІВ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЧЕТВЕРТОКЛАСНИКІВ

Сучасні діти мають доступ до інформаційного, новинного контенту всього світу, спостерігають за багатьма подіями в реальному часі, долучаються до них онлайн або офлайн. Крім того, певну частину інформації вони відтворюють (або створюють) на сторінках соціальних мереж. Як отримана інформація буде дитиною усвідомлена, в якому вигляді потім відтворена, – це залежить від рівня її медіаграмотності.

Початкова школа сьогодні має стати тим інформаційно-освітнім середовищем, яке формує медіаграмотну особистість, медіаспоживача, що вміє знаходити потрібну інформацію і перевіряти її достовірність, медіаторця, який грамотно і відповідально створює власні медіапродукти.

Під медіаграмотністю ми розуміємо вміння аналізувати і синтезувати просторово-часову реальність, вміння «читати» медіатекст, здатність використовувати, оцінювати і передавати повідомлення в різних формах. [6].

Актуальність дослідження зумовлена тим, що у початковій ланці однією із провідних технологій є використання на уроках медіатекстів, які служать формуванню в учнів медіаграмотності, і є чітким засобом розширення знань, нагромадження цінностей, розвитку

критичного мислення, формування необхідних у житті дітей умінь, а саме головне – розвитку комунікативної компетентності в молодших школярів.

Медіатекст як продукт журналістської діяльності був і є предметом вивчення багатьох українських та закордонних дослідників: В. Здоровеги, А. Мамалиги, О. Пономарева, Б. Потятиника, В. Різуна, К. Серажим, Н.М. Коваленко, Ф.Г. Аблякімова, Т.Г. Добросклонської, Я.Н. Засурського, Г.С. Мельника, І.В. Рогозіної, Г.Я. Солганика, А.В. Федорова, В.І. Павлика та ін.

Мета статті: обґрунтувати можливі шляхи використання медіатексту, як засобу розвитку комунікативної компетентності четвертокласників у сучасній школі.

На реалізацію цієї актуальної проблеми націлюють нормативні документи Нової української школи: Закон України "Про освіту"; Державний стандарт початкової освіти; Концепція НУШ. [4]

Що ж таке медіатекст? Поняття «медіатекст», з одного боку, досить нове для вчителя початкових класів і недостатньо описане в методичній літературі, але, з іншого боку, потреба часто використовувати медіатексти в навчальному процесі дозволяє вчителю широко розуміти це явище і розглядати будь-який текст, доступний читачам/глядачам/слухачам через сучасні медіа (газети, журнали, радіо, телебачення, телефон, інтернет тощо) як медіатекст.

Медіатекст (media text, media construct) – це повідомлення, викладене в будь-якому жанрі медіа: газетної статті, телепередачі, відеокліпу, фільму. [За Вікіпедією].

Англійський мовознавець Алан Белл у праці «Approaches to Media Discourse» зазначає, що визначення медіатексту виходить за рамки традиційного погляду на текст як на послідовність слів. Воно є значно ширшим і включає голосові та звукові параметри, візуальні образи, тобто медіатексти втілюють технології, які використовуються для їх створення та поширення. Медіатекст – це інтегративний, багаторівневий текст, який об'єднує в єдине комунікативне ціле різні семіотичні коди (вербальні, невербальні, медійні), а також демонструє відкритість на змістовному, композиційно-структурному та знаковому рівнях. [7].

Медіатексти забезпечують формування і розвиток комунікативної компетентності особистості, спрямованої на реалізацію учнем його індивідуальних здібностей та організацію шкільного діалогу між учнями, між учнем і вчителем, між учнем і книгою, між учнем і медіатехнікою.

Що стосується загальних результатів навчання мовно-літературної освітньої галузі в Державному стандарті початкової освіти є такі, що спрямовані на формування умінь виокремлювати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах і використовувати її для збагачення свого досвіду; також ідеться про вміння створювати медіатексти та взаємодіяти з іншими особами в режимі реального часу, тобто в онлайн-режимі.

Доцільне використання медіатекстів на уроці української мови, сприяє швидкому і легкому засвоєнню навчального матеріалу, розвиває пам'ять учнів, налаштовує на активну роботу, мотивує інтерес учнів до предмету, що призводить до підвищення ефективності навчального процесу в цілому. Учні опановують інтелектуальні знання, уміння аналізу, синтезу, зіставлення інформації, уміння робити об'єктивні висновки й ефективно використовувати результати аналізу інформації у власній навчальній діяльності.[7].

Формування комунікативної компетентності спрямоване на розвиток культури мовленнєвого спілкування, засвоєння мовленнєвого етикету та етичних норм спілкування. Розвивати мову дитини, – на думку К.Д.Ушинського, – це майже те ж, що розвивати її мислення, тому що мова тісно пов'язана з думкою.[2]

Дослідивши різні джерела, можна стверджувати, що ефективність формування комунікативної компетентності значною мірою залежить від врахування психологічного розвитку і розумових здібностей учнів кожного вікового мікроперіоду. Саме в учнів 3-4 класів спостерігаються істотні індивідуальні особливості розумової діяльності, виражені в рівнях розвитку операцій аналізу і синтезу, абстрагування й узагальнення, у співвідношеннях конкретно-образних і абстрактно-словесних компонентів, гнучкості мислення.[3]

Також варто зазначити, що у 4 класі завершується вивчення початкового курсу української мови, який є пропедевтичним стосовно систематичних курсів мови, що вивчаються на наступних етапах освіти. У цей період у четвертокласників продовжується формування складників комунікативної компетентності, готовності до послуговування українською мовою як засобом пізнання, самовираження та ефективної взаємодії у процесі навчання й повсякденному житті. [5]

Тому формування комунікативної компетентності молодших школярів передбачає врахування зазначених особливостей психологічного розвитку учнів, зокрема, під час добору дидактичних методів, прийомів, форм організації навчальної діяльності, навчально-методичного супроводу.

Слід поєднувати класичні підходи до засвоєння знань із сучасними технологіями навчання, залучати дітей на уроці до роботи із різними медіатекстами. У своїй практиці здебільшого використовуємо такі: презентація, аудіозапис, фотоколаж, мультфільм, креалізований текст, віртуальні екскурсії до музеїв, театрів, храмів, святинь рідної землі, діамант (ця вправа використовується для допомоги учням колективно опрацьовувати і розташовувати у порядку пріоритету довгий перелік ідей).

Використанням медіатекстів на уроках літературного читання у 4 класі часто відбувається із використанням комп'ютера. Ми неодноразово чуємо, що саме комп'ютер відволікає дитину від книги. Але це не зовсім так. Оскільки ми йдемо в ногу із часом, де невід'ємним елементом навчання є саме комп'ютер, тому наше головне завдання як педагогів, полягає у тому, щоб зробити його своїм помічником і союзником у створенні мотивації до

свідомого читання. Саме за допомогою таких медіатекстів, як анімаційні фільми, відеоролики про книгу; Інтернет-сайти, що сприяють популяризації художньої літератури; постери, на яких зірки рекламують книгу, уроки будуть інформативними і, найголовніше, – цікавими для дитини.

Використання комп'ютерних технологій та Інтернету є одним із інноваційних засобів вивчення літератури, який дозволяє стимулювати інтерес учнів до художніх творів і вивільнити чимало часу для творчої співпраці вчителя та учня. Звичайно, також варто пам'ятати, що постійними компонентами у процесі літературної освіти школярів залишається літературний текст як естетичне явище та діалог, організований учителем.

Також, важливо врахувати й те, що ефективність застосування медіатекстів залежить від етапу уроку. Рекомендується не використовувати їх більше 20-ти хвилин: учні втомлюються, перестають розуміти, не можуть осмислити нову інформацію. Найкраще використовувати аудіо чи відео на початку уроку (5 хвилин — це скорочує підготовчий період з 3 до 0,5 хвилини, а втома та втрата уваги настають на 5–10 хвилин пізніше звичайного), а також в інтервалах між 15, 20, 30 і 35-ма хвилинами, що дозволяє підтримувати стійку увагу учнів практично протягом усього уроку, тому що під час кожного уроку в учнів періодично змінюються характеристики зорового та слухового сприйняття (їхня гострота, пороги, чутливість), увага, стомлюваність. [1]

Висновок. Комунікативна компетентність розуміється як інтегрована якість особистості, що передбачає єдність набуття комунікативного досвіду через формування мотиваційної основи спілкування із мовленнєвою діяльністю у процесі роботи з текстами у всіх її видах: слухання, говоріння, читання, письмо тощо.

Використання медіатекстів у взаємозв'язку з іншими методами дозволяє не тільки заощадити час на уроці, але і збільшити яскравість сприйняття матеріалу, розвивати комунікативні компетентності, внести елементи цікавості та поживити навчальний процес. Під час формування комунікативної компетентності четвертокласників у процесі роботи із медіатекстами важливо враховувати особливості уваги, пам'яті, мислення, сприйняття та розуміння тексту, особливості характеру та інтелектуального потенціалу учня. Електронні навчальні посібники дозволяють збагатити навчання, доповнюючи його різноманітними можливостями комп'ютерних технологій, і роблять його, таким чином, більш цікавим і привабливим для учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: дидактичні основи формування медіаграмотності в учнів початкової школи» для педагог. працівників. Київ : Генеза, 2020. 96 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики [Текст] : підручник / Ф. С. Бацевич. К. : Академія, 2009. С. 346.
3. Вторнікова Ю. С. Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей Витоки педагогічної майстерності : збірник наукових праць. Полтава, 2011, С. 88-94.
4. Державний стандарт початкової освіти: від 21 лютого 2018 року /Міністерство освіти і науки України. – Офіц. вид. Київ : КабМін України, 2018. 37 с.

5. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2012. 346 с.
6. Шевирьова І. Г. Аналіз проблеми формування медіа-компетентності сучасного вчителя початкової школи / І.Г.Шевирьова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. –2016. – Ч. 1, № 1. С. 245-251.
7. Яцимірська М. Г. Сучасний медіатекст / М.Г. Яцимірська. — Словник- довідник. Львів: ПАІС, 2005. 220с.

Вирста Христина

Науковий керівник – доц. Васильківська Надія

ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАТЕКСТІВ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ТРЕТЬОКЛАСНИКІВ

Сьогодні сучасне освітнє середовище виходить за межі традиційної передачі знань від учителя до учня. З приходом нового часу висувуються й нові вимоги до суспільства. Вдосконалення наукових технологій спричинило до зростання потреб в людях, які могли б безперешкодно ставити та вирішувати завдання і вимоги не лише сьогодення, але й майбутнього. Тому в сучасному суспільстві надзвичайно актуальною проблемою постає розвиток комунікативної компетенції, оскільки ми постійно сприймаємо передаємо і зберігаємо інформацію, здійснюючи, таким чином, активну комунікативну діяльність.

В останні роки великої популярності в Україні набула медіаосвіта. Невпинний розвиток у світі інформаційних технологій та системи мас-медіа потребує нагальної цілеспрямованої підготовки особистості до вмілого і безпечного користування ними. На дослідження різноманітних медіа людина витрачає більшу частину свого дозвілля, що обумовлює їх значний вплив на всі прошарки суспільства, передусім дітей і молодь. Медіа є потужним чинником впливу на освіту молодого покоління, часто перетворюючись на провідний чинник соціалізації. Тому саме предметам початкової школи належить особлива роль, адже в процесі їх вивчення здійснюється формування особистості молодшого школяра, його світогляд, підготовка до життя в нестабільному світі, навчання сучасним формам спілкування, вміння правильно сприймати інформацію та приймати правильні рішення. З огляду на вище зазначене, проблема використання медіатекстів, як складова медіаосвіти, «продиктована» самим життям і є дуже актуальною.

Теорія і практика медіаосвіти та медіаграмотності в сучасному науковому дискурсі є предметом дослідження багатьох українських науковців, зокрема таких як: В.Іванов, Т.Іванова, Л.Найдьонова, Г.Онгович, В.Різун, Г.Миронеко, І.Чемерис, І.Курлішук, О.Невмержицька, І.Сахневич, А.Шумаєва, Н.Духаніна, О.Волошенюк, А.Волошина, А.Єрмоленко, Л.Кульчинська, К.Левківський, І.Мишишин, О.Мороз, І.Носаченко, С.Шумаєва, О.Кучерук, І.Дичківська. Також цю проблему досліджували й закордонні вчені: А.Белл, Дж.Фіске, Х.Дженкінс, П.Гаррет, М.Монтгомері, К.Ворсноп, М.Маклуен, Л.Мастерман та ін..

Мета статті. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтувати можливі шляхи використання медіатекстів, як засобу для розвитку комунікативної компетенції учнів молодшого шкільного віку.

Сучасна освіта потребує нових форм, методів і засобів, які сприяють формуванню комунікативної компетенції учнів, саме тому значної актуальності набуває медіаосвіта, зокрема використання в навчальному процесі медіатекстів.

У наш час медіаосвіту розуміють як процес розвитку особистості на основі засобів масової комунікації (медіа) з метою формування культури спілкування за допомогою медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, інтерпретації, аналізу та оцінки медіатекстів [3]. Кінцевою метою медіаосвіти є медіаграмотність [6]. Формування медіаграмотності – це не ще одне додаткове навантаження для вчителя, а нагода урізноманітнити, осучаснити уроки, зробити їх захоплюючими, задовольняючи інтереси школярів. Важливим також є урахування потреб учнів, їхніх захоплень, досвіду, а також залучення школярів до добору медіатекстів.

Поняття «медіатекст» у методичній літературі тлумачать, як «повідомлення, викладене в будь-якому виді і жанрі медіа. Сміслові наповнення терміну медіа (від лат. media, medium – засіб, спосіб, посередник) дозволяє називати медіатекстом будь-який носій інформації (малюнок, листівки, твори мистецтва та фільмів, традиційні книги, гіпертекстові енциклопедії). Він також являє собою універсальний тип тексту (будь-яке повідомлення, здійснене за допомогою будь-яких аудіальних, візуальних або графічних знакових систем)» [2].

Метою початкового курсу мовно-літературної освіти є розвиток комунікативної компетенції, яку трактують як «здатність розуміти чужі і створювати власні висловлювання різних типів, стилів і жанрів мовлення, використовуючи вербальні і невербальні засоби, які передбачають опанування усним і писемним спілкуванням, оволодіння кількома мовами» [4].

Процес формування комунікативної компетенції передбачає комунікативний розвиток молодших школярів, який включає кількісне накопичення слів (збільшення словникового запасу, обсягу висловлювання) і якісні зміни у мовленні (правильна вимова, виразність, багатство, образність тощо). Проте, основним критерієм інтенсивності та успішності формування комунікативної особистості є вміння розуміти, критично оцінювати усні й письмові тексти, ґрунтовно висловлювати свої думки та оптимально використовувати власну мовленнєву діяльність у спілкуванні з іншими людьми.

Комунікативна компетенція виявляється не тільки в умінні правильно зрозуміти почуту чи прочитану інформацію, висловити свою думку, але й у здатності оцінити ситуацію спілкування, успішно використовувати мовні засоби заради успіху в спільній діяльності, для досягнення взаєморозуміння. Залучення учнів до невимушеного спілкування у процесі навчальної діяльності можливе тоді, коли школярам пропонуються цікаві й актуальні для них питання, у класі панує атмосфера доброзичливості, здійснюється заохочення до висловлення

власних думок, формується вміння зацікавлено слухати інших, дотримуються норми демократичного стилю спілкування.

Оволодіння зазначеною компетенцією реалізується через види мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо), чим і зумовлений комунікативно-діяльнісний підхід до навчання української мови в початковій школі.

Сформувати й розвинути комунікативну компетенцію учнів допомагає використання на уроці комп'ютерних технологій та Інтернету – одних з інноваційних засобів навчання, який дає змогу стимулювати інтерес здобувачів освіти до навчання і вивільнити час для творчої співпраці вчителя та учня. Результативність застосування медіатекстів безпосередньо залежить від етапу уроку: тривале їх використання протягом заняття призводить до втомлюваності зі сторони учнів, які перестають сприймати, розуміти, не можуть осмислити нову інформацію. «Найкраще використовувати аудіо чи відео на початку уроку (5 хвилин — це скорочує підготовчий період з 3 до 0,5 хвилини, а втома та втрата уваги настають на 5–10 хвилин пізніше звичайного), а також в інтервалах між 15, 20, 30 і 35-ма хвилинами, що дозволяє підтримувати стійку увагу учнів практично протягом усього уроку, тому що під час кожного уроку в учнів періодично змінюються характеристики зорового та слухового сприйняття (їхня гострота, пороги, чутливість), розсіюється увага, настає втома» [1].

Для аналізу змісту й форми медіатекстів дуже важливо пропонувати учням медіатексти різних жанрів і створених з використанням засобів різних медіа (аудіальні, візуальні, аудіовізуальні медіа).

Наведемо приклади роботи з найуживанішими медіатекстами: Перегляд мультфільмів чи фільмів. Така робота привертає увагу учнів і вони починають сприймати їх як джерело знань, а не лише як розвагу. Можна використати такі прийоми роботи: зупинити відео на найцікавішому місці та запропонувати учням придумати продовження; спробувати створити комікси до переглянутого відеоматеріалу; запропонувати учням придумати своє завершення та проінсценізувати його.

Робота з фотографіями чи ілюстраціями. Прослухати аудіоказку та знайти в журналах чи книгах світлини, які б відповідали змісту тексту. Не менш цікавим для учнів буде створення власних ілюстрацій до прочитаного твору.

Створення театральної афіші чи кіноафіші. Запропонувати учням після вивчення твору створити для нього афішу. Такий вид роботи допоможе учням виділити з тексту основну інформацію, яка змогла б зацікавити глядачів.

Робота із буктрейлерами (відеопрезентація книг). Запропонувати учням переглянувши буктрейлер, спрогнозувати сюжет книги, або ж після його перегляду обрати книгу, яка підходить для цієї відеопрезентації.

Створення оголошень, листівок, плакатів, постів у соціальних мережах. За допомогою таких завдань учні навчаються лаконічно та творчо подавати інформацію, щоб зацікавити інших [5].

Отже, стає очевидним, що застосування медіатекстів як засобу формування комунікативної компетенції на заняттях української мови та літератури є не лише вимогою сучасного суспільства, а й ефективним компонентом у процесі навчання. Таким чином, робота з медіатекстами допомагає поживити навчальну діяльність, дозволяє урізноманітнювати процес сприймання інформації, підвищує якість та результативність уроку, робить його яскравішим, більш насиченим та привабливим для учнів. Використання медіатекстів сприяє зростанню продуктивності запам'ятовування учнями інформації, результативності освітнього процесу, сприяє розвитку мовлення, вмінню правильно й доречно висловлювати власні судження, а, отже, створює всі необхідні умови для розвитку комунікативної компетенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: дидактичні основи формування медіаграмотності в учнів початкової школи» для педагог. працівників. Київ : Генеза, 2020. 96 с.
2. Збірник статей Четвертої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2016. С. 93–106.
3. Іванов В.Ф., Волошенюк, О.В., Мокрогуз О.П.. Основи медіаграмотності: Навчально-методичний посібник для вчителя 8 (9) клас. Плани-конспекти уроків. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2014. – 190 с.
4. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Друге видання, виправлене і доповнене. Львів : Видавничий центр, 2005. 306 с.
5. Пилипів Н. В. Особливості роботи з медіатекстами на уроках мовно-літературної освітньої галузі. URL: <https://kmd.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/zbirnyk-2020.pdf> (дата звернення: 31.10.2022)
6. Познай С. М. Медіаосвіта як процес розвитку й саморозвитку особистості сучасного школяра. URL: https://urok.osvita.ua/materials/edu_technology/43755/ (дата звернення 30.10.2022).

Кривуцька Світлана

Науковий керівник – доц. Васильківська Надія

КАЗКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Всі діти люблять казки, оскільки цей жанр народної творчості наповнений захоплюючим сюжетом. Але постає питання, чи лише виховну або розважальну функцію вони виконують, чи за казковим сюжетом ховається щось набагато глибше? Вчені довели, що казка сприяє розвитку мовлення, творчості, креативного мислення дітей тощо.

Аналіз досліджень (Р.Кондратенко, В.Моляко, В.Сухомлинський, І.Корнійчук, М.Кубинський, О.Савченко, С.Литвиненко, З.Захарчук та ін.) засвідчує, що вчені глибоко дослідили проблему творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку. Зокрема, акцентується увага на дитячій творчості, яка визначається як здатність дитини виражати власні думки, почуття, стани, емоції, фантазії. Становлення та умови формування дитячої творчості

вважаються актуальною проблемою психології та педагогіки. Розвиток дитячої творчості, а, отже, і формування творчої особистості дитини, вимагає від освітнього процесу стимулювання різноманітних творчих проявів дітей.

Мета статті. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтувати можливі шляхи використання казки як засобу розвитку мовленнєво-творчої діяльності учнів початкової школи.

Розвиток мовлення дитини є ключовим компонентом і невід'ємним елементом сучасної системи освіти. Саме через формування мовленнєвої компетенції реалізується вміння дитини комунікувати, тобто встановлювати контакт з однокласниками, друзями, вчителями та близьким людьми. Коли дитина багато спілкується і читає книги, збагачується її словниковий запас, вона влучно підбирає слова і веде діалог, адже саме казки наповнені великою кількістю художніх засобів, приказок, прислів'їв, приспівок, примовок тощо.

Казки - це невеликі за розмірами розповіді про фантастичні події, що створювалися колективно й традиційно зберігаються народом. Як зазначив В. Гнатюк, «казки належать до найдавніших витворів людського духу і сягають у глибину таких далеких від нас часів, якої не досягає жодна людська історія» [3].

«Казка, - любив повторювати В.Сухомлинський, - це, образно кажучи, свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови. Діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена в яскравих образах. Казка - благородне і нічим не замінене джерело виховання любові до Вітчизни. Патріотична ідея казки - у глибині її змісту, створені народом казкові образи, що живуть тисячоліття, доносять до серця і розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення. Казка виховує любов до рідної землі вже в тому, що вона - творіння народу» [2].

У сучасному світі стало все настільки «зрозумілим» і доведеним, що дитина все менше починає вірити в дива. Не потрібно запитувати батьків, чи існує святий Миколай, зубна фея або великодній кролик, все можна швидко знайти в інтернеті за кілька секунд. Для уяви і творчого мислення зовсім не залишається місця. Навіщо думати, якщо є Google, навіщо уявляти, якщо є мультики?

Враховуючи особливості становлення особистості дітей молодшого шкільного віку, сучасні педагоги надають великого значення казці як ефективному засобу впливу на творчий розвиток дитини, оскільки казка має велику палітру емоцій та почуттів, здатна пробуджувати дитячу уяву і фантазію, розвивати діалогічне мовлення та пізнавальний інтерес.

Наріжним каменем сучасної освіти є потреба навчати учнів генерувати нестандартні ідеї. А це можливо лише з високим рівнем творчого розвитку, який є рушійною силою і джерелом становлення особистості учня.

Існує думка (А.Богуш, О.Кучерявий та інші), що творчість дітей молодшого шкільного віку слід розуміти як створення ними суб'єктивно нового (значущого, передусім, для них)

продукту (малюнка, ліплення, казки, розповіді, танцю, пісеньки, гри), придумування до відомого нових, раніше не використовуваних деталей, які по-новому характеризують створюваний образ (у малюнку, казці, розповіді), свого початку, кінця, нових дій, характеристик героїв тощо, застосування засвоєних раніше способів зображення або засобів виразності в новій ситуації (для зображення предметів знайомої форми на основі оволодіння мімікою, жестами, варіаціями голосів), прояв ініціативи в усьому, придумування різних варіантів зображення, ситуацій, рухів.[1]

Значущою в системі досліджень є позиція Ф.Баррон, яка виокремила тринадцять ознак здібностей індивіда до художньої, і, зокрема, літературної творчості: високий інтелектуальний рівень, схильність до інтелектуально-пізнавальної тематики, красномовство, вміння чітко формулювати думки, особиста незалежність, вправність у використанні прийомів естетичного впливу, продуктивність, схильність до філософської тематики, прагнення до самовираження, широке коло інтересів, своєрідність асоціації думок, неординарний процес мислення, цікава особистість, яка привертає увагу, чесність, відвертість, щирість у спілкуванні з іншими та етична поведінка.

При роботі з казками творчість молодших школярів найбільше проявляється у казкотворенні. Оскільки кожна казка - це «безперервний ланцюг пригод», тобто квестів, перед якими постають герої, а також дії для їхнього вирішення. У процесі створення казки кожен герой переживає проблемні ситуації, вирішує завдання (технічні, організаційні, військові, езотеричні, моральні) розвивається як особистість (його емоційний, естетичний розвиток) і водночас набуває знання та навички для вдосконалення свого духовного світу та збагачення етики поведінки.[5]

Казки прості і загадкові, завдяки їм дитина залишає реальний світ і потрапляє у фантастичний. Казки сприяють розвитку уяви, необхідної дітям для вирішення власних завдань, адже розвинена уява є основною запорукою розвитку творчої особистості.

Казки відіграють значну роль у формуванні такого виду внутрішньої психічної активності особистості, як уміння діяти в уявлюваних обставинах, без чого неможливе здійснення будь-якої творчої діяльності. Дитина асоціює себе з улюбленим героєм, уявляє, що саме вона є тим «Івасиком Телесиком» або «Червоною Шапочною». Цей процес формує творче мислення дитини.

Казка допомагає дітям розвиватися та самореалізовуватися, а вчитель є лише помічником, який дає їм можливість повніше розкритися та стимулює їхній творчий розвиток, несе в собі внутрішню енергетику.

Учні можуть розуміти характери героїчних персонажів, характеризувати зміст їхніх вчинків, визначати ідейний зміст творів, ставлення до літературних героїв, долати чіткі межі оцінки між «добром» і «злом». Важливість казки полягає в тому, що вона є засобом залучення дитини до навколишнього життя, світу людських доль та світу історії. Казка є джерелом, з

якого дитина черпає інформацію про реалії, які їй ще невідомі. У структурі казки дитина бачить структуру власної уяви й одночасно розвиває її в собі.[4]

Казка - це універсальний засіб розвитку, виховання і навчання дітей молодшого шкільного віку. Прослуховування казок дозволяє розширити, збагатити словниковий запас, закласти міцний фундамент зв'язного мовлення. Адже казки, як правило, включають в себе повторення, багаторазове прослуховування яких сприяє запам'ятовуванню слів і окремих виразів і, отже, поповнення пасивного словника. Без розвитку зв'язного мовлення неможлива соціалізація дитини.

Програмою з літературного читання рекомендовано багато цікавих, повчальних казок. Важливо, щоб педагог підібрав правильні та ефективні методи, форми та прийоми роботи з казкою на уроках, які значною мірою будуть впливати на розвиток мовленнєво-творчої діяльності учнів початкової школи. Наведемо конкретні приклади.

1. Метод «перебирання». Розповідаючи відому казку, вчитель робить помилки, а діти його виправляють.
2. «Що було потім?». Діти не люблять, коли казка закінчується. Але можна придумати продовження і запропонувати придумати дітям: «А що було потім?»...
3. Внесення змін до знайомих казок. До відомих казок пропонуємо дітям внести зміни.
4. Казки за аналогією. Беремо відомі казки за основу, але змінюємо героїв чи героя, а далі за аналогією створюємо свою казку.
5. «Салати з казок» Запропонуйте дітям із відомих персонажів кількох казок створити нову казку. Цього прийому доцільно вчити за допомогою «морфологічного ящика».
6. Казка за заданим початком. Вчитель розповідає початок казки, а діти продовжують.

Важливо вислухати кожного учня, залучати до активної творчої діяльності всіх дітей, які навчаються у класі. З цією метою можна застосовувати такі інтерактивні вправи, як «Мікрофон», «Асоціативний куц», «Акваріум», «Плутанина», «Крісло автора» тощо.

З практичної сторони перевірено складання казок за заданим початком. Діти максимально проявляють свою творчість і тим самим розвивається мовленнєво-творча діяльність молодших школярів. Я переконалася на цьому, проходячи переддипломну педагогічну практику. Учні були захоплені процесом, придумували різноманітні історії і розповідали їх перед однокласниками. Такий метод активізує групову діяльність дітей, адже кожен хоче поділитися своїм шедевром.

Отже, стає очевидною роль казки як засобу мовленнєво-творчого розвитку учнів початкової школи. За допомогою казки дитина навчається пізнавати навколишній світ, розрізняти добро і зло. Казка виховує та соціалізує. Казка є ефективним засобом розвитку мовлення дитини. Вона формує правильну граматичну будову, збагачує словниковий запас, учить висловлювати думку у різних формах, виховує звукову культуру, адже де, як не в казці

ми зустрічаємо таку яскраву палітру діалогів казкових персонажів. Саме казка відіграє значну роль у формуванні творчої особистості дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України / ред. В.Г.Кремень. Київ, 2009. 156 с.
2. Ковальчук В.І. Спогади про В.Сухомлинського / Київ, 1990. С. 201–204.
3. Концепція вивчення української мови в 1 – 4 класах загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання / Книга вчителя української мови та літератури: [довідн. метод. вид.] / упоряд. Н.І. Шинкарук. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. 352 с
4. Садовенко С.М., Босик З.О. Пам'ятка-запитальник на допомогу збирачам української усної народнопоетичної творчості: Методичні рекомендації. Вид. 2-е / перероб. З 1-го вид. та доп. Київ: НАКККіМ, 2010. 140 с.
5. Ткачук Л. Проблема розвитку позитивної самооцінки дитини у творчій спадщині В.Сухомлинського / Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка, 2002. С 28- 32.
6. Шинкарук В.І. Культура і освіта. Світоглядні аспекти / Філософія освіти в сучасній Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Філософія сучасної освіти та стан її розробки в Україні». Київ, 1996 р. С. 15-24

Романів Тетяна

Науковий керівник – доц. Адамська Зоряна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ МАНІПУЛЯТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

Повноцінне існування людини в сучасному нестабільному суспільстві стає можливим за умови високої конкурентоспроможності, яка часто призводить до поширення випадків маніпуляцій суспільною та індивідуальною свідомістю. Тема маніпуляції, яка сьогодні активно обговорюється серед представників широкої громадськості, все частіше стає предметом бурхливих наукових дискусій. Так, аналізуючи маніпулятивний тип міжособистісної взаємодії, вітчизняні та зарубіжні вчені (С. Грабовська, Є. Доценко, А. Маслоу, І. Мельник, В. Петрик, К. Роджерс, О. Сидоренко, В. Татенко, Р. Чалдіні, Е. Шостром та ін.) визначають його як знецінююче ставлення до іншої людини як до засобу досягнення власних цілей, яке суперечить її вільному волевиявленню та, фактично, заперечує її суб'єктність.

Особливу увагу дослідників сьогодні привертає проблема розвитку особистісної схильності до маніпулятивної поведінки. Зокрема, сучасні науковці (Н. Гребінь, О. Гуменюк, Є. Доценко, О. Пелехатий, В. Татенко та ін.), стверджують, що високий рівень схильності до маніпулювання притаманний юнацькому віку (18-23 роки), що відповідає студентському періоду життя багатьох молодих людей.

Попри теоретичну та практичну актуальність означувана проблематика залишається недостатньо розробленою. Саме тому метою цієї статті стало: дослідження особливостей прояву маніпулятивної поведінки у студентів.

Маніпулятивна поведінка – такий спосіб організації взаємин, коли один учасник прагне досягти своєї мети за рахунок іншого, причому таким чином, щоб останній не усвідомив, що його поведінка насправді зумовлена (провокована) ініціатором взаємодії [3].

У більшості психологічних досліджень (М. Боришевський, І. Булах, Л. Виготський, Є. Головаха, Е. Еріксон, С. Максименко, О. Скрипченко та ін.) юність визначається як період самовизначення, сенситивний для вибору типу міжособистісних стосунків. Новий віковий статус, якого набуває юнак, пов'язані з ним переживання з приводу нових стосунків з однолітками, батьками, самим собою, а також складна соціальна ситуація сучасного суспільства з нечіткими етичними цінностями та соціальними нормами створюють складні умови для розвитку та самоусвідомлення юнака.

Так, у дослідженнях Н. Волинець встановлено, що 73,39% респондентів вважають маніпуляцію позитивним явищем [3]. Такі дані вказують на надмірну поширеність маніпуляцій і вимагають вивчення психологічних чинників, які впливають на вибір юнаками маніпулятивного типу поведінки.

Поведінка дорослих впливає на переконання і поведінку дітей, та завдяки інтеріоризації засвоюються ними. Так, на небезпеці явища інтеріоризації маніпулятивної моделі міжособистісних стосунків у дитячому віці наголошують Е. Шостром, Л. Українець, у шкільному віці І. Бех, І. Сарженко Е. Шостром та ін. Отже, до юнацького віку людина має декілька сформованих прийомів маніпулятивної поведінки і готовність маніпулювати. Однак, готовність людини до маніпулювання та її реалізація визначаються не тільки досвідом взаємодії з іншими людьми, але й особливостями віку.

Дослідники чинників маніпулятивної поведінки (М. Кліманська, О. Кравченко, В. Голован, Е. Шостром) наголошують, що фактором маніпулятивних міжособистісних відносин є особистісна недосконалість (егоїстичність, недовіра людям, макіавеллізм), яку формують культурні, соціальні та внутрішньо-особистісні фактори.

Зокрема, Е. Шостром маніпулятором називає людину, яка «... ставить до себе і до інших як до об'єктів, предметів», які підлягають використанню та контролю» [8, с. 17].

Здійснений нами аналіз психологічної літератури дозволив виокремити вікові особливості юнаків, які водночас є компонентами структури особистості маніпулятора. Вказані нижче особистісні риси є внутрішніми передумовами розвитку маніпулятивної поведінки і за певних умов можуть спонукати до їх вияву.

По-перше, юнаки мають «...стійку усвідомлену настанову на збагачення і життєвий успіх» [3, с. 151-152], високий рівень бажань, зокрема бажання отримати зиск. З іншого боку, для особистості маніпулятора характерним є переважання матеріальних цінностей [5], конкуренція як головний засіб досягнення мети [5], а також прагнення довести свою значимість і досягти мети будь що, в обхід бажань іншого. Формування життєвих планів у юності, передбачає роздуми не тільки щодо кінцевого результату, але й стосовно способів його досягнення, ресурсів. Отже, набуття юнаками досвіду взаємин, які не потребуватимуть нехтування інтересами іншого, сприятиме їх особистісному розвитку.

По-друге, юнаку властиве бажання самоствердитися серед оточуючих, що проявляється у зовнішніх формах поведінки і властивостях характеру, що часто проявляється у невідповідності між словом та справою. Маніпулятор також шукає схвалення іншими, прагне довести свою значимість, підлаштовується під аудиторію, проявляє поверхову ерудицію і показну балаканину з метою вражати оточуючих [8], готовий тимчасово змінити власну думку, якщо це тактично вигідно.

По-третє, у зв'язку зі зростанням самоконтролю та саморегуляції в юнаків змінюються форми виявлення почуттів, вони здатні приховувати ті з них, які вважають небажаними, вміють маскувати справжні переживання за допомогою виявів, властивих почуттям зовсім іншого змісту. Маніпулятор характеризується вираженими вольовими якостями у приховуванні мотивів поведінки [6] і власних почуттів за поведінковими ролями [8], невиразністю емоцій, бездуховністю та нечесністю [1; 2].

По-четверте, юнакам властиве прагнення перекладати провину за власні недоліки на оточуючих, юнацькі групи характеризуються високою конформністю, схильністю до пристосування. Маніпулятор має страх перед труднощами, відмовляється від відповідальності, боїться провини і прагне перекласти її на інших, не бажає визнавати власні помилки [4].

Юнаків, які мають особистісні передумови схильності до маніпулятивних взаємин, ми об'єднуємо у групу ризику «маніпулятори».

З метою діагностування цієї групи нами була використана модифікована методика визначення схильності людини до маніпулятивних і пасивної поведінки М. Хартлі [7]. Дослідження проводилося на базі Зборівського фахового коледжу Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя. Кількість респондентів склала 56 осіб у віці 16 – 23 років.

За результатами проведеного дослідження усі учасники були поділені на три групи: 1) схильні до прояву маніпулятивної поведінки, 2) схильні до прояву пасивної поведінки і 3) особи, які активно заперечують маніпуляцію (рис.1).

Як бачимо з діаграми на рисунку 1, кількість осіб, схильних до прояву маніпулятивної поведінки, склала 28,1%. Студентів, схильних до прояву пасивної поведінки більше, ніж у попередній групі – 69,3 %. Кількість стабільних осіб, які не потрапили у групи ризику, склала 2,6 %. Це досліджувані студенти, які активно заперечують маніпуляцію.

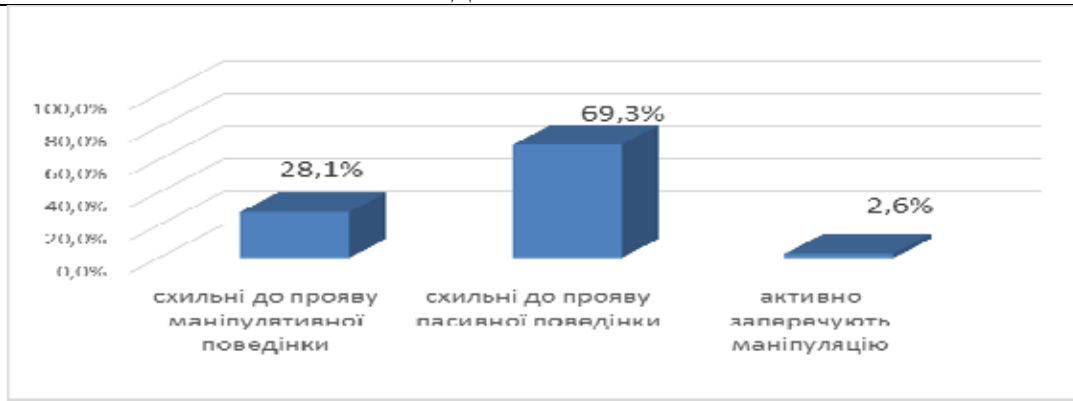

Рис.1 Розподіл показників схильності студентів до маніпулятивної поведінки (n=56)

Отже, як демонструють результати нашого дослідження, більшість студентів схильні до прояву пасивної поведінки. Однак майже третина досліджуваних виявили схильність до прояву маніпулятивних взаємин. Основними чинниками такої схильності можна назвати почуття самотності і неузгодженості власного «Я», егоїстичність, соціальну відособленість, прагнення досягти мети будь-що, бажання самоствердитися, вміння маскувати мотиви поведінки і почуття, схильність і пристосування, несформованість моральних якостей. Для подолання маніпулятивних тенденцій у студентів важливо створювати умови для розвитку умінь власними силами нейтралізувати егоїстичні прагнення, стійкої системи цінностей, збагачення передумовами для продуктивних міжособистісних стосунків, зокрема розвитком рефлексії, емпатії, ідентифікації. Адже від того, як мине юнацький вік, в яких психологічних умовах, у які міжособистісні стосунки потрапить молода людина і як навчиться вирішувати соціальні проблеми, залежить його подальше особистісне зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Виховання сучасної вузівської молоді. Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи: Методол. семінар 22 листопада 2000 р. Зб. наук. праць / За ред. В. Андрущенко. К.: Знання, 2000. Вип. 3. С. 226-234.
2. Бех І.Д. Справедливість-несправедливість у міжособистісних взаєминах. Педагогіка і психологія. Вісник АПН України. К.: Педагогічна преса. 2006. № 1(50). С. 5-14.
3. Волинець Н.В. Особливості маніпуляцій у спілкуванні студентів, їхніх батьків та друзів у повсякденному житті. Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. 2006. Т 7. Вип. 9. С. 35-43.
4. Голован В.П. Аксіологічний потенціал гуманізації професійної підготовки соціальних педагогів: Автореф. дис. кандидата психол. наук: 19.00.07 / Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2006. 18с.
5. Кліманська М.Б. Психологічні чинники схильності молоді до соціального утримання: Автореф. дис. ... кандидата пси хол. наук: 19.00.05/ Інститут соціальної та політичної психології АПН України. К., 2007. 16 с.
6. Кравченко О.В. Психологічні особливості шахрайства: Автореф. дис. кандидата психол. наук: 19.00.06 / Національний університет внутрішніх справ. Х., 2005. 21 с.
7. Хартлі М. Як перетворити стрес із ворога у союзника. К.: Софія, 1997. 144 с.
8. Шостром Е. Людина-маніпулятор. Внутрішня подорож від маніпуляції до актуалізації / Переклад з англ. Н. Шевчук, Р. Римський. К.: PSYLIB, 2003. 129 с. Режим доступу: <https://mozilla-team.org.ua/chitati-onlajn-lyudina-manipulyator-vnutrishnye-podorozh-vid-manipulyaci%D1%97-do-aktualizaci%D1%97/>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Актуальність. Емпатія є не лише важливим засобом адаптації у професійно-освітньому середовищі, що сприяє розвитку міжособистісних відносин всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, базових професійних компетентностей психолога, соціально-професійних компетенцій та ключових кваліфікацій, а й, безумовно, позитивне ставлення до іншого відображає моральність майбутнього професіонала.

Актуальність проблеми вивчення емпатії підтверджується даними емпіричних досліджень сучасних педагогів та психологів – Л.П. Журавльової, В.А. Киричок, О.М. Пархоменко, О.П. Саннікової, Я.В. Чапак та ін. З-поміж сучасних зарубіжних дослідників це питання порушують Е. Абрамсон, Дж. Закі, М. Кезер, С. Ходжес, К. Шуман та ін.

Мета дослідження. Теоретично визначити дослідити психологічні особливості емпатії майбутніх психологів.

Сутність дослідження. Поняття емпатії найчастіше асоціюється зі здатністю людини співпереживати й співчувати іншим. У словникових джерелах емпатія дефініціюється як «здатність людини розуміти почуття, потреби інших», «чутливе сприйняття події, природи, мистецтва, афективний зв'язок з іншими, відчуття стану іншої особи чи групи» [1].

Емпатія як важлива складова особистості має гендерні особливості, біологічну, соціокультурну детермінацію і можливість розвитку. Емпатія сприяє розвитку міжособистісних відносин і стабілізує їх, дозволяє надавати підтримку партнеру не тільки у звичайних, а й у важких екстремальних умовах, коли він особливо її потребує. Також ці якості співвідносяться з вимогами професійної та особистісної компетенції професій сфери «людина-людина» [2].

У психології виокремлюють наступні критерії що характеризують схильність людини до емпатії: позитивне бачення інших; переважання демократичних та альтруїстичних стратегій взаємодії; відкритість; сензитивність до невербальної поведінки іншого; чутливість до соціальних емоцій та моральних почуттів інших людей; чуйність до норм поведінки, схвалюваних суспільством [3].

Емпатія є однією із важливих професійно значущих особистісних якостей психолога. Він сам налаштовує себе на спілкування з опонентом. Процес емпатії будується на суперечності – в емоційному світі людини між власними переживаннями та сприйнятими переживаннями іншої особи [5].

У працях сучасної української дослідниці Л. Журавльової зазначено, що найбільш сприятливим для розвитку емпатії є юнацький період. Адже саме тоді формуються комунікативні навички у зв'язку з початком самостійного життя, у яких емпатія відіграє головну роль [4].

Емпатичне спілкування змінюється залежно від психологічних особливостей психолога, що задають предметний зміст емпатичного спілкування, визначаючи загальні тенденції його здійснення. Високий рівень розвитку сензитивності, гнучкості у поведінці, соціального інтелекту, самоприйняття, прийняття цінностей особи, що самоактуалізується, наявність емпатійної установки корелюють з високим рівнем розвитку емпатії у психологів [6].

Висновки. На основі аналізу визначення поняття «емпатія», ми розглядаємо емпатію як соціально – психологічну властивість особистості, що представляє сукупність соціально – психологічних здібностей індивіда, за допомогою яких дана властивість розкривається як по відношенню до об'єкта, так і до суб'єкта емпатії. Таким чином, емпатія – складний, багаторівневий феномен, структура якого представляє сукупність емоційних, когнітивних і поведінкових умінь, навичок та здібностей людини.

Емпатія є важливою складовою професійних здібностей, а розвиток емпатії є незамінним компонентом фахової підготовки студентів – майбутніх психологів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейчин М. А., Гудима А. М. Енциклопедія Сучасної України : електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=17853 (дата звернення: 20.12.2021).
2. Балашов Е. М. Психологічні особливості соціальної емпатії студентів як засобу самореалізації. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія. 2014. Вип. 28. С. 28–39.
3. Генєга А. І. Аналіз проблеми вивчення емпатії у психологічній літературі та її роль у професійному становленні психолога-практика. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки. 2012. Вип. 36. 280 с.
4. Журавльова Л. П. Психологічні основи розвитку емпатії людини: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07 / Одеса, 2008. 469 с.
5. Кунцевська А. В. Емпатія у системі професійних здатностей фахівців соціономічних професій. Актуальні проблеми психології / [за ред. Максименка С. Д.]. Т. 7. Вип. 2. К. : Міленіум, 2004. С. 193–197.
6. Чаплак Я.В. Проблема емпатії в психології та її важливість у професійному становленні психолога. Психологічний часопис. 2018. № 5 (15). С. 24–39.

*Прокопець Андрій
Науковий керівник – доц. Шевченко Ольга*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Постановка проблеми. Події останнього часу суттєво змінили інформаційне поле в усьому світі та перевернули життя багатьох українців: відбувся перерозподіл наших звичних побутових речей, зміна місця проживання, постійний стрес, знесилення та апатія. Стан розгубленості виникає як одна із реакцій на ситуації, коли реальність не відповідає очікуванням. Наша країна знаходиться зараз у важких військових умовах. З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну чи не кожен українець зазнав неминучого впливу війни на психологічне здоров'я.

Окрім постійної загрози фізичних травм під час війни, багато українців переживають психологічне навантаження: постійну тривогу за своє життя і своїх близьких, екзистенційні

вибори, з якими раніше не зіштовхувались. Де б ви сьогодні не перебували, про те, що відбувається в Україні, знають усі довкола.

Виклад основного матеріалу. Сучасний світ через свою динамічність і суперечливість усе більше втручається в особистісний простір людини, що негативно позначається на її здоров'ї загалом і на психологічному здоров'ї зокрема. Останнім часом значно зріс негативний вплив на особистість різних чинників: у людей загострюються почуття страху, невизначеності, невпевненості, розгубленості та деколи й розчарування [4].

Психологічне здоров'я є необхідним підґрунтям повноцінного функціонування особистості в процесі життєдіяльності. З одного боку, воно є умовою адекватного виконання людиною своїх соціальних і культурних ролей, а з іншого боку, забезпечує людині можливість безперервного особистісного розвитку протягом всього життя.

Психологічне здоров'я – складне, багаторівневе утворення, що презентує гармонійний тілесно-душевно-духовний стан особистості, основою якого є баланс між внутрішніми процесами (духовними, соціальними, емоційними, вольовими, інтелектуальними, соматичними), між людиною та світом.

Психологічне здоров'я людини – це правильне сприйняття дійсності, адекватне реагування на події, вміння оцінювати свої та чужі вчинки, приймати відповідальні рішення та відстоювати власну думку у конфліктній ситуації та дискусіях, тобто – це вміння, якості, які людина використовує щоденно. Звичайно, ступінь розвитку та вираженість залежно від вроджених особливостей можуть бути різними, велике відхилення від норми спричиняє дискомфорт та впливає на загальне здоров'я людини. Повноцінності психічного здоров'я особистості можуть загрозувати домінування певних негативних за своєю природою рис характеру, дефекти в моральній сфері, неправильний вибір ціннісних орієнтацій тощо [6].

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, чи не кожен українець зазнав неминучого впливу війни на психологічне здоров'я. На початку червня в Міністерстві охорони здоров'я оголосили досить невтішну статистику – через війну психологічної підтримки потребуватимуть близько 15 млн українців. Серед них трьом-чотирьом мільйонам необхідне буде медикаментозне лікування.

Якщо говорити про міжнародні дослідження, згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, кожна п'ята людина, яка проживає в зоні військових конфліктів має проблеми з психічним здоров'ям. Разом із тим для 9 % населення ці наслідки будуть на рівні середньої тяжкості або важкої хвороби.

Зіткнувшись із досвідом війни, сучасна молодь відчуває різні емоції: страх, злість, безсилля, відчай, розгубленість. Варто зауважити, що така реакція є нормальною. Психологи відмітили, що у часи війни «радість почали сприймати як щось заборонене під час війни, але зараз цей стереотип починає втрачати свою силу і люди починають відчувати радість теж.

Немає правильних чи неправильних емоцій, тим паче в такій ситуації. Якщо хочеться плакати – потрібно плакати, якщо хочеться сміятись – потрібно сміятись» [2].

Під час війни молоді люди стикаються з двома типами травматичних подій: несподівані травматичні події та хронічні несприятливі події, які призводять до контрпродуктивних стратегій подолання. Як наслідок, вони частіше страждають на: 1) тривожні розлади, ніж їхні однолітки, які не пережили війни; 2) посттравматичний стресовий розлад (ПТСР); 3) депресію; 4) дисоціативний розлад; 5) розлади поведінки, підвищену схильність до вживання алкоголю та наркотиків [3].

У статті ВООЗ, опублікованій у медичному журналі Lancet, виділяють діагнози, які найчастіше виникали в цивільних і військових, які пережили війну:

1. Депресія. Під час війни людей оточує багато подій і новин, які могли спровокувати нові випадки депресії та її загострення. Тяжкість депресії, спричиненої війною, може коливатися від легких, тимчасових епізодів смутку до стійкої депресії. Варто виділити такі ознаки та симптоми депресії: плач, смуток, порожнеча або безнадія; спалахи гніву, дратівливості або розчарування, навіть через дрібниці; втрата інтересу або задоволення від більшості або всіх звичайних дій; розлади сну, включаючи безсоння або надмірний сон; втома та брак енергії; зниження апетиту та втрата ваги, і навпаки – підвищення апетиту та збільшення ваги; постійна тривожність, збудження або відчуття неспокою; сповільнене мислення, мова або рухи тіла; почуття нікчемності або провини, зациклення на минулих невдачах або самозвинувачення; проблеми з мисленням, концентрацією, прийняттям рішень і пам'яттю; часті або повторювані думки про смерть, суїцидальні думки, спроби самогубства, незрозумілі фізичні проблеми, такі як біль у спині або головний біль [5].

2. Посттравматичний стресовий розлад – комплексний розлад, пов'язаний із пережитою травмою та гострою реакцією на стрес. Розлад проявляється, коли людина не має ресурсів, щоб психологічно впоратися з гострою травматичною подією. У середньому до 20 % людей, які пережили травматичну подію, мають цей стресовий розлад. Посттравматичний стресовий розлад у сучасної молоді розвивається після пережитої або побаченої травматичної події. Такою подією можуть стати бойові дії, побачена загибель людини, ракетний обстріл, сексуальне насильство.

3. Стрес – неспецифічна реакція організму на будь-які зміни умов, що потребують адаптації. У цьому стані людина допускає помилки в розподілі і переключенні уваги, порушуються пізнавальні процеси, рухова координація, недостатні емоційні реакції, спостерігається сплутаність свідомості і загальмованість всіх видів діяльності. Стрес може бути як корисним, так і руйнівним. Він може сприяти мобілізації людини, покращувати її здатність адаптуватися до дискомфортних і небезпечних умов (стресових, конструктивних, корисних), або може знищити людину, різко знизивши її продуктивність і якість життя (болючі, деструктивні, деструктивні).

В умовах бойових дій наш організм працює на максимальній потужності. Гормони стресу, завдання яких – мобілізувати організм у критичних ситуаціях, також мають «термін придатності». Молода людина може відчувати інтенсивні перепади настрою, починаючи від тривоги, гніву та оптимізму до повного руйнування та виснаження. Важливо усвідомлювати, що це цілком природні стани, які з часом змінюють один одного. З кожним з них можна і потрібно працювати [7].

4. Апатія – це стан, коли людина нічого не відчуває, нічим не цікавиться, не має сили та мотивації. Нажаль, така ситуація поширена під час воєнних дій і є нормою в нашій незвичній дійсності. Якщо апатія зберігається більше 2 тижнів, це вже може бути симптомом депресії або іншого захворювання. Тоді необхідно звернутися до фахівця – психолога, психотерапевта або психіатра, щоб не допустити розвитку більш серйозного розладу.

5. Панічна атака (ПА) – сильний і раптовий приступ страху, коли немає реальної небезпеки чи видимої причини. Супроводжується шаленим викидом адреналіну в кров і, відповідно, сильними фізичними реакціями. Під час війни панічні атаки почастишали серед підлітків і дітей. Переживання, страхи, невпевненість, розгубленість і панічні атаки матеріалізуються в міру зростання невизначеності, що спонукає молодь під час війни активно звертатися за професійною підтримкою до психологів-практиків [2].

Разом з тим, у сучасних реаліях практичні психологи та соціальні працівники набули нового досвіду дистанційного виконання основних завдань психологічної служби в екстремальних ситуаціях країни: збереження та зміцнення психологічного та соціального здоров'я, забезпечення психологічної безпеки, під час навчального процесу.

Якщо «ключовим» словом для опису психологічного здоров'я є «гармонія», то центральною характеристикою психологічно здорової молоді можна назвати здатність до саморегуляції, яка забезпечує можливість адекватного пристосування як до сприятливих, так і несприятливих умов [1].

Висновки. Основною функцією психологічного здоров'я молоді є підтримання позитивного динамічного балансу між особистістю та середовищем у ситуаціях, коли потрібна мобілізація особистих ресурсів. Психологічне здоров'я молоді є основою особистісної стабільності та психологічного імунітету людини перед соціально-економічними, політичними та екологічними кризами і визначає конструктивність особистісного розвитку.

Під час війни психологічні реакції молоді можуть бути різні: від помірною та тимчасового стресу до важкої психічної травми, яка негативно впливає на здоров'я. Дослідження показують, що травматичні події, спричинені війною, можуть мати довготривалий вплив на психічне та психологічне здоров'я та благополуччя людини. Історія кожної людини потребує уважного вивчення та вибору відповідної стратегії допомоги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бохонкова Ю., Пліско В. Якість життя і психічне здоров'я особистості. Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві. збірник тез II Всеукр. наук.-практ. конф. упор. Н. М. Бамбурак. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 59-63.
2. Вплив війни на психічне здоров'я. Режим доступу: URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vpliv-vijni-na-psihichne-zdorovya-kolosalnij-viktor-lyashko> (дата звернення 17.10.2022).
3. Галецька І.І. Методологічні проблеми вивчення психологічного здоров'я. Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. К.: Главник, 2005. Вип. 26. С. 320–325.
4. Галецька І.І. Психологічне здоров'я. Психологія здоров'я: теорія і практика. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. С. 89–122.
5. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. Психологія здоров'я людини. Луцьк : Вежа, 2011. 430 с.
6. Митник Т. Особливості психічного здоров'я особистості: критерії та показники. Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві. збірник тез II Всеукр. наук.-практ. конф. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 269-271.
7. Психологічне здоров'я українців під час війни і як його врятувати. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/vijna-ukraina-dopomoha-psuxolog-psuxolohichnapidtrumka-mentalnezdorovja/6715242.html> (дата звернення 17.10.2022).

Свергун Наталія

Науковий керівник – доц. Чип Руслана

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ

В епоху соціокультурних змін та трансформацій сучасного суспільства, в умовах сьогодення актуалізується проблема психологічного впливу, що зумовлює появу нових тенденцій у теоретичному аспекті та практичному компетентнісному вимірі.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності та особливостей феномену психологічного впливу.

На думку науковців, перехід до інформаційного суспільства лише сприяє трансформації психологічного впливу та перенесенню його застосування від таких сфер суспільного життя, як політика, дипломатія, військове мистецтво, торгівля, рекламування, у сферу масового використання як технології та ідеології соціальної взаємодії та спілкування людей. З огляду на це, дослідження різних аспектів психологічного впливу є вкрай актуальними, а особливо – вивчення механізмів його здійснення, умов, що впливають на ефективність застосування, способів захисту від деструктивного втручання [1].

Наукова проблематика психологічного впливу досліджується зарубіжними і вітчизняними вченими (Е. Аронсон, Ф. Зімбардо, М. Ляйппе, Е. Пратканіс, М. Снайдер, Д. Фрідман, К. Хоган, Р. Чалдіні, Г. Балл, Б. Бессонов, Г. Гуменюк, В. Татенко, Б. Паригін, В. Погольша, Б. Поршнев, П. Таранов, В. Шейнов та інші.

Український вчений В. Татенко у своїй монографії зазначає, що після відомих публікацій Г.Тарда, С. Сігеле, Г. Лебона, В. Бехтерева, а ближче до нашого часу – Р.Чалдіні, Ф.Зімбардо, М. Ляйппе інтерес дослідників, зокрема соціальних психологів, до проблеми впливу не вщухає і навіть продовжує зростати. Науковець додає, що потужним стимулом для цього виступає нагальний запит суспільної практики на науково обґрунтовані знання про

соціально-психологічні закономірності й механізми впливу та можливості їх ефективного застосування в сучасних умовах, зокрема на основі новітніх інформаційних технологій [6].

В. Татенко розглядає феномен впливу з онтологічної точки зору і визначає його як спосіб суб'єктно-вчинкового діяння на іншого, як особливу дію, що породжує подію буття. Прагнення демократичних перетворень у житті суспільства вимагає наукового пошуку нових форм і способів впливу згідно з принципами гуманності, діалогічності, партнерства. Це актуалізує використання у соціальній психології суб'єктно-суб'єктного та суб'єктно-вчинкового принципів у відповідь на виклики постмодернізму, постструктуралізму, а також необхідність урахування вимог постнекласичного етапу розвитку наукової думки [6].

У сучасній психологічній науці проблематика психологічного впливу та розробка типології цього феномену різними авторами є актуальною проблемою, оскільки є необхідність систематизації критеріїв, за якими можна було б диференціювати різновиди впливу, проводити аналіз умов, які забезпечують ефективність їхнього застосування. Залежно від того, які критерії покладено в основу (способи, засоби, методи, цілі тощо), психологічні впливи можна диференціювати на сильні і слабкі, життєдайні і згубні, навмисні і випадкові [1].

Зокрема С. Лозниця зазначає, що у сучасному світі роль насильницьких методів примусу (політичного, правового, економічного, соціального, релігійного та іншого контролю) значно зменшилася, поступилася місцем різноманітним формам переконання, прихованого контролю, неявної залежності, соціальної відчуженості тощо [3, с.142].

Варто зазначити, що феномен психологічного впливу розглядається науковцями як один з варіантів впливу загалом. Аналіз наукових джерел свідчить про узагальнене ставлення до впливу як до елемента психологічної взаємодії, що часто призводить до ототожнення цих понять [2, с. 15].

Зокрема у Психологічній енциклопедії поняття «вплив» трактується як процес і результат зміни індивідом поведінки іншої людини, її поглядів, переконань, намірів, установок, уявлень, оцінок, інтересів тощо в результаті взаємодії з нею. Вплив поділяють на два види: 1) спрямований, який реалізується за допомогою механізмів переконання і навіювання. При цьому суб'єкт ставить перед собою завдання досягти певного результату від об'єкта; 2) неспрямований, який такого завдання немає, хоча ефект його дії виникає і простежується в діях механізмів зараження і наслідування. А також виокремлюють прямий вплив, коли суб'єкт прямо і відкрито пред'являє об'єкту свої домагання та вимоги, і опосередкований вплив – безпосередньо спрямований не на об'єкт, а на навколишнє середовище [5, с. 74]. Варто зауважити, що у цьому трактуванні поняття «вплив» реципієнт розглядається як об'єкт впливу.

Аналізуючи сутність психологічного впливу, В. Куліков ототожнює поняття «психологічний вплив» та «проникненням». Зокрема науковець відзначає, що за своєю сутністю психологічний вплив є «проникненням» однієї особистості або групи осіб у психіку іншої особистості або групи осіб. Метою й результатами цього «проникнення» є зміна,

перебудова індивідуальних або групових психічних явищ (поглядів, взаємин, мотивів, установок, станів тощо). Виокремлення науковцями категорії психологічного впливу опирається на причинно-наслідкові зміни в психіці суб'єкта (психологічних характеристик особистості, групових норм, суспільної думки тощо) в результаті здійснення на нього впливу (Г. Ковальов) [1].

Характеризуючи психологічний вплив, О. Сидоренко вказує на значущість психологічних засобів у реалізації даного процесу та зазначає, що психологічний вплив – це вплив на психічний стан, думки, почуття й дії іншої людини за допомогою винятково психологічних засобів (вербальних, паралінгвістичних або невербальних), з наданням йому права й часу відповідати на цей вплив. Найбільш вдалим, на нашу думку, є визначення психологічного впливу, запропоноване Т. Кабаченко: доцільно вважати вплив психологічним тоді, коли він має зовнішнє стосовно адресата (реципієнта) походження й, будучи відображеним і усвідомленим ним, приводить до зміни психологічних регуляторів конкретної активності людини [2].

Т. Кабаченко справедливо вказує на те, що психологічний вплив може розглядатися в наступних аспектах: по-перше, як процес, що приводить до зміни психологічного базису конкретної активності; по-друге, як результат зміни психологічного базису конкретної активності суб'єкта. При цьому, у даному контексті йдеться про зміну психологічних регуляторів як в зовні орієнтованій, так і внутрішньо орієнтованій активності суб'єкта. Результатом такого впливу може бути зміна міри виразності, спрямованості, значущості для суб'єкта різних проявів активності [1].

Проаналізувавши низку наукових підходів до трактування поняття «психологічний вплив», В. Татенко зазначає, що психологічним слід визнати лише такий вплив, коли суб'єкт впливу ставить собі за мету викликати в об'єкта саме психологічні, а не якісь інші зміни. При цьому суб'єкт має бути компетентний щодо того, які зміни вважати, а які не вважати власне психологічними, а це буває непросто зробити навіть фаховим психологам [6, с. 76]. Окрім цього, науковець розрізняє поняття «психологічний вплив» та «психічний вплив».

Таким чином, теоретичний аналіз основних аспектів та сутності феномену психологічного впливу свідчить про те, що виокремлена наукова категорія розглядається вченими як один із видів впливу загалом. Вплив під час взаємодії розглядається як процес зміни індивідом поведінки іншої людини, її установок, намірів, уявлень і як результат діяльності суб'єкта. Водночас, аналіз наукових джерел свідчить про узагальнене ставлення до впливу як до елемента психологічної взаємодії, що часто призводить до ототожнення цих понять. Психологічний вплив є однією з базових категорій у соціальній психології. Психологічний вплив – це вплив на психічний стан, думки, почуття й дії іншої людини за допомогою винятково психологічних засобів (вербальних, паралінгвістичних або невербальних), з наданням йому права й часу відповідати на цей вплив.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у проведенні емпіричного дослідження особливостей психологічного впливу у роботі консультантів компаній з мережевим маркетингом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гребінь Н.В. Зміст маніпуляції як різновиду прихованого психологічного впливу. Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. 2013. Випуск 21.
2. Волинець П.П. Критерії прихованого психологічного впливу.
3. Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць. Том 7. Екологічна психологія. 2010. Вип. 22. С. 15– 20.
4. Лозниця С. Маніпуляція свідомістю: історико-культурні засади. Філософська думка. 2008. №1. С.142 – 155.
5. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу: навч. посібник. Київ, 2007. 448с.
6. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. Степанов. Київ : Академвидав, 2007. 456 с.
7. Татенко В.О. Соціальна психологія впливу: монографія. Київ: Міленіум, 2008. 216 с.

ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВ

Немий Віталій

Науковий керівник – доц. Топорівська Ярослава

ЕСТРАДНА ПІСНЯ В РЕПЕРТУАРІ КАМЕРНИХ ХОРІВ УКРАЇНИ

Камерні хори, як мистецькі колективи нового типу набувають розквіту у мистецькому просторі України із 60-х років ХХ ст. Їх виникнення зумовлене розвитком української хорової музики, що потребувала від хористів відповідної професійної підготовки.

Першим українським камерним колективом став Київський камерний хор ім. Б. Лятошинського, який був заснований в 1973 році. Саме особиста дружба і творча співпраця диригента В. Іконника та композитора Б. Лятошинського зумовили реалізацію цього новаторського мистецького проекту [4, с. 124]. Виникнення камерних хорів значною мірою активізувало Б. Лятошинського писати твори для хору а cappella (хорові цикли на слова Т. Г. Шевченка та М. Т. Рильського).

І в наш час подібний алгоритм творчої діяльності в системі «композитор-диригент» є вагомим рушійним фактором розвитку камерно-хорового виконавства, адже в даному разі хор постає мистецькою лабораторією, де композитор апробує експериментальні власні ідеї і творчі задуми. Приклади даної концепції можна було спостерігати протягом усього існування камерного хорового виконавства.

Камерні хори можуть виступати на будь-яких концертних майданчиках і виконувати музику різної складності й різних стилів – фольклор, класичну та сучасну музику, естрадну та джазову. Проаналізувавши репертуари українських камерних хорів зазначимо, що камерні хори можуть виконувати музику різних жанрів та різної складності, за винятком масштабних творів. Є твори, виконання яких краще вдається камерним хорам, а є такі, котрі ліпше звучатимуть у виконанні великих колективів. Ознаками камерного хорового виконавства є: малочислений склад (від 12–24 осіб), прозоре та філігранне звучання, відповідна професійна музична освіта учасників, різноманітний репертуар, поєднання акторської та хореографічної майстерності, володіння грою на різних інструментах.

Розглянемо найбільш знакові українські камерні хори та наявність в їхньому репертуарі естрадних творів. Камерний хор «Київ» засновано у грудні 1990 року. Капелу професійних співаків очолює Микола Гобдич, випускник Київської консерваторії, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, заслужений діяч мистецтв України. Хор «Київ» провів понад тисячу концертних виступів на сценах 21-ї країни світу, здійснив записи і трансляції на багатьох радіо Європи та Національному радіо України. Вийшли у світ 40 компакт-дисків із

записами національної та зарубіжної музики, більшість із яких записано вперше. Цей рекорд поки що не подолав жоден з хорових колективів, нині суцільних в Україні і за її межами.

Оригінальністю вирізняється постановка хористів на сцені: вони стоять півколом, поділяються на квартети, співають з-за лаштунків, співають, виходячи на сцену з глядацького залу. Незважаючи на цю, непритаманну хоровим колективам мобільність, зберігається чудовий, майже ідеальний вокальний ансамбль. Диригент – Микола Гобдич весь час знаходиться в русі, часом співає соло, часом «залишає» своїх хористів, знаходячись поза сценою, керує хором.

Репертуар хору – це музика середньовіччя, ренесансу, класицизму, сучасна музика включно з авангардними опусами і фріджазовими п'єсами. Хронологічно усе це розмаїття охоплює шість століть. Серед останніх «хітів» європейського гастрольних турне камерного хору «Київ» – гімн січових стрільців «Ой у лузі червона калина», яка стала символом українського спротиву після повномасштабного вторгнення РФ. Під час виконання «Червоної калини» хористи розгортають перед глядачами величезний український прапор та зривають овації глядачів.

Серед українських камерних хорів виокремимо камерний хор «Орея» заснований у 1986 році в місті Житомирі. Прикметною особливістю цього хору є жіноча група, яка володіє і народною («відкритою») і академічною («прикритою») манерою співу, і, що найсуттєвіше, може користуватися цим на одному концерті, навіть в одному творі (соло S «Куріє» Пярт Уусберг) [6]. Репертуарна політика «Ореї» дуже відрізняється від усталених традицій. Якщо взяти до уваги концепцію репертуару переважної більшості камерних хорів України, то можна побачити закономірність – виконують українську духовну музику, як сучасну, так і старовинну, класику та, звичайно, різноманітні обробки української народної пісні. Натомість хор «Орея» виконує переважно закордонну сучасну музику (навіть є закордонні композитори, які довіряють колективу перше виконання своїх творів). Окремо варто згадати те, що колектив у своїй творчій діяльності під орудою О. Вацека, використовує різні шумові ефекти за допомогою рук та губ. Наприклад, шум моря, крик чайок тощо. Відомо навіть, що в хорі застосовують «beatbox» (створення ритмічних малюнків та мелодій за допомогою голосового апарата), і це суттєво розширило його можливості і стало цікавим новаторським внеском О. Вацека в звучання колективу [5].

Академічний камерний хор «Хрещатик» – яскравий, самобутній, професійний колектив світового рівня, який працює в різних стильових напрямках та створює нові тенденції у світі хорової музики. Камерний хор «Хрещатик» створено в березні 1994 року. З першого дня роботи своїм успіхом хор завдячує засновникові Ларисі Бухонській – її енергії, наполегливості, творчому завзяттю, високому професіоналізмові та невичерпному натхненню. 1999 року хор отримав статус Муніципального. Художнім керівником хору з 2007 року є заслужений артист України Павло Струць. Під орудою Павла Струця хор «Хрещатик» став постійним учасником низки національних та міжнародних фестивалів: «Київ Мюзік Фест», «Музичні прем'єри

сезону», «Пасхальна асамблея», багатьох філармонійних концертів, спільних програм з найкращими оркестрами і сольними виконавцями України та Європи, а також багатьох урочистих і офіційних заходів державного і столичного рівня.

Одним з важливих досягнень Павла Струця у напрямку розвитку колективу є створення концертних програм та хорових вистав, що формуються на поєднанні та симбіозі різних мистецьких жанрів, що є в мистецькому просторі України унікальним явищем. Хором «Хрещатик» створено понад 10 різноманітних авторських програм, серед яких: хоровий театр класичної музики у постановці «Smiles», українські народні пісні у сучасних джазових обробках «Намісто красних пісень», африканські спірічуелли «O Happy Day», акапельний баттл класичної та популярної музики «Stars», програма духовної музики, присвяченої образу Богородиці «Ave Maria» та «Агні Парфене».

Проекти «Намісто красних пісень» та «Шлягери звідусіль» – побудовані за принципом творчої переробки широко відомих музичних творів, проте мають свою специфіку, викликану, насамперед, вихідним матеріалом. Ця специфіка позначилася і на прийомах хорового аранжування, і, відповідно, потребує окремого дослідження. Продовженням експериментального пошуку нових жанрових поєднань стала постановка «Shante kafe — du Khreschatyk», серцем якої стали всевітньо відомі композиції французького шансону творчості: Едіт Піаф, Шарля Азнавура, Джо Дассена, Мари Ляфоре та ін.

Західний регіон представлений рядом цікавих хорів, найчастіше камерного складу. Це львівські колективи, що постали поряд із капелою «Трембіта» (М. Кулик) – Галицький хор (В. Яциняк), «Gloria» (В. Сивохіп), «Євшан» (І. Даньковський), дрогобицький «Легенда» (І. Циклінський), рівненський «Воскресіння» (О. Тарасенко), волинський «Оранта» (В. Мойсіюк), франківський «Галицькі передзвони» (І. Дем'янець), Хмельницький камерний хор (І. Цмур), тернопільський «Brevi» (С.Дунець), ужгородський «Sanctus» (Е.Сокач), хор «Чернівці» (Н. Селезньова) та ін.

Хмельницький муніципальний камерний хор є відомим колективом, що презентує хорове мистецтво в Україні та інших європейських країнах. Керівником хору є заслужений діяч мистецтв України Ігор Цмур.

В репертуар Хмельницького муніципального камерного хору входять твори сучасно музики з шумовими ефектами та з використанням перкусії – авторів М. Балеми, В. Зубицького, А. Секко, Л. Попялкевич, І. Алексійчук, М.Хоган, І. Цмура та ін. [3].

Хорова капела «Легенда» була створена у 1970 році при Дрогобицькому міському Будинку культури ім. І.Франка. Засновником капели був випускник Львівської консерваторії Олег Цигилик. У 1986 році «Легенду» очолив новий керівник – Ігор Циклінський.

Репертуарна політика орієнтована на сучасну українську та зарубіжну музику [8]. У виконанні хору «Легенда» на різноманітних концертах і конкурсах звучать спірічуелси А. Ервола «Sometimes I feel like motherless child», Д. Харстрона «Elijarh Rock», Р. Рінгволда «Deer River», Г. Сміта «Ride the Chariot», Р. Шоу «Every time feel the Spirit» та «If I got my ticket», М. Магістерський науковий вісник. – № 39

Хогана «Old Time Religion», Д. Лоумера «Soon I will be done», М. Хогана «I'm gonna sing till the Spirit moves», Х. Джонсона «Ain't got Time to Die», Л. Джерхарда «Dry Buns» [7]. Ці твори поєднують в собі характерні елементи виконавських традицій (колективна імпровізація, характерна ритміка з яскраво вираженою поліритмією, глісандові прийоми звучання, не темперовані акорди, особлива емоційність) зі стилістичними рисами американських пуританських гімнів. Часто спів супроводжується плесканням в долоні, танцем. Оскільки, за будовою спірічуелс має – «питання – відповідь», більшість з них написані для соліста і хору.

Серед останніх творів хору «Легенда» – «Заспіваймо пісню за Україну» О. Пономарьова в аранжуванні Ярослава Карпіва. Дрогобицький муніципальний камерний хор «Легенда» дякує своєю творчістю країнам, які підтримують Україну в війні з окупантом. Творчий колектив, уже виконав та записав відеоролики кількох гімнів країн, які активно сьогодні допомагають та підтримують Україну в боротьбі проти агресора. Мова іде про таку важливу в час війни підтримку зброєю, гуманітарними вантажами, ліками та допомогою вимушено переміщеним особам, які через воєнні дії були змушені покинути терени рідної держави [2].

Академічний камерний хор Тернопільської обласної філармонії «Brevis» (диригент – заслужений артист України Святослав Дунець, хормейстер Іван Бобітко) теж включають у репертуар твори естрадного напрямку. Серед них виокремимо пісні легендарного англійського гурту «Beatles» – «Because», «Yesterday». Абсолютними «хітами» останньої концертної програми хору «Музи не мовчать» стали пісні «Біля тополі», «Буде весна» та «Stefania».

Хорове аранжування пісні «Stefania» з репертуару «Kalush Orchestra» здійснив Я. Карпів. Виконання включає в себе не лише спів мішаного чотириголосного хору, але й ритмічний супровід (плескіт в долоні всіма хористами, гра на шейкері та тамбурині), що додає рухливості та енергійності виконанню пісні [1]. Традиційним для такого типу аранжування є гармонічний супровід басової партії октавним викладом на складі «тум-ту, ту-ру-ду-тум, тум». У переграші тенори проводять контрапунктуючи мелодію, вокалізуючи їх складами «тья-ба-да, ба-да-ба, да-ба». Згодом цю вокалізацію дуєтом з проводять сопрано, стаючи фоном для альтів, у партії яких проводиться основна мелодична лінія пісні. В цілому, твір сприймається як цікава та захоплююча хорова інтерпретація одного з останніх українських хітів.

Таким чином, українські камерні хори, використовуючи свою мобільність, особливості звучання, долучення музичних інструментів та хорової театралізації активно додають до своїх концертних програм естрадні пісні, поєднуючи їх із світовими та українськими класичними на народними хоровими творами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний камерний хор «Бревіс». Виконання «Стефанії». Відеозапис з концерту. URL: <https://fb.watch/gfjkW0QspQ/> (дата звернення 16.09.2022).
2. Дрогобицький хор «Легенда» по-особливому дякує країнам, які нас підтримують. MediaДрогобиччина: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/uNAohSk> (дата звернення 08.05.2022).
3. Марач О. М. Актуалізація регіонального хорового мистецтва України у діяльності хмельницького муніципального камерного хору: за матеріалами інтерв'ю з маестро Ігорем

- Цмуром. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. Тернопіль, 2012. № 2. С.36–42.
4. Стасюк Ю. Іконник – диригент Київського камерного хору імені Б. Лятошинського. Хорове мистецтво України та його подвижники: матеріали Другої міжнародної науково-практичної конференції. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. С. 120–128.
 5. Телеканал Житомир . Житомирська обласна державна телерадіокомпанія. Ранок. Олександр Вацек. URL: <https://cutt.ly/jNAiSY9> (дата звернення 18.04.2014).
 6. Уусберг Пят «KYRIE». Хорова капела «Орея». URL: <https://cutt.ly/kNAoasg> (дата звернення 2.09.2010).
 7. Цуден А. Від монодії до спірічуелсу. Поступ. 2002. 4 – 10 квітня.
 8. Шуневич Євгенія. Особливості формування репертуару муніципального камерного хору «Легенда» (м. Дрогобич). Молодь і ринок №9 (104), 2013. С.110–114.

Потепньова Христина
Науковий керівник – проф. Кондрацька Людмила

ХОРОВА МУЗИКА СУЧАСНИХ КОМПОЗИТОРІВ ГАЛИЦЬКОГО КРАЮ

Метою статті є визначення характерних ознак сучасної хорової музики у вимірі регіоналістики. Наголошено на інтонованій суголосності хорових мініатюр сучасних галицьких композиторів духовно-моральнісним пошукам нинішньої доби. ХХІ століття показав, що композиції різних генерацій митців краю складають вагому частину репертуару вітчизняних хорових колективів різного рангу та рівня професійної майстерності. Особливої актуальності набувають композиції, що з'явилися нещодавно, в нових реаліях суспільно-політичної та культурно-економічної дійсності.

Аналіз останніх досліджень. Хоровий доробок галицьких композиторів-сучасників є предметом спеціальних наукових студій. З нещодавніх досліджень варто виокремити монографії Л. Кияновської [2], І. Бермес [1]; дисертаційні роботи Л. Немцової [3], Х. Флейчук [4]. Мета статті – охарактеризувати типові риси хорових композицій сучасних композиторів галицького краю. Виклад основного матеріалу. Сучасне хорове мистецтво краю осцилює одночасною співдією прихильників прадавніх народних традицій і манери співу та адептів ультрасучасних технік письма, із залученням найновіших досягнень у сфері акустичної і електронної музики.

Так, у доробку сучасних галицьких композиторів диригент хорового колективу знаходить цілий спектр інтонованих одкровень. Веселка жанрів і формотворчих принципів хорового співу включає: 1) твори а capella («Різдвяна Літургія» О. Козаренка, кантата «Іван Підкова» В. Камінського; триптих «Поетика», «Святий Боже», «Богородиця», «Вчені казки», «Ніч», «Червона калино, чого в лузі гнешся? «Дивувалася зима», «Ніч у полі», «Дерево вічності», «Дві зорі цвіло у небі», «Сніг у квітні», «Христос Воскрес!», «Мелодій смутку і надій», «На сіре тло проміння впало», «Отча криниця», «Де ти, ладо чорноброва», «Мужицька доля», «Ніч», «Ой пігнала дівчинонька ягнятонько в поле» М. Ластовецького; «Нічні думи», «Якби...», «Благослови, душе моя, Господа», «Хвали, душе моя, Господа», «Молитва», «Христос воскрес», «Пісня сліпих», «Сонце на обрії», «Музика сфер небесних», «Святий вечір», «Гроза», «Осінній день», «Не вмере поезія», «Тануть, в'януть сніги», «Вставай,

Україно», «Боже-побратиме», «Хай літають вітри» та ін. М. Волинського; «Блажен муж. Псалом І», «Alleluja», «Щедрий вечір» Б. Сегіна; «Антифони», «Медитації з Тезе» (для подвійного хору), «Ангел вопієше» М. Шведа) і композиції з супроводом («Палімпсести» для сколюючої скрипки, мішаного хору та симфонічного оркестру, «Благовіщення» для скрипки соло, мішаного хору і струнного оркестру Ю. Ланюка; «У воздухах плавають ліси» для кларнета, віолончелі, фортепіано, мішаного хору та струнного оркестру, «Kyrie eleison» для мішаного хору та струнного оркестру Б. Фроляк; «Змовкла, батьку, твоя кобза», «Співець», «Крила», «Балада про бранок» (всі – для хору в супроводі фортепіано), «Пісня без слів» (для хору, скрипки та арфи) М. Волинського; «Pater noster» для мішаного хору, труби, органу та струнних М. Шведа);

2) хорові мініатюри і багаточастинні циклічні хорові композиції (кантати «Весна», «Гамалія» та «Літургія» М. Скорика; «Дійсно», кантата «Цвіт» Б. Фроляк; «Острозький триптих», «Український реквієм (Лемківський)» О. Козаренка; «Пори року», Хоровий диптих Ю. Ланюка; «Літургія», кантати «Благодатна пора наступає», «Іван Підкова» В. Камінського; триптих «Поетика», «Мелодії смутку і надій», «Жнивварські пісні», «Псалми Давида» М. Ластовецького; ораторія «Мойсей», кантати «Райдуга», «Нам ще жити», «Русланові псалми», «Акафіст (малий) до Теробовлянської ікони Божої Матері», «Стоїть в селі Суботові», «Подражаніє Осії», «Чернець» М. Волинського);

3) обробки народних пісень для хору («Жнивварські пісні», «Три лемківські пісні» («Кед єм так пасала», «Над водов кряк», «Бива любов»), «Добрий вечір тобі, господарю», «Зажирили сі буйні гори», «Щедрик», «Ой пігнула дівчинонька ягнятонько в поле», «Ой по горі, горі» М. Ластовецького; «Ангели, знижайтеся», «Пісня про Страдецьку Матір Божу», «Ой торгом-містом», «Воспоїм пісню днесь новую», «Ой в ліску-ліску» та ін. М. Волинського) і композиції сакральної тематики («Літургія святого Іоанна Златоустого», «Панахида», «Псалми (у Шевченкових переспівах)» М. Скорика; «Архієрейська Божественна Літургія», симфонія-кантата «Україна. Хресна дорога», ораторія «Іду. Накликую. Взиваю... (на тексти Митрополита Андрея Шептицького)» В. Камінського; «Острозький триптих» («Возбранной воєводи», «Блажен муж», «О Тебі радується»), «Богородичні пісні», «Літургія св. Іоанна Златоустого», «Псалом Давидів», «Страсті Господа Бога нашого Ісуса Христа», «Різдвяна Літургія», «Божественна Шевченкова літургія», «Чотири молебні пісні до Діви Марії», «Український Реквієм (Лемківський)», Стихира «Вінець нетлінний», «Українська Кафолічна Літургія» О. Козаренка; «Kyrie eleison», «Agnus Dei» Б. Фроляк; «Боже, спаси, суди мене», «Благовіщення» Ю. Ланюка; «Святий Боже», «Богородиця», «Христос Воскрес», кантата «Псалми Давида» М. Ластовецького; «Акафіст (малий) до Теробовлянської ікони Божої Матері», «Єдиний Боже», «Бог - помсти Господь», «Благослови, душе моя, Господа», «Хвали, душе моя, Господа», «Молитва», «Христос воскрес», «Там, де в небі Божа Мати», «О Богородице, Діво і Мати»,

«Заповіт Йосифа Сліпого» М. Волинського; «Блажен муж. Псалом І», «Alleluja», «Stabat Mater» Б. Сегіна; «Pater Noster», «Антифони», «Ангел вопіяше» М. Шведа та ін.

Ще одним джерелом натхнення для митців краю постає творчість класиків української літератури. Так у репертуарі хорових колективів з'явилися:

- хорова Шевченкіана (поема-кантата «Гамалія» М. Скорика; «Ой чого ти почорніло...», кантати «Іван Підкова», «Чигрине, Чигрине...» В. Камінського; симфонія-реквієм «Праведная душе...», кантата «Цвіт» Б. Фроляк; «Божественна Шевченкова літургія» О. Козаренка; «Розрита могила» Ю. Сасенка (хорова обробка Б. Генгала), кантата «Ой чого ти почорніло...» Р. Демчишина; кантати «Стоїть в селі Суботові», «Подражаніє Осії», «Чернець», хоровий концерт «Все упованіє моє», «Благословенная в женах» (для хору з оркестром) М. Волинського) [4];

- хорова Франкіана (кантата «Весна» М. Скорика; «Божеське в людськiм дусі», кантата «Благодатна пора наступає» В. Камінського; «Червона калино, чого в лузі гнешся?», «Дивувалась зима», «Не забудь юних днів», «Зелений явір», «Ой жалю, мій жалю», «Чим пісня жива», із записів І. Франка – «Ой, пігнала дівчинонька ягнятонько в поле» та «Ой, по горі, горі» М. Ластовецького; ораторія «Мойсей», хорові мініатюри «Нічні думи» та «Якби...» М. Волинського; «Ой зйду я на могилу» Б. Шиптура);

- інтоновані рефлексії поетів-сучасників (В. Камінський до поезії Ігоря Калинця; О. Козаренко до поезії Софії Майданської; М. Ластовецький до поезій Віктора Романюка, Петра Перебийноса; Б. Фроляк до поезії Назара Гончара; М. Волинський до поезій Ліни Костенко, Дмитра Павличка, Анни Волинської) [3]. Окрему нішу становлять хорові композиції, написані під враженнями нещодавніх буремних суспільно-історичних подій та революцій, що відбулися в країні («Благовіщення свободи», «Вставай, Україно» М. Волинського) [1].

Алюзія інтонованого образу соборної душі народу, вищої народної мудрості, символу «червоної калини» найчастіше відбувається у композитора підсвідомо, на рівні індивідуальної музичної ментальності [2]. Зв'язок з народним архетипом підкреслюється назвою твору («Український Реквієм (Лемківський)» О. Козаренка; «Від Карпат, де стеляться лужечки», «Отча криниця», «Щедрик» М. Ластовецького; «Гагілка» В. Камінського; «Щедрий вечір» Б. Сегіна; «Щедрик» М. Шведа та ін.). Утім, їх значна кількість написана сучасною музичною мовою. Йдеться про широке застосування поліладовості, дисонуючої вертикалі з неакордовими звуками, кластерних співзвуч, акордів кварто-квінтової і терцево-секундової побудови, упровадження нових засобів вокально-хорової виразності (скандування і речитації, глісандуючих звучань, манери говірки і вигуків). Так, у композиції «Дійсно» (для 20-ти сольюючих голосів) Б. Фроляк та «Зажурилисі буйні гори» М. Ластовецького присутні елементи сонористики. Поліритмія – улюблений інтонований жест В. Камінського і Б. Сегіна.

Звісно, сучасні хорові партитури вимагають від хористів високої вокально техніки: вміння легко переходити від вокальної до мовної установки голосового апарату, поряд з музично-інтонованим вокальним звуком вміння відтворювати різноманітні шумові ефекти, Магістерський науковий вісник. – № 39

декламацію і репліки. Тому хористи повинні знати сучасну графічну нотацію та вміти її розшифрувати, а диригенти – зуміти показати специфічні диригентські прийоми (гліссандо, кластер, шепотіння і т.д.)

Висновки. Отже, хорові твори сучасних галицьких композиторів відзначаються своєрідністю, тонким перевтіленням традицій та новаторським підходом до жанру. Вони індивідуально передають сутність національного поетичного слова чи релігійного канонічного тексту, демонструють типові для української вокально-хорової інтонації мелодійне багатство, емоційну насиченість і сердечну проникливість. І навіть найбільш радикальні зміни цивілізації не можуть повністю перевтілити ту основу, на якій згадана традиція зросла. На перетині «старого – нового» виростають досить цікаві художні відкриття, які потребують і свого теоретичного та методичного трактування» [6, 4]. У подальших розвідках можна розглянути ментальні відмінності хорових композицій сучасних галицьких митців від нещодавно створених хорових творів композиторів зарубіжжя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бермес І.Л. Український хоровий спів як соціокультурне явище / І.Л. Бермес. Дрогобич : Посвіт, 2019. 432 с.
2. Кияновська Л.О. Хорова творчість львівських композиторів останніхроків / Л.О. Кияновська // Хорові твори сучасних галицьких композиторів /ред.-упор. Л.В. Ластовецька. Дрогобич, 2016. С. 3 – 4.
3. Немцова Л.О. Хорова франкіана: соціокультурний та жанрово-стильовий виміри: автореф. дис.канд. мистецтвознавства: 17.00.03 – Музичне мистецтво / Лілія Орестівна Немцова. – Львів, 2017. 23 с.
4. Флейчук Х.О. Хорова Шевченкіана кінця ХХ – початку ХХІ століть :соціокультурний та диригентсько-інтерпретаційний аспекти (на матеріалі хорових творів М. Скорика, В. Камінського) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 – Музичне мистецтво / Христина Орестівна Флейчук. Л., 2021. 19 с.

ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ І ЖУРНАЛІСТИКИ

*Борак Анастасія
Науковий керівник – доц. Петришина Ольга*

МІСЦЕ СТИЛІВ МОВЛЕННЯ У СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ, ОПРАЦЮВАННЯ В УМОВАХ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Комунікативні уміння і навички учнів формуються на основі знань про текст і його структуру, типи мовлення, стилі мовлення. Програма з української мови для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів [12] зобов'язує вивчати функціональні стилі в поєднанні із відомостями про текст і типи мовлення (розповідь, опис, роздум (міркування)). Опрацювання стилістики має на увазі такі аспекти: ознайомлення школярів із основними стилями мовлення; з'ясування основних ознак кожного із виучуваних стилів; вироблення в учнів умінь встановлювати належність тексту до певного стилю; створення зв'язних висловлювань з урахуванням стилю і типу мовлення. Використання такого підходу до опрацювання стилів сприятиме поглибленому розвитку учнівського мовлення, мовленнєвої культури загалом, вихованню мовної особистості. Мета статті – охарактеризувати термінологічний апарат опрацювання стилів сучасного українського мовлення. Із кінця 50-х років минулого століття один із пріоритетних напрямків науково-дослідної діяльності вітчизняних мовознавців займає лінгвостилістика. Надалі лінгвостилістика трансформувалася в науку, яка вивчає стилістичну систему національної мови загалом: усі вияви, різновиди і стилі в писемній та усній формах [4, с. 9]. Вітчизняні мовознавці розглядають стилістику у широкому і вузькому розумінні: у широкому – наука, яка вивчає стилі мови; у вузькому – наука про емоційно-експресивне забарвлення мови.

Класичне визначення поняття «стилістика» подає курс «Сучасна українська літературна мова: стилістика»: «...стилістика як галузь мовознавства є наука про стилістичну систему національної мови, про її зміст, сутність, тобто про те, що є стилістичним у засобах усіх інших систем (рівнів) цієї мови; це наука про інтелектуальні (сміслові) та експресивні відтінки співвідносних, паралельних чи синонімічних виразів мови; предметом стилістики є також вивчення різновидів (типів) літературної мови, засобів і шляхів організації і використання виразових, зображувальних засобів мови в різних стилях літературної мови і літературного мовлення» [10, с. 22].

Український мовознавець О. Д. Пономарів трактує «стилістику» як науку, предметом вивчення якої є стилістична диференціація мови, а також функціональні стилі. Учений-лінгвіст наголошує, що стилістика вивчає засоби увиразнення мови – «ті елементи, що приєднуються до власне вираження думки, супроводжують семантичний зміст висловлюваного – емоційно-експресивні та оцінні моменти мовлення» [8, с. 5].

На думку докторки філологічних наук, професорки, академки НАН України С. Я Єрмоленко, стилістика (лінгвостилістика) як розділ мовознавчої науки вивчає: а) закономірності існування й структурну будову суспільно зумовлених різновидів мови – функціональних стилів; б) мовні одиниці щодо їх додаткового експресивно-стильового забарвлення; в) взаємодію різних рівнів словесно-виразових засобів у конкретному тексті, зв'язок їх із позамовними чинниками; г) типологію стильової специфіки текстів» [3, с. 260]. Вітчизняні мовознавці виділяють функціональну стилістику, практичну стилістику, стилістику мовних одиниць і стилістику художнього мовлення, погоджуючись із тим, що основною категорією стилістики як лінгвістичної дисципліни є стиль [9, с. 64].

Видатний український лінгводидакт, мовознавець М. І. Пентилюк визначає три різновиди стилістики: а) стилістика мови (вивчаються стилістичні засоби усіх рівнів мови); б) стилістика мовлення – функціональна стилістика (вивчаються розмовний і книжні стилі та їх загальні ознаки); в) стилістика художньої літератури (розглядається функціонування мовних одиниць в художніх творах) і пропонує таке визначення поняття «стилістика»: «Стилістика – це наука, яка займається відбором виразивих засобів мови для їх функціонування в мовленні залежно від мети висловлювання та мовленнєвої ситуації» [7, с. 101–102].

Ключовим поняттям стилістики є дефініція стилю. Учені-лінгвісти вказують на багатозначність цього поняття. Слово «стиль» походить із латинської мови (stilus) і означало в давнину спочатку паличку із загостреним кінцем, якою користуються під час письма на дерев'яній поверхні, вкритій воском, згодом – манеру письма. На сьогодні слово «стиль» є терміном багатьох наук, зокрема мовознавства, літературознавства, мистецтвознавства, але кожна з них вкладає у нього своє поняття.

Доктор філологічних наук, професор Струганець Л. В. пропонує таке визначення стилю: «мовний конструкт, функціональний різновид літературної мови, який визначається сферою її використання і характеризується особливостями у виборі, поєднанні й організації системи мовних засобів у зв'язку з метою і змістом спілкування» [9, с. 66].

Стиль є способом функціонування мовних явищ (за енциклопедією «Українська мова», «манера мовного вираження у різних сферах, умовах, формах спілкування» [11, с. 602]. У лінгводидактиці послуговуються терміном «стиль мовлення»: «своєрідна сукупність мовних засобів, що свідомо використовується мовцем за певних умов спілкування» [7, с. 108].

Оскільки основою функціонування стилів мовлення є поєднання форм спілкування із екстралінгвістичними факторами (1) мета спілкування; 2) завдання спілкування; 3) стратегія спілкування; 4) тактика спілкування та ін.), вважаємо доречним застосування дефініції «функціональний стиль мовлення». За українським мовознавцем, провідним фахівцем у галузі комунікативної лінгвістики Ф. С. Бацевичем, функціональним стилем мовлення вважається «різновид літературної мови, який ґрунтується на різних типах мислення (побутовому, науковому, публіцистичному, естетичному тощо) і характеризується сукупністю мовних засобів, що відповідають цим типам мислення, а також принципами і прийомами добору елементів мовного коду учасниками спілкування залежно від змісту, контексту та ситуації, в яких вони перебувають» [2, с. 193].

Переважає більшість вітчизняних мовознавців основу класифікації функціональних стилів мовлення вбачає у поєднанні позамовних (екстралінгвістичних) факторів із власне лінгвістичними. Розрізнення функціональних стилів мовлення учені (зокрема Пентилюк М. І., Пономарів О. Г., Чередниченко І. Г. та ін.) пов'язують із основними функціями мови, до яких належить спілкування, повідомлення і діяння, вплив.

В сучасних мовах (у тому числі й українській) виділяють п'ять основних функціональних стилів мовлення: розмовний (розмовно-побутовий), науковий, діловий (офіційно-діловий), публіцистичний, художній (художньо-белетристичний, стиль художньої літератури). Спільною ознакою усіх функціональних стилів мовлення є те, що вони є різновидами однієї мови, «представляють усе багатство її виражальних засобів і виконують важливі функції в житті суспільства – забезпечують спілкування у різних його сферах і галузях» [7, с. 109].

Досі в національній мові на часі питання щодо функціонування й інших стилів мовлення. Так, серед стилів писемної мови О. Г. Муромцева і В. Ф. Жовтобрюх виділяють і епістолярний стиль [6, с. 162] як стиль приватного листування з такими притаманними йому рисами, як: 1) наявність певної композиції (лист має початок із звертанням до адресата мовлення; головну частину, що розкриває зміст листа; кінцівку, якій притаманні свої засоби вираження і структура); 2) стійкі вирази (я живий-здоровий, чого і Вам бажаю; щиро Вам прихильна; моє шанування Вашій родині тощо); 3) розмовний тон; 4) відповідна лексика. І. Г. Чередниченко виділяє ораторських стиль [13, с. 42].

У нашому дослідженні мова піде і про конфесійний стиль (його ще називають релігійним або сакральним), оскільки відомості про нього опрацьовуються у загальноосвітніх навчальних закладах. Серед мовознавчої літератури знаходимо багато наукових праць і дисертаційних досліджень, присвячених історії становлення, висвітленню основних стильових рис, мовних засобів та підстилів релігійного стилю (Бабич Н., Горбач О., Дзюбишина-Мельник Н., Задорожний В. Коць Т., Павлова І., Петришина О., Полюга Л., Циперлюк О.).

Зауважимо, що з перших років незалежності України релігійний стиль почав своє входження (повернення) до системи функціональних стилів сучасного українського мовлення. Відомий український мовознавець Н. Д. Бабич зазначає, що релігійний (конфесійний) стиль українського мовлення на сьогодні є функціональним, але «наукове вивчення його тільки почате», [1, с. 79]. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. більш детально аналізують конфесійний стиль мовлення та історію його розвитку і зазначають, що він «зберігає основні риси класичної сакральної мови: урочистість, канонічність словоформ і конструкцій, сталість жанрів (Біблія, Євангеліє, богослужіння, молитва, проповідь, псалом)» [5, с. 291]. Ф. С. Бацевич зауважує, що конфесійний стиль мовлення повинен «забезпечити спілкування людей у релігійній сфері, потреби віри. Має свої канони, стильові домінанти, вибирає із синонімічних рядів етнічної мови одиниці піднесеного урочистого звучання» [2, с. 195].

Готуючись як до аспектних уроків, на яких опрацьовуються відомості про функціональні стилі сучасного українського мовлення, так і до уроків розвитку зв'язного мовлення, учитель-словесник має добре усвідомити зміст кожного стилістичного поняття, що пропонує програма з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів; досконало знати особливості кожного із виучуваних в основній школі стилів мовлення, а також передбачати можливості для

застосування зразків різних стилів на уроках вивчення фонетики, лексикології та фразеології, морфології і синтаксису.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н. Д. Магія слова для всього живого : мовно-народознавчі наукові студії. Чернівці : Букрек, 2012. 384 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Вид. центр «Академія», 2002. 344 с.
3. Єрмоленко С. Нариси з української словесності (Стилістика та культура мови). Київ : Довіра, 1999. 431 с.
4. Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови : навчальний посібник. 2-е вид., переробл. Львів : ПАІС, 2007. 400 с.
5. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови : підручн. для філолог. спец. вузів. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
6. Муромцева О. Г., Жовтобрюх В. Ф. Культура мови вчителя : курс лекцій / за ред. О. Г. Муромцевої. Харків : Гриф, 1998. 208 с.
7. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика. Київ : Вежа, 1994. 240 с.
8. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підручник для студ. гуман. спец. вищих закладів освіти. 3-тє вид., переробл. і доп. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.
9. Струганець Л. В. Культура мови. Словник термінів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 88 с.
10. Сучасна українська літературна мова: Стилістика / за заг. ред. акад. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. 588 с.
11. Українська мова. Енциклопедія / редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2000. 752 с.
12. Українська мова (Сторінка журналу на сайті НАН України. URL : <http://www1.nas.gov.ua/>)
13. Чередниченко І. Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. Київ : Рад. школа, 1962. 495 с.

Стасишина Юлія

Науковий керівник – доц. Вільчинський Олександр

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ВІДОМОГО УКРАЇНСЬКОГО ПУБЛІЦИСТА МИКОЛИ РЯБЧУКА

Микола Юрійович Рябчук народився 27 вересня 1953 р. в Луцьку. Виростав у Львові, де жили й працювали батьки. «Навчався у політехнічному інституті, звідки був відрахований з третього курсу за участь у самвидаві. Закінчив заочно 1977-го за фахом інженер-електромеханік. 1988-го отримав другий диплом у Літературному інституті ім. Горького у Москві за фахом літературний працівник» [4]. Як публіцист Микола Рябчук дебютував збіркою літературно-критичних статей «Потреба слова» (1985 р.) ще за радянських часів. Але вже тоді його публікації були своєрідним орієнтиром для молодшої генерації українських письменників та поетів покоління вісімдесятих. Тоді ж, у середині 1980-х він переїздить до Києва й починає працювати у редакції журналу «Всесвіт». Дружина Миколи Рябчука відома українська поетеса Наталка Білоцерківець. Дочка Анастасія – соціологиня. Син Юрій – музикант.

Микола Рябчук працював редактором, завідувачем відділу та заступником головного редактора журналу «Всесвіт», оглядачем відділу культури газети «День», відповідальним редактором часопису «Критика», співробітником Інституту культурної політики та Центру європейських гуманітарних досліджень Національного університету «Києво-Могилянська академія». У 1994-1996 та 1999 роках перебував на викладацькій та дослідницькій роботі у США. З 1997 року член Асоціації українських письменників. Починаючи з 2006 року, по

понеділках пише колонку в «Газеті по-українськи». З 27 серпня 2010 року член Київської незалежної медіа-профспілки.

Опублікував кілька книжок та десятки статей в українських і зарубіжних журналах та наукових збірниках. Нарівні з літературними та культурологічними темами активно досліджує проблеми становлення національної ідентичності, формування громадянського суспільства та державонацієтворення. Перекладає з англійської та польської мов.

Окрім літературно-критичних та публіцистичних текстів є у творчому доробку Миколи Рябчука і поезія та проза. І хоча ця грань його творчості не є темою нашого дослідження, але вважаємо за доцільне бодай побіжно зацентувати і на них увагу. Це дозволить скласти повніше уявлення про власне Рябчукову публіцистику, досягнути її витoki, художньо-стилістичні прийоми, особливості мови та стилю.

Так, у 1989 р. у київському видавництві «Молодь» побачила світ збірка поезій «Зима у Львові». Як сказано у анотації – це «запізнілий поетичний дебют тридцятишестирічного Миколи Рябчука, що більш відомий... як літературний критик. Поруч із новими творами, написаними у 80-ті роки й опублікованими останнім часом у періодиці, автор включив до збірки цілий ряд давніших поезій, що з різних причин не могли бути видрукувані. Послугуючись засобами гротеску, сарказму, розмаїтої стилізації автор відтворює атмосферу духовного фальшу й застою у болісному сприйнятті своїх міських ровесників. Водночас вся книга М. Рябчука — це чесний і наполегливий пошук духовних орієнтирів, ствердження справжніх гуманістичних цінностей» [3, с. 2]. До речі, редактором поетичної збірки був Іван Малкович, а рецензентом Дмитро Павличко, знакові для нашої літератури постаті.

У 2002 р. у львівському видавництві «Класика» вийшла збірка прози Миколи Рябчука «Деінде, тільки не тут», яку, користуючись вже вживаним означенням, також можна вважати «запізнілою». Адже з часу, коли прозові тексти М. Рябчука були написані, а це переважно сімдесяті – початок вісімдесятих років минулого століття, і видані, проминуло, як мінімум, два десятиліття. Сам автор у передмові до книги так пробує пояснити цей феномен: «Кожна нова річ – щойно написаний вірш, оповідання, пісня, щойно закінчена картина, щойно роздобута платівка – були непоганим приводом зібратися з друзями й погомоніти за склянкою вина; а тим більше чудовим приводом для справжнісінького мистецького міні-фестивалю був приїзд друзів з іншого міста – така собі андерграундна альтернатива офіційним «декадам братніх літератур»... Цієї команди уже немає, і тому, хоч би якими гравцями ми всі, тодішні, не поставали, хоч би яких усесвітніх титулів і нагород не добилися, ми вже ніколи не зазнаємо того щемкого щастя безкорисливої, безоглядної гри, йменованої снобами й політруками «мистецтвом для мистецтва». Це, можливо, найкраще чи, принаймні, найкрасивіше пояснення того, чому в тридцять років я перестав писати прозу, як, зрештою, й вірші...» [2, с. 6].

На нашу думку, поетична та прозова творчість Миколи Рябчука ще чекає свого дослідження. Однак, починаючи із середини 1980-х творчість цього автора зосереджується на публіцистичних текстах. Новий етап творчості Миколи Рябчука розпочався після проголошення Україною Незалежності, коли з'явилася можливість публікуватися не лише в Україні, а й закордоном. Після 1991-го року його статті, нариси, огляди та есе періодично з'являються не лише у центральних українських газетах та журналах, а й у перекладі в

закордонних виданнях. А в наступні десятиріччя одна за одною починають виходити його книги у жанрах публіцистики, також як в Україні, так і за її межами. Це такі видання як «Від Малоросії до України: парадокси запізненого націєтворення» (2000 р.), яка також побачила світ у польському, сербському та французькому перекладах; «Дилеми українського Фауста: громадянське суспільство і „розбудова держави“» (2000 р.); «Дві України: реальні межі, віртуальні ігри» (2003 р.), що також вийшла у перекладах польською, німецькою та угорською мовами; «Зона відчуження: українська олігархія між Сходом і Заходом» (2004 р.); «У ліжку зі слоном – українсько-російські асиметричні відносини: культурний аспект» (2006 р.); «Четверта свобода: вільний рух людей між Україною та Європейським Союзом – проблеми і перспективи» (2006 р.), яка в була написана англійською і саме цією мовою спершу була видана в оригіналі роком раніше, а потім уже українською; «Сад Меттерніха» (2008 р.), яка була перекладена польською; «Улюблений пістолет пані Сімпсон: хроніка помаранчевої поразки» (2009 р.); «Ukraine on Its Meandering Path between West and East» (упорядкування та вступна стаття – спільно з Андреем Лужницьким) – це видання побачило світ лише англійською (2009 р.); «Постколоніальний синдром. Спостереження» (2011 р.), яка так само перекладена польською; «Від «хаосу» до «стабільності»: хроніка авторитарної консолідації» (2012 р.) яка знову ж таки в оригіналі була написана і видана спершу англійською; «Рапорт про стан культури та НУО в Україні (упорядкування та передмова, разом із Павлом Ляуфером та Андрієм Саванцем)» (2013 р.), яка також перекладена і видана англійською та польською мовами; «Попереднє життя. Збірка есеїв» (2013 р.); «Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності. Історичні причини та політичні наслідки» (2019 р.); «Лексикон націоналіста та інші есеї» (2021 р.); численні публікації на актуальні теми у вітчизняній та зарубіжній періодиці [5].

Публіцистична творчість Миколи Рябчука є широковідомою як в Україні, так і за її межами. Як сказав у рецензії на одну із збірок Рябчукової публіцистики відомий історик Ярослав Грицак: «Книжками Миколи Рябчука не можна так легковажити... Репутація автора як провідного українського публіциста, ерудованість змісту й блиск форми викладу гарантують цим книжкам читацький успіх...» [1, с. 36]. За свої публікації та видання він удостоєний численних нагород та відзнак, як-от «Найкраща рецензія року» (від газети «Литературное обозрение» (Москва), 1985 р.) «Найкраща стаття року» (від журналу «Україна» (Київ), 1987 р.; від журналу «Українська культура» (Київ), 1988 р.; від журналу «Березіль» (Харків), журналу «Сучасність» а також – «Книга року року» за книгу «Від Малоросії до України: парадокси запізненого націєтворення», 2001 р. та «Дві України: реальні межі, віртуальні війни», 2004 р. Серед інших нагород варто відзначити Польсько-Українську Капітулу за внесок у польсько-українську співпрацю, 2002 р.; нагороду Фондації Антоновичів за «професійний і принциповий аналіз літературного і політичного життя сучасної України», 200 р.; медаль «Vene merito» Міністра закордонних справ Республіки Польща за внесок у польсько-українське порозуміння, 2009 р. та ін. У 2022 році Микола Рябчук став лауреатом Національної премії України імені Тараса Шевченка за книгу «Лексикон націоналіста та інші есеї».

Микола Рябчук також багато років очоював Український ПЕН-клуб – міжнародну неурядову організація, яка об'єднує професійних письменників, редакторів і перекладачів, а зараз є його почесним президентом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицак Ярослав. Страсті за націоналізмом: стара історія на новий лад = Passions Around Nationalism: Old History in a New Manner : есеї Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту, Ін-т Критики. Київ: Критика, 2011. 350 с.
2. Рябчук Микола. Деінде, тільки не тут. Львів: ВНТЛ-Класика, 2002. 200 с.
3. Рябчук М.Ю. Зима у Львові: Вірші різних років. Київ: Молодь, 1989. 112 с.
4. Рябчук Микола. <https://pen.org.ua/headship/ryabchuk-mykola>
5. Рябчук Микола Юрійович. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

Грицишин Катерина

Науковий керівник – доц. Решетуха Тетяна

ВИСВІТЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В ОНЛАЙН-ВИДАННЯХ «LB.UA» ТА «КОРЕСПОНДЕНТ.NET»

Сьогодні більшість медіа матеріалів показують актуальні події суспільства, розповідаючи в тому числі й про те, що відбувається в його межах, висвітлюючи найболючіші проблеми. Соціальні проблеми як ніколи сьогодні є актуальними для всього суспільства. Найбільш обговорювані соціальні теми висвітлюються у медіа-дискурсі, не оминаючи й онлайн-ЗМІ. В контексті окресленої актуальності, особливу увагу звертаємо на те, що з початку повномасштабного вторгнення РФ та війни в Україні, починаючи із 24.02.2022 року, акцентованість на соціальну проблематику знижується (особлива увага приділяється війні та публікаціям на цю тему), спрямованість соціальної проблематики трансформується, зокрема, це простежується у насиченні сторінок онлайн-видань, які були обрані для проведення емпіричного дослідження. Відповідно до викладеного вище, вважаємо актуальними для сьогодення соціальні проблеми: проблеми молоді, проблеми дітей та соціально вразливих категорій, проблеми ВПО (в поєднанні із соціальною інфраструктурою).

Питання культури, яка сьогодні перебуває в критичній ситуації. Тому, визначаємо кардинально нову, соціальну проблему, яка виникла під впливом воєнних дій та потребує неабиякої уваги та дослідження – формування соціальної культури громадян. Саме у дослідженні цієї, нової, за баченням автора наукового дослідження, проблематики поряд із традиційними вбачаємо актуальність тематики, що вивчається.

Мета роботи полягає у дослідженні особливостей висвітлення соціальних проблем в онлайн виданнях «Lb.ua» та «Корреспондент.net».

Із врахуванням воєнних дій, що ведуться в Україні від початку повномасштабного вторгнення РФ, у контексті авторського бачення, на підставі власного аналізу публікацій онлайн-видань «LB.ua» та «Корреспондент.net» за період від січня по червень 2022 року (який включає 4 місяці війни), визначаємо нову соціальну проблему, яку формулюємо як «формування соціальної культури громадян». Вважаємо, що визначений нами напрям соціально-культурної проблематики, яка зумовлена докорінними змінами у сприйнятті і

баченні культури, прагненні до її збереження, підвищенні цінності культури для громадян, співпереживанні за культуру, є новим та потребує дослідження, обґрунтування.

Задля висвітлення наповнення, структури та змісту сторінок онлайн-видань, які включаємо до кола досліджуваних нами в межах наукової розвідки, аналізуємо зміст мережевих ЗМІ. Видання «Кореспондент.net» публікує матеріали про політику, суспільство, бізнес, науку і техніку, здоров'я, спорт, освіту, культуру та дозвілля. Висвітлює широке коло питань від актуальних та цікавих новин до спеціальних тематичних досліджень. Онлайн-видання має такі розділи: «Україна», «Світ», «Бізнес», «Наука», «Спорт», «Lifestyle». Загальна кількість публікацій за період січня-червня 2022 року, висвітлених на сторінках онлайн-видання «Кореспондент.net» складає 20191 новину. Категорії «Україна» та «Світ» є найбільшими за обсягом, складаючи 84% опублікованих новин за період січень-червень 2022 року. Рубрика «Lifestyle» охоплює 7,61% представлених публікацій, тоді як інші категорії не досягають і 5% від загального числа висвітлених на сторінках онлайн-видання публікацій.

Загальна кількість публікацій на сторінках онлайн-видання «Lb.ua» складає 4602, що на 15589 публікацій менше (на 70,5%) в порівнянні із інформаційним оновленням онлайн-видання «Кореспондент.net», які публікуються у таких категоріях: політика, економіка, суспільство, культура, світ, спорт, гастрономія. Найбільш активно публікуються новини у категорії «Політика». Така динаміка публікацій спостерігається у зв'язку із військовими діями, які відбуваються на території України.

У досліджуваних виданнях «Lb.ua» та «Кореспондент.net» до початку російсько-української війни соціальні проблеми розглядалися крізь призму проблем освіти, економіки, медицини, екології, політики тощо, тобто окреслювалися питання, що включають коло традиційних соціальних проблем: проблеми молоді, проблеми дітей та соціально вразливих категорій, проблеми ВПО (в поєднанні із соціальною інфраструктурою).

Кількісний аналіз публікацій за січень-червень 2022 року та вибірка дослідження, яка у виданні «Кореспондент.net» склала в загальному 25120 публікацій, із яких нами виокремлено відповідно 222 публікації соціальної проблематики, а у виданні «Lb.ua» – 19120 публікацій, з них 226 публікацій соціальної проблематики [1, 2]. Відповідно до цього, нами здійснено аналіз кількісного розподілу за групами публікацій. Порівняльний аналіз кількості публікацій у досліджуваних виданнях та частки публікацій у загальному розподілі подано на рис. 1.

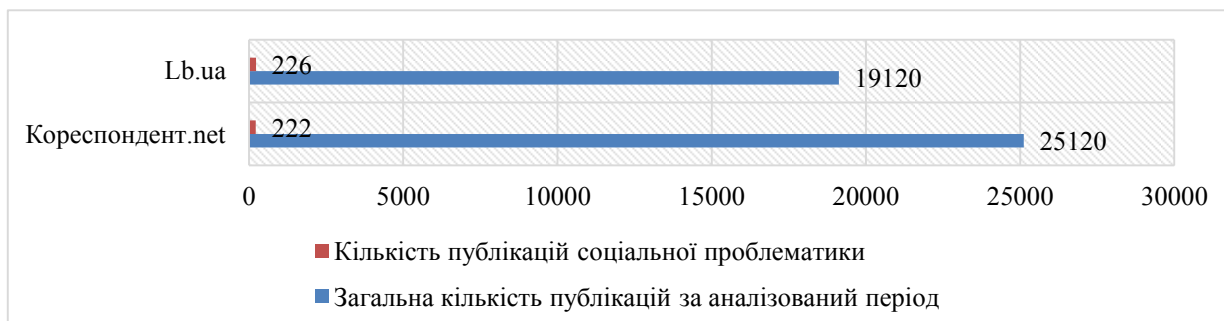

Рис. 1. Загальна кількість публікацій у онлайн-виданнях «Кореспондент.net» та «Lb.ua» за період з 01.01.2022 року по 31.06.2022 року

Актуалізація традиційної класифікації соціальної проблематики [3], дозволила виокремити чотири найпродуктивніших для аналізу теми: формування соціальної культури

громадян, проблеми ВПО, інших незахищених верств населення та молоді. Відтак масив проаналізованих публікацій за цими чотирма векторами у онлайн виданні «Кореспондент.net» склав 222 публікації [1]. Найчастіше висвітлюються соціальні проблеми, що стосуються культури, найрідше – проблеми молоді. Аналогічний масив публікацій видання «Lb.ua» склав 226 одиниць [2]. Найчастіше висвітлюються соціальні проблеми, що стосуються культури, найрідше – проблеми ВПО (рис.2).

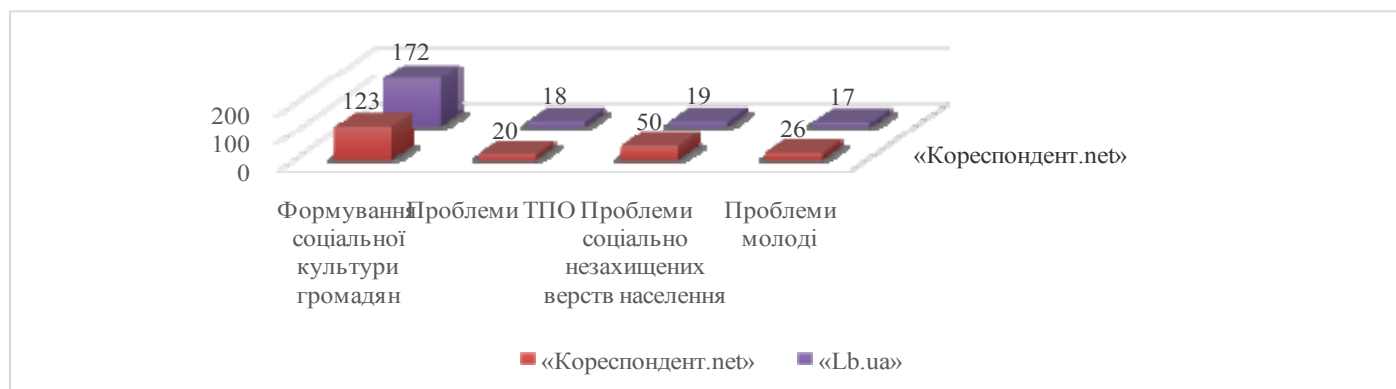

Рис. 2. Висвітлення соціальної проблематики у виданнях «Кореспондент.net» та «Lb.ua»

Соціальний дискурс онлайн-видань «Lb.ua» та «Кореспондент.net» різноаспектно відображає життєвий досвід соціально вразливих осіб, формує їх позитивний образ, окрім цього висвітлює найбільш актуальні соціальні проблеми сьогодення. Із врахуванням воєнних дій, що ведуться в Україні від початку повномасштабного вторгнення РФ, у контексті авторського бачення, на підставі власного аналізу публікацій онлайн-видань «Lb.ua» та «Кореспондент.net» за період від січня по червень 2022 року (який включає 4 місяці війни), визначаємо нову соціальну проблему, яку формулюємо як «формування соціальної культури громадян». Саме тому сьогодні особлива увага приділяється тим соціальним проблемам, які прямо пов'язані із війною в Україні, а це проблеми формування соціальної культури громадян (123 публікації у виданні «Кореспондент.net» та 172 у виданні «Lb.ua»). У висвітленні на сторінках аналізованих видань мають місце і традиційні соціальні проблеми: проблеми ВПО (20 публікацій у виданні «Кореспондент.net» та 18 у виданні «Lb.ua»), проблеми соціально незахищених верств населення (50 публікацій у виданні «Кореспондент.net» та 19 у виданні «Lb.ua»), проблеми молоді (26 публікацій у виданні «Кореспондент.net» та 17 у виданні «Lb.ua») [1, 2].

Отже, здійснене кількісне відображення публікацій за відібраними нами категоріями у онлайн-виданнях «Кореспондент.net» та «Lb.ua» за період з 01.01.2022 року по 31.06.2022 року, ми спостерігаємо, що обидва видання висвітлюють окреслені соціальні проблеми. У виданні «Кореспондент.net» при загальній кількості публікацій за аналізований період часу 25120 новин соціальної проблематики налічується 222, тоді як у виданні «Lb.ua» при загальній кількості публікацій у 19120 (менше, ніж у першому виданні) – 226.

У відсотковому еквіваленті це можна зобразити таким чином: (рис. 3).

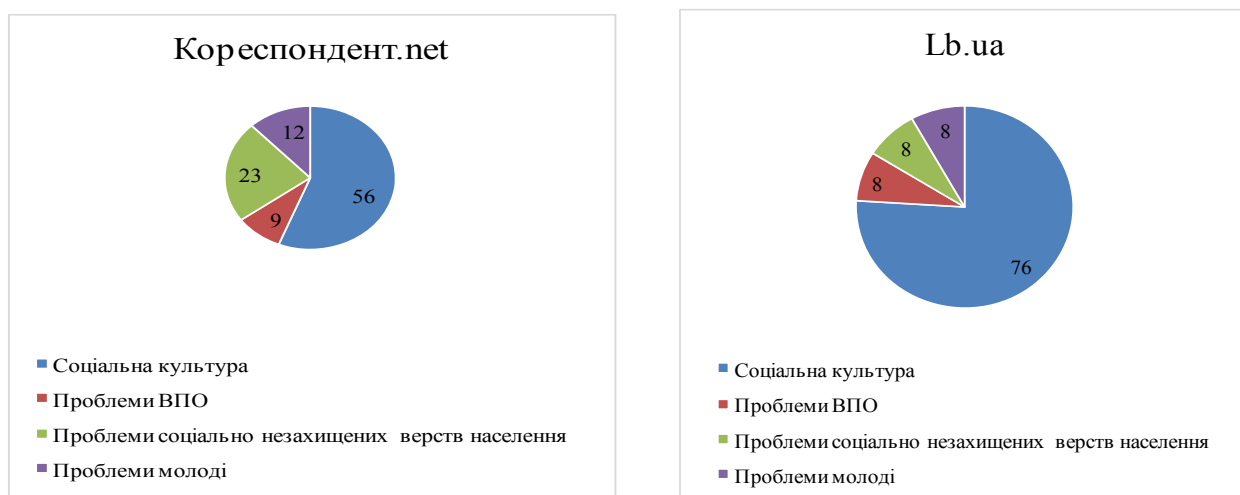

Рис. 3. Частка публікацій виокремлених категорій соціальних проблем у загальній їх кількості в онлайн-виданнях «Кореспондент.net» та «Lb.ua» за період з 01.01.2022 року по 31.06.2022 року.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у формулюванні рекомендацій щодо переорієнтації та підвищенні уваги онлайн видань «Кореспондент.net» та «Lb.ua», попри воєнний стан, на висвітлення не подій війни, а соціальної проблематики, оскільки коло цих питань також є актуальним та потребує всебічного висвітлення з метою попередження розвитку цих проблем на загальнодержавному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сайт онлайн видання «Кореспондент.net». URL: <https://ua.korrespondent.net/>
2. Сайт онлайн видання «Lb.ua». URL: <https://lb.ua/>
3. Шендеровський К. Медіакомунікації та соціальні проблеми : Збірка навчально-методичних матеріалів і наукових статей в трьох частинах. Частина перша / ред. К. Шендеровського. Київ, 2012. 288 с.

*Кузьма Діана
Науковий керівник – доц. Бабій Ірина*

СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ У ПОЕЗІЇ СТЕПАНА САПЕЛЯКА

У сучасній лінгвістиці в останні десятиріччя посилюється науковий інтерес до вивчення складних слів. Лінгвісти характеризують композитні лексеми з різних боків: за будовою, способом творення, написанням тощо. Н. Ф. Клименко вважає, що складне слово – це «похідне слово, утворене способом основоскладання чи словоскладання, що має не менше, ніж дві основи» [3, с. 55]. «Історії виникнення іменників-композитів присвятили свої праці М. Я. Плющ, П. П. Плющ, С. П. Самійленко, І. Й. Тараненко; словотвірну структуру й семантику складних слів у сучасній українській мові вивчала Н. Ф. Клименко; процеси утворення складних слів як один із способів формально-граматичної реалізації семантичної структури речення розглядала К. Г. Городенська. У працях Є. Б. Рудницького, І. І. Ковалика, В. М. Русанівського, Н. С. Родзевич, В. О. Горпинича та інших утворення композитів тлумачиться як наслідок лексикалізації назв понять, виражених словосполученнями, що супроводжується зміною форми (структури) та семантики одиниць, які виступають як компоненти композитів. Питання про складні терміни знайшло відгук у працях М. П. Богуцької, А. А. Бурячка, Л. С. Гончаренка, В. С. Марченка, В. М. Овчаренка» [1, с. 6]. Стилістичну роль складних слів простежено у

працях Л. Павленко, С. Єрмоленко, О. Рудь, Н. Сологуб, М. Доленко, Н. Журавльова, І. Бабій та ін.

Найбільш повно складні слова проаналізовано у монографії Н. Клименко «Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові» (1984 р.) [3] та Л. Азарової «Складні слова в українській мові: структура, семантика, концепція «золотої» пропорції» (2000 р.) [1].

Слова, утворені способом складання, активно вживають письменники у своїх творах, що «мотивується великими можливостями цього способу словотворення та естетичною вагомістю в художньому мовленні» [2, с. 85]. Активною ця група лексем є в поезії відомого українського письменника Степана Сапеляка.

Мета нашої статті – описати семантику складних іменників у поезії С. Сапеляка, розглянути особливості їх уживання. У сучасній лінгвістиці поки що не знаходимо монографій, присвячених аналізу ідіостилю письменника, тому наше дослідження вважаємо актуальним.

Проведені спостереження виявили велику групу складних іменників у поезії Степана Сапеляка. Серед виявлених лексем найбільше іменників з абстрактним значенням та на позначення конкретних предметів.

Абстрактні іменники називають властивості, ознаки, дії, процеси, почуття та ін. У поезії Степана Сапеляка іменники з абстрактним значенням характеризують: назви станів людини: самогуба, самовіддача, свавілля, немилосердність, милосердя, правда-воля, воля-небога, умиротворення, многожалля, наприклад: «Кожен переживає кохання у цілковитій самовіддачі» [4, с. 29]; «А судний день відступить присуд / Немилосердністю терпінь» [4, с. 64]; «із вишень наших / навколішки припадаю /осіннім милосердям» [4, 120]; «На Благовіщення Софії умиротворенням повіє» [5, с. 104]; «і до днів сімох не освячених і освячених божевіллям свавілля» [5, с. 31]; назви рис характеру, манери поведінки: благородність, благородство, довготерпеливість, людинолюбство, наприклад: «посилаю Вам миру полинового / слепомазатися довготерпеливістю Господньою» [5, с. 32]; «Терпіння – обов'язок повсталих, благородство мужності, глибина непорочного духу» [5, с. 101]; «помолімося благомилосердно беззаконіє людинолюбства» [5, с. 130]; назви психічних, інтелектуальних властивостей: божевілля, скорботонька-серденька, чуття-почуття, наприклад: «і до днів сімох не освячених і освячених божевіллям свавілля» [5, с. 31]; «А дари осінні із персня калини Прийміть цих цимбалів чуття-почуття» [4, с. 88]; назви дій, рухів, процесів: благословення, благословіння, марнотратство, кровоток, всеспалення, богослужіння, літописання, кровотеча, многопрокльоння, наприклад: «шануйся в тлінні атеїстичного марнотратства» [4, с. 113]; «Ще скресають тайну Всенічної з благословенням Варсави» [4, с. 112]; «Світ відлунав. Ще палі в кровотоці. Полтавський бій» [4, с. 117]; «вигоряє небо чернече у літописанні Нестеровім» [5, с. 15]; назви природних явищ, процесів, стихій: сніголистопад, сонцестояння, снігопад, зорепад, вітровії, листопад, наприклад: «Прийми цей вірш на відстані любові / У хризантемний сніголистопад» [4, с. 65]; «Ідуть етапи чорним ходом. А білим ходом снігопад» [5, с. 66]; назви звуків, рухів, многоголосся, багатоголосся, стоголосся, наприклад: «стоголосся русів шаблею булатною возноситься» [5, с. 15]; «гучне багатоголосся» [5, с. 35]; назви релігійних свят, обрядів: Благовіст, Водохрестя, Всенічна, Благовіщення, свят-вечір, наприклад: «На

Благовіщення Софії умиротворенням повіє» [5, 104]; «Ще скресають тайну Всенічної з благословенням Варсави» [4, с. 112].

Велику групу у поезії Степана Сапеляка становлять конкретні іменники, що називають предмети, факти, явища, які можна поррахувати. Ми виявили кілька тематичних груп цих іменників: назви предметів побуту, хатнього вжитку: свят-стіл, небога-свіча, кахлі-емалі, колокільце, наприклад: «Той стіл... Свят-стіл... Той стіл без мирту» [4, с. 51]; «Небога-свіча. Дум воскреслий катрен» [5, с. 46]; назви металів, корисних копалин, ґрунтів тощо: срібло-злото, чорнозем, наприклад: «гора каменіє срібло-злото кривцею стікає» [5, с. 36]; «під хрестом – череп серця / у чорноземі скиб» [5, с. 62]; назви птахів, звірів: гуси-гусенята, лебідонька-ліронька, жар-птиця, крук-крученька, чорногалка, наприклад: «У лебединім лузі гуси-гусенята в дзюбки цілувались...» [4, с. 57]; «подав джигун водиченьки лебідоньці-ліроньці / лебідонька ся радує / Лебедин-град дарує» [4, с. 102]; назви квітів, дерев, кущів: первоцвіт, перекотиполе, горицвіт, пустоцвіт, чорнобривці, жито-пшениченька, наприклад: «Твій чистий первоцвіт зав'язав у силует» [5, с. 182]; «ради не дам / піду звідси перекотиполем [4, с. 79]; «отак... Покаймося до неба і почнімо / Від чорнобривців, ластівки й Дніпра [4, с. 107]; «Слова на зажин очки / пийте пийте женчики / і трубіте трубоньку жито-пшениченьку» [5, с. 54]; географічні власні назви, назви міст, районних центрів: Зміїв-град, Лебедин-град, Київ-град, Чернігів-град, Сіверець-Донець, наприклад: «і люди злі стали / і востаннє дзвони оддзвонили / не в Києві-граді / но в цілім світі...» [5, с. 50]; «перший лицар на Сіверці-Дінці змія огнем поборов... / на землиці Слобожанській Зміїв-град заснував» [5, с. 132].

Виявлені у поезії Степана Сапеляка назви осіб зі складною структурою можна об'єднати в кілька груп: назви осіб за професією, діяльністю: хлібороб, богослов, літописець, наприклад: «в пошуках долі шезасмо без князівств без літописців» [5, с. 80]; «Німих богослов заповіджує ношну / Одлучену ніч во спасіння кінця...» [5, с. 47]; назви осіб за негативними, злочинними, розбійницькими діями: головосіки, людоді, наприклад: «Минули головосіки. В очах піску червоний смерч» [5, с. 83]; «Раби. Раби. Ваш кесар людодід» [5, с. 45]; назви осіб за матеріальним і соціальним становищем, роллю в суспільстві: найманець-царевич, найманець-царевич, Чураївна-панна, княгиня-діва наприклад: «Княгиня-діва у коляди зореколі хлоп'ятко пеленає» [5, с. 150]; «щедро дарована Триптолема найманцю-царевичу» [5, с. 111]; назви осіб за психологічними властивостями: атланти-бунтарі, зорелюби, злotosлов, наприклад: «Везуть атланти-бунтарі / Зухвале узголів'я Гонти» [5, с. 107]; «Цвітуть купальські срібні зорелюби / Їм сняться сни, як сни Сковороди» [4, с. 105]; «В злotosлов. У Боже злotosлів'я» [4, с. 95]; назв міфічних істот, божеств: Богоматір, Богородиця, наприклад: «Яви скорботна Богоматір / Святу під Крутами сльозу» [5, с. 65]; «День ангела Пресвятої Богородиці» [5, с. 151].

Таким чином, складні іменники у поезії Степана Сапеляка становлять велику групу. Найчастіше автор уживає абстрактні іменники на позначення психічних станів людини, дій, процесів; конкретні іменники, які називають предмети, географічні об'єкти, характеризують рослинний і тваринний світ. Назви осіб найчастіше позначають осіб за професією, діяльністю, за психологічними властивостями, називають міфічних істот, божеств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова Л. Є. Складні слова в українській мові: структура, семантика, концепція «золотої» пропорції. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2000. 222 с.

2. Бабій І. М. Складні слова у поетичному лексиконі Юліуша Словацького: семантико-дериваційний аспект. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки. Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2018. Вип. XV. С. 79-86.
3. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. Київ: Наукова думка, 1984. 251 с.
4. Сапеляк С. Страсті по любові: Поезії. Харків: Майдан, 2000. 132 с.
5. Сапеляк С. Тривалий рваний зойк. Поезії. Київ: «Радянський письменник», 1991. 190 с.

*Михайлишин Юлія
Науковий керівник – доц. Ткачук Олександр*

ФЕНОМЕН «ТИХОЇ» ЛІРИКИ У ДОРОБКУ ІВАНА МАЛКОВИЧА

Культурно-естетичний розвиток 1960-1980-х років ХХ століття характеризувався гучним мистецьким піднесенням, поетичним експериментаторством як способом супротиву ідеологічній системі. Ослаблення політичного тиску дало змогу розвиватися поколінню талановитих авторів, що популяризували естетизм у ліричному річищі мистецького процесу. Представники цієї культурної епохи презентували нове сприйняття світу, без мотивів активної боротьби, «космічних» перетворень, а натомість з домінантою натурфілософських, медитативних концептів. У цьому контексті Юрій Ковалів відзначив: «Поетичний рух 70-х отримав назву «тихої» лірики. Очевидно, йшлося про непомітне входження цього покоління у літературу, особливо інтонаційну стриманість їхньої внутрішньо-зосередженої поезії» [6, с.100]. Отже, «тиха» лірика – це назва поетичного напрямку української літератури 70-х – поч. 80-х рр. 20 ст., що характеризувався натурфілософським звучанням, переважанням онтологічних проблем існування людини, запереченням соцреалізму. Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що поезія Івана Малковича не розглядалася в контексті естетичного феномену «тихої лірики».

Мета статті полягає в дослідженні мотивів поезії Івана Малковича в аспекті естетичної парадигми «тихої лірики». Серед науковців, що досліджували творчість Івана Малковича є: Н. Анісімова, В. Герасим'юк, Ю. Ковалів, І. Римарук, Е. Соловей, В. Моренець, І. Козлик, О. Ткаченко та ін.

Поетичне покоління поетів 80-х років існувало у принципово іншому культурно-історичному зрізі та певною мірою утверджувалося в протиставленні традицій шістдесятництва. Ігор Римарук зазначав, що вісімдесятники «ніколи не мали їх за супротивників. Ми писали не краще чи гірше – інакше. Жили – також інакше, за власними правилами, які, вочевидь, не підійшли б ні першим, ні другим... Чи не найбільшою заслугою «вісімдесятників» перед українською літературою є те, що вони подали приклад моральності... Зокрема, поети-«вісімдесятники» повернули віршеві його істинне призначення і смисл, який – не поза віршем, а в ньому самому, диктується не добрими намірами чи політичною кон'юнктурою, а законами розвитку самої мови, які відмінюють наперед заготовлені рішення» [10].

Творчість представників так званої «тихої» лірики – В. Затуливітра, І. Жиленко, П. Мовчана, Л. Скирди, А. Кичинського, В. Підпалого, Л. Талая, Л. Таран та ін. – привабила модерністські пошуки покоління 80-х років такими факторами: «зміна кута зору від планетарної глобальності до земної локалізації» [4, с.137]; прагнення до соціально-історичного реалізму, точності образних асоціацій, філософської багатогранності образу; перехід «від

«космічних» пристрастей до морально-філософської проблематики конкретного людського буття»; переосмислення фольклорної образності та символіки [4, с.137].

Наслідкування «тихої» лірики поколінням вісімдесятників було зумовлене політичною ситуацією в Україні, яку влучно схарактеризував Іван Дзюба: «70-ті роки ХХ ст. ввійшли в історію «одної шостої частини світу» як період згубного «застою», майже пропашости [...]. Всупереч усім «зачисткам» культурної території та цензурному тискові, тривало поступове розхитування догм «соціалістичного реалізму», збагачення мистецьких форм, тихе «протягування» – з невинним виглядом – зразків і тенденцій західного авангарду» [3, с.8]. Літературознавець зауважив, що період формування «тихої» лірики припадає на «період безчасся» у суспільному житті.

Поетів 70-х і 80-х об'єднує бажання змінити пріоритети у ліриці – віддалятися від ідеологічної заангажованості і звернутися до естетичних засад. Професор Володимир Моренець називав покоління 80-х перекірливими пасинками пізнього «застою», які прийшли в літературу «з вірою в доконечність кардинальних світоглядних змін, вироблення нових моральних, філософських, навіть ідейно-естетичних орієнтацій» [9, с.67]

Ці ж тенденції простежуються і у поезіях Івана Малковича, що яскраво вирізняються серед творчого добутку 80-х років ХХ ст. Його лірика виголошує безумовну естетичну вартість краси, народженої з глибин національного духу.

Суміш стильової палітри у творах митця впливає на організацію емоційної тональності лірики: робить її «грайливою», а громадянську – алегорично-казковою. Бажання завуалювати в казкових мотивах гострі національно-політичні проблеми молодій державі, алегорично показати її ворогів не є доказом побоювань автора «назвати речі своїми іменами», навпаки – така алегоричність легко розкодується «О північна козо-дерезо, / що ти тут загубила?» [8, с.56], «Триста років у нашій траві – / кажеш, їла листочок?/ Триста літ мед-вино ручаї – / кажеш, пила ковточок?» [7, с.98], «з вороніжчиною й кубанщиною / була б ти пишногузніша [8, с.9], «з підземних барлог / заревіли кремлівські куранти» [7, с.39]. Така відсутність «гучного» декларативного патріотизму є ще однією рисою «тихої» лірики.

У творчості представників «тихої» лірики простежувалась апеляція до натурфілософських витоків людського існування. Поезія Івана Малковича «Із янголом на плечі» має на меті звернути увагу читача саме на проблеми буття людини: ніч, самотня людина з маленьким вогником свічі «йде в ніде, в невороття» [7, с.20]. Напруження дедалі зростає: «сірий маятник життя» жене мандрівника в спину, вій вітру, що передається алітерацією «в», загрожує затушити свічку, і страшений дітовбивця Ірод вже готовий знищити всі дитячі голоси, що проростають у душі. Змальовується атмосфера передчуття трагедії. На початку поезії постає незнайомиць, «хтось», хто набуває узагальнювального значення: хтось бреде собі самотньо / із янголом на плечі [7, с.20].

Цей «хтось» долає життєві випробування, зображені у творі за допомогою образних форм: край світу, ніч, вітер, Ірод, маятник життя. В поезії ніби йдеться про абсурдність людського життя. Але це стосується лише тих, хто невпевнено крокує життям, «вештається», «тиняється», «бреде».

З цим твором співзвучний інший вірш Івана Малковича – «Свічка букви «ї», який має виразне національне спрямування. За формою він нагадує внутрішній монолог. У поезії порушено мовне питання. Починаючи поетичний роздум, автор наповнює текст зменшено-пестливими формами, що передають особливості нашої мови: долоньки, пальчики, свічка букви «ї», серпик букви «є».

Метафора «крихітна свічка букви «ї» будується на протиставленні. В основі цього тропа – проведення паралелі між тим, що зберегти рідну мову так само складно, як вберегти полум'я свічки від вітру. Все залежить від активної участі людини у захисті рідної мови, тому наставник закликає дитину «захищати» її, «оберігати», а «не покладатися тільки на солов'їв». Прикметно, що життєве призначення людини Малкович подає у поняттях зрозумілих навіть дитині. Така дитяча наївність була суголосна пошукам «тихих ліриків».

Ще однією характерною рисою «тихої» лірики є домінування художніх концептів тиші та мовчання. Особливого значення набули мотиви, у яких важливе місце посідала сакральна тиша як фундаментальний компонент не лише зовнішнього, а й внутрішнього світу ліричного героя у поезіях Малковича: «І дивовижними були / любов, і тиша, і вимова...»[7, с.101], «Чутно, як соки нуртують, / й знову при рідній ріці / равлики біло мурують / тихі свої церковці»[8, с.92], «Бо як печально знати все ж / в кассандриній трагічній тиші» [7, с.21], «Просто — за крайньою з лип / в тінь свою / мовчки / вкладаємось»[7, с.32], «із мук таких тихцем / йде вішатись нетяга»[8, с.11]. Парадигма концептів тиші/мовчання відзначається глибоким віддзеркаленням внутрішнього стану ліричного героя.

Отже, «тиха» лірика другої половини 20 ст. стала опозицією до, «гучної лірики». Перша постала поетичним феноменом, який своєю естетичністю, народною чуттєвістю, філософічністю та закоріненістю в українськість мала розголос як серед митців, так і серед широкого кола читачів. У поетичному доробку Малковича присутня елегантність та медитативність та водночас простота народного слова. Можна стверджувати, що стильові пошуки Малковича зумовила розвиток одного з напрямків новітньої «тихої» поезії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анісімова Н. Естетична платформа пізнього поетичного модернізму: порівняльно-типологічний аспект. Філологічні семінари. Художні стилі, течії, напрями: історико-теоретичний аспект. 2011. Вип. 15. С. 33-40.
2. Анісімова Н. Пізній поетичний модернізм як естетичний феномен. Наукові записки БДПУ. 2014. Вип. 1. С. 74-81.
3. Герасим'юк В. Була така земля : Вибране, В. Герасим'юк; [вст. ст. І. Дзюби]. К. : Факт. 2003. 392 с.
4. Ільницький М. Перегук через покоління. М. Ільницький У фокусі віддзеркалень :[статті ; портрети ; спогади]. Л. : ЛНУ імені І. Франка, 2005. С. 113-137.
5. Каленченко О. Поліфонізм поетичного дискурсу шістдесятників (В. Симоненко, М. Вінграновський, В. Підпалій): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. КНУ ім. Тараса Шевченка. Київ, 2009. С. 16.
6. Ковалів Ю. З одного джерела. Ю. Ковалів. Діалектика художнього пошуку. Літературнийпроцес 60–80-х рр. К., 1989. С. 85.
7. Малкович І. Ізянголом на плечі. К.: Поет. Агенція «Княжів», 1997. 149 с.
8. Малкович І. Подорожник: поезії. К.: «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2016. 288 с.
9. Моренець В. Сучасна українська лірика (Особливості розвитку і логіка саморуху) : дис. ...д. філол. н. : 10.01.02 “Українська література” К., 1994. 442 с.
10. Римарук І. “Кожна перемога в поезії – піррова...” [Електронний ресурс] // Інтерв'ю вела Інна Долженкова. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/kultura/igor-rimaruk-kozhna-peremoga-v-poezii-pirrova>

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Подольак Андрій

Науковий керівник – доц. Конкульовський Володимир

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

Технічний переклад виконується для поширення та використання специфічної інформації між людьми, котрі не володіють мовою оригіналу. У технічний переклад, зокрема у сфері будівництва, закладено логічний, колективний, формальний стиль, котрий вирізняється своєю точністю, безособовістю та беземоційністю, у порівнянні із іншими видами.

Практично-прагматичні аспекти використання будівельно-технічної та екологічної лексики англійської мови, а також виконання перекладу літератури на будівельну тематику, на нашу думку, є недостатньо дослідженими, а особливо на теренах України, що зумовлює актуальність роботи. Більше того, саме реалії сьогодення висвітлюють потребу в дослідженні літератури на зазначену тематику з метою впливу на розуміння процесу та якість виконання перекладу та актуалізації теми у майбутньому.

Проблематику науково-технічної літератури в цілому, а, на її рівні, й будівельної літератури зокрема, висвітлювали у своїх працях низка науковців, у тому числі Карабан В. І., Черноватий Л. М. та інші, однак постійний та, до того ж, швидкий розвиток мови та професійної лексики зумовлює модернізацію та створення нових науково-довідкових матеріалів. Серед проблематики технічного перекладу: потреба у поєднанні знань як іноземної мови, так і техніки.

Мета нашого дослідження полягає в дослідженні процесу використання будівельно-екологічної лексики та виконання технічного перекладу будівельної літератури.

У аналізованій нами літературі особливе місце займають матеріали (зокрема, тексти) із екстралінгвістичним значенням, котрі є більше орієнтовані на представників певної професійної групи (в нашому випадку, інженери-будівельники, або інженери-технологи, або інженери-конструктори тощо), ніж на носія певної мови.

Найтиповішою ознакою інженерно-будівельної, а й зрештою науково-технічної літератури в цілому, є наповнення матеріалу (тексту) термінами і термінологічними сполуками слів, а також насиченість у тексті скорочень та характерних лексичних конструкцій. Серед найважливіших вимог щодо належної адекватності перекладу – власне, вимоги із підбору перекладачами простих, не надто ускладнених синтаксичних конструкцій, котрі не відволікали б читача від матеріалу у письмовому мовленні. У випадку, якщо авторський стиль є нейтральним, до уваги береться не спосіб викладу, а саме об'єкт повідомлення [2, с. 57].

У інженерно-будівельній літературі чільне семантичне навантаження належить термінам, які займають провідне місце з-поміж інших слів, як службових, так і загальнолітературних. Зазначимо, що тексти із будівництва, реконструкції та технічного переоснащення в англійській мові вирізняються своєю складністю із конструктивної точки зору, відносно своєї синтаксичної структури, адже вони є багатими на дієприслівникові, інфінітивні та звороти із герундієм, а також виключно науково-літературні конструкції, котрі, відповідно, можуть не просто зробити розуміння матеріалу складнішим, а й утворити нові професійні виклики для перекладачів цих матеріалів [1, с. 82].

“Tying wires, edges and juncture between re-bar and concrete treating is sure to achieve the necessary layer thickness (in amount of approx. 0.110 g/ml)”;

“Оброблення в'язальних дротів, ребер та стиків між арматурою та бетоном неодмінно досягне необхідної товщини шару (у обсязі приблизно 0,110 г/мл)”;

“In case air temperature falls less than +5°C, top of the tank will be covered with sheet and, if it is necessary, heaters are to be installed in the tank providing optimum temperature for rehabilitation works”;

“У разі, якщо температура повітря впаде менше ніж +5°C, верхня частина резервуару буде покрита простиралом і, якщо це необхідно, в резервуарі будуть встановлені нагрівачі, забезпечуючи оптимальну температуру для реконструкції”.

Серед найпростіших прийомів виконання перекладу термінів –транскодування [4, с. 152]. Можемо зробити припущення, що цей прийом є радше винятком у практиці виконання власне технічного перекладу, у порівнянні із іншими галузями, проте цим і характеризується його потенціал в рамках дослідження такого типу літератури та матеріалів.

“The rehabilitation works for existing aero tanks, primary and secondary clarifiers are listed below”;

“Роботи із реконструкції існуючих аеротенків, первинних і вторинних відстійників перелічені нижче”;

“Work has been completed on cladding the frame of the iron removal station building with sandwich panels, pouring the floor in the filter station premises”;

“Завершені роботи з обшивки каркасу будівлі станції знезалізнення сендвіч панелями, заливки підлоги в приміщенні фільтрувальної станції”.

Щодо інших перекладацьких прийомів, насичені будівельно-технічними мовними матеріалами тексти можна проаналізувати за допомогою концепції про мотиви використання конкретизації, запропонованої В. Н. Комісаровим, яка у виокремленні цього філологічного прийому базується на наступних ознаках: випадок, у якому слову із більш загальним значенням в мові оригіналу можуть відповідати тільки слова із більш специфічним значенням в мові перекладу, випадок, у якому використання таких же загальних слів, як і в оригіналі, може виявитися неприйнятним для специфічного контексту в цільовій мові перекладу [5, с. 174].

Щодо зазначеної концепції конкретизації – можемо навести наступні приклади:

“The first electrons go into the lowest shells until these are filled; those added later go into higher shells”;

“Перші електрони залітають на найнижчі оболонки, поки ті не заповняться; а ті, що додаються пізніше – заповнюють вищі оболонки” [3, с. 302].

В додаток до цього, у ході виконання перекладу термінологічних запозичень також може використовуватись трансформація у вигляді емпатизації – підсилення значення слова, та нейтралізації – трансформації протилежної до емпатизації.

“The technological process re-calculation research has shown that applying the designed method for walls reconstruction and new elements construction shall greatly reduce any associated long-term effects”;

“Дослідження із перерахунку технологічного процесу показали, що застосування запроєктованого методу реконструкції стін та будівництва нових елементів має значно зменшити число будь-яких пов'язані з цим ускладнень” (нейтралізація);

“Many units share the structure and hardware makeup of the system that was already in use at other similar facilities”;

“Багато агрегатів мають аналогічну структуру та апаратне компоноване підґрунтя системи, що вже використовувались на інших подібних об'єктах” (емпатизація).

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що текст перекладу – це певне мовленнєве відтворення, співвіднесене із текстом оригіналу із урахуванням особливостей двох мов, а також односпрямований двофазний процес здійснення міжмовної та міжкультурної комунікації, у якому первинний текст піддається цілеспрямованому аналізу перекладачем, із використанням, зокрема, вищезгаданих способів та методів перекладу текстів такого типу. Крім того, у аналізованій нами літературі особливе місце займають матеріали із екстралінгвістичним значенням, котрі є більше орієнтовані на представників певної професійної групи, проте це не звужує потенціал дослідження, а навпаки збільшує інтерес до майбутньої роботи у цьому напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л. С. Контекстне значення слова та переклад. – Київ, 1984. – 158 с.
2. Бархударов Л. С. Мова та переклад. Міжнародні відносини. – Київ, 1975. – 190 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. – Вінниця, 2004. – 576 с.
4. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової та технічної літератури на українську мову. Частина II. – Київ, 1997. – 250 с.
5. Комісаров В. Н. Теорія перекладу (лінгвістичні аспекти). – Київ, 1990. – 253 с.

**ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЛАСНИХ НАЗВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ
ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**

Власні назви – це особливий прошарок лексичної системи мови. Вони мають унікальну роль: індивідуалізувати об'єкти, явища, персонажів тощо. Говорячи про кількісне співвідношення, ономастична лексика переважає загальні назви, тож її роль не може бути переоцінена [4]. Варто відзначити, що оніми не існують у вигляді окремого підвиду мовної системи, а інтегруються в неї. Саме тому різниця мов та культур приводить до відмінностей у використанні пропріальної лексики.

Порівняльний аспект вивчення ономастичного лексикону різних мов став основою фундаментальних досліджень таких вчених, як О. Карпенко [1], В. Лучик [2], Є. Отін [3], Ю. Редько [5], К. Кунце [9], В. Фляйшер [8] та ін.

Об'єкт дослідження – граматичні особливості власних назв у сучасній німецькій мові.

Предмет дослідження – власні назви в німецькій мові.

Завдання нашого дослідження: проаналізувати ономастичну систему німецької мови, дослідити способи передачі антропонімів у сучасній німецькій та українській мовах.

В Україні кожна особа має трислівне найменування (ППП – прізвище, ім'я та по батькові – Новохатський Володимир Степанович). Що стосується Німеччини, там у особи є лише два іменування: власне ім'я (Rufname) та прізвище (Familiennamen). Що стосується імені по батькові (Vatersname), то для німецької культури воно є чужим.

Якщо порівнювати антропоніми української та німецької мов, варто сказати про слабку демінутивність останніх [7]. У випадку з морфемною будовою антропонімів можна стверджувати, що німецька мова не багата на афікси, що надають онімам зменшено-пестливого відтінку. Серед основних варіантів суфікси -el, -chen, -lein, -i (Hansi, «Hansel und Gretel», Wolfchen, Ingelein, Hansi, Lutzchen). Саме через це для досягнення необхідного ефекту пестливості німці використовують не афіксацію, а словоскладання: Roul-Rouli-Maus (Мишеня Рауль) [8].

Що стосується української мови, то вибір демінутивних варіантів афіксів, що додаються до імен, практично не обмежується. Це пояснюється гнучкістю мовної системи. Цікаво, що демінутивні суфікси можуть з'являтися і в повних, і в скорочених формах оніма: Василько і Васько, Петрик і Петько, Іриночка й Ірця [4]. Окрім того, за бажанням можна від одного імені утворювати надзвичайно велику кількість пестливих варіантів: Саша, Шура, Шурко, Саня, Санько; Марія - Марійка, Марічка, Маруся, Маша, Муся, Маня [4]. Саме через таку варіантність та несхожість усіх форм між собою у іноземців нерідко виникають проблеми з ідентифікацією українців.

В українській мові можливим є вживання розмовних варіантів імені, так званих скорочень: Володя, Юрко, Віка, Галя, Маруся [4]. Такі оніми називають гіпокоризмами. Вони використовуються з метою передачі фамільярного та дружнього відношення до співрозмовника. При усиченні повного імені найчастіше відтинають останній склад чи декілька складів: Васьо, Миша, Люда [4].

Для німецького розмовного мовлення також характерні граматичні скорочення власних імен. Прикладом цього можуть бути поширені варіанти: Alfred – Alf, Wolfgang – Wolf, Carola – Caro, Angelika – Angela, Geli, Christina – Tina, Barbara – Baffi) [9].

Цікаво, що такі скорочені форми можуть фіксуватися і в офіційному мовленні. Похідні скорочення нерідко згодом стають повноцінними іменами:

Brigitte – Birgit, Bergit, Git, Gitta, Gitte, Birga, Berga; Joseph – Jupp, Sepp; Elisabeth – Else, Elsa, Betti, Lisa, Liese та ін [9]. Іноді навіть збігається звучання таких імен, а відрізняються вони лише письмовою формою: Gunter / Gunther/ Gunther, Joseph / Josef, Annett / Annette [9].

Варто відзначити, що німецькомовна гіпокористика хоч і існує як така, та її поширеність значно менша, аніж в українській мові. Причиною цього є відсутність засобів творення для окремих імен. Так, імена Doris, Ines, Andras, Jana не мають короткої форми [4].

Порівнюючи творення власних імен у німецькій та українській мовах, варто згадати й про найменування жінки за її чоловіком, що характерно для сільської місцевості: Петриха, Долинючка, Карпенчиха. Таким же чином дітей іменують за батьком чи матір'ю: Олексин, Васькова, Настюк, Парасчина [4].

У німецькій мові також є подібний спосіб творення власних імен. Порівняйте, наприклад, розмовні німецькі іменування жінок, утворені від їх прізвищ за допомогою відповідних суфіксів: Müller - Müllersche, Mayer - Mayersche й ін [8].

Як в українській, так і в німецькій мовах серед школярів популярними є прізвиська та клички, утворені безпосередньо від прізвища. Так, українська мова характеризується здебільшого довгими багатоскладовими прізвищами, які для зручності скорочуються з утворенням закінчення -а/-я: Хмеля (Хмелевський), Зуба (Зубченко), Каля (Калениченко), Шева (Шевченко), Шпак (Шпаченко) [4].

У німецькій мові антропоніми також скорочуються, але здебільшого з метою утворення дратівливих форм та прізвиськ: Matthias – Mats, Spatz, Fratz, Fatz, Matter, Mattscheibe та ін [8].

Відомо, що однією із специфічних рис іменників у німецькій мові, на відміну від української, є вживання іменника разом із службовим словом – артиклем. Він є показником роду, числа і відмінка іменників, а також слугує формальним засобом вираження категорії означеності та неозначеності. Вживання артикля перед власною назвою не завжди регулюються певними правилами, навіть навпаки – відсутність артикля перед онімом вважається нормою [4].

Перед власною назвою артикль непотрібний, адже вона й так вказує на конкретну особу. Та існують винятки, коли антропонім супроводжується артиклем – здебільшого означеним.

Серед таких випадків: 1) Означений артикль вживається для уточнення, роду, відмінка або числа власної назви: Wissen Sie, wo sich die Barnhim aufhält? [4] 2) Вживання антропоніма з препозитивним означенням супроводжується означеним артиклем: die liebe Anna, der junge Heine [4]. 3) Антропоніми вживаються з означеним артиклем, якщо вони виконують роль загальної назви: Sie spielte die Iphigenie in der Iphigenie auf Tauris von Goethe [4]. 4) Антропоніми супроводжуються означеним артиклем, якщо вони вживаються у значенні порівняння кого-небудь з ким-небудь: Er war der Cicero unserer Zeit [4].

Таким чином, власні назви є особливим лексичним прошарком, який залежить безпосередньо від національно-культурних особливостей країни, її історичного розвитку, географічних особливостей тощо. Порівняльна типологія власних назв німецької та української мов продемонструвала спільні та відмінні риси їх граматичного творення. Отримані результати можуть бути використані при подальшому дослідженні німецької пропріальної лексики, а також у рамках занять з лінгвокраїнознавстві чи практики німецької мови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карпенко Ю. О. Топонімія Буковини. К.: Наукова думка, 1973. 238 с.
2. Лучик В. В. Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького Межириччя. Кіровоград: КДПІ, 1996. 235 с.
3. Отін Є. С. Конотативна ономастична лексика. Вибрані праці по мовознавству. Донецьк, 1999. С. 120 - 130.
4. Петрова О. Специфіка власних назв в українській та німецькій мовах з точки зору типології. Наукові записки, 2015. Режим доступу до ресурсу: <https://core.ac.uk/download/83099746.pdf>.
5. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища. К.: Наукова думка, 1966. 214 с.
6. Рожко К. Словотвірна антропонімічна номінація як засіб удосконалення лексичної компетентності на уроках німецької мови. 2020. Режим доступу до ресурсу: http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/11526/%D0%A0%D0%BE%D0%B6%D0%BA%D0%BE_%D0%A4%D0%86%D0%A4_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
7. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття. (Вступ та імена). Ужгород: Вид-во Ужгород, ун-ту, 1970. 103 с.
8. Fleischer W. Variationen von Eigennamen. Der Name in Sprache und Gesellschaft. Beitrage zur Theorie der Onomastik. Berlin: Akademie Verlag, 1973. S. 52 - 63.
9. Kunze K. Dtw-Atlas. Namenkunde. Vor- und Familiennamen im deutschen Sprachgebiet. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1988. 229 S.

Бай Мар'яна-Оксана

Науковий керівник – доц. Пасічник Наталія

ПРОБЛЕМАТИКА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ТА ІДИОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ «ПРОСТІР»

Актуальність роботи обумовлена тим, що проблема перекладу фразеологізмів та ідіом відзначається сталістю наукового інтересу до неї. Попри те, що ця тема досліджувалася багатьма фахівцями в усьому світі, потребують подальшого вирішення питання розв'язання труднощів перекладу фразеологічних одиниць, до яких відносять, зокрема їхню безеквівалентність, тобто відсутність відповідника фразеологічної одиниці однієї мови в системі іншої. Проблема ця пов'язана з лінгвістичними і дінгвокультурними відмінностями, а також зі специфікою структури фразеологічної одиниці. Проте зазвичай перекладачі прагнуть розв'язати ці труднощі шляхом застосування різних способів перекладу. Їхня мета – досягти

якнайкращого результату, оскільки фразеологічна одиниця несе в собі певну експресивність та конотацію, що багато в чому обумовлені тим соціально-культурним середовищем, в якому з'явилася ця ідіома. Особливу увагу на це слід звертати, коли культури мови-джерела та мови перекладу значно відрізняються між собою. Саме такою виявляється перекладацька реальність при аналізі фразеологізмів та ідіом із просторовим компонентом англійської та української мов. Мета статті – дослідити проблематику перекладу англійських фразеологізмів та ідіом на позначення концепту «Простір»

В англійському мовознавстві фразеологічна стійкість пов'язана з ідіоматичністю. Одним з перших в англійських лінгвістці дослідником фразеологізмів був Л. П. Сміт, який у 1925 році у своїй збірці «Слова і зібрав приклади ідіом та провів їхню класифікацію, як про те зазначає Н. Сіденко [2, с. 32]. Л. П. Сміт викоистовує поняття «ідіома», але не досліджує структурно-семантичних особливостей цих виразів. Пізніше в англійському мовознавстві Б. Фрейзер, У. Вайнрайх та ін. вчені здійснили дослідження фразеологізмів у рамках генеративної теорії. Б.Фрейзер приділив увагу синтаксичним характеристикам ідіом, встановленню поступового характеру ідіоматичності. Головним принцип у визначенні ідіоматичності він вважав семантичний [5]. У. Вайнрайхом було введено термін «фразеологічна одиниця» в англомовній лінгвістиці, який ідіому включає як підклас [6]. Функційно та семантично нероздільні групи слів У. Вайнрайх розглядає як предмет фразеології. Класичний період вивчення фразеології – к. 40-х – с. 60-х років ХХ століття. Одне із проблемних питань фразеології цього періоду – дослідження основного критерію визначення ФО і зв'язків його називали.

Класифікація фразеологізмів на позначення концепту ПРОСТІР за просторовим компонентом вважається доволі важливою. Їхній аналіз актуалізує звернення до питань їх семантики. Ідіоми із просторовим компонентом участь у складних процесах семантики.

Універсальний концепт ПРОСТІР був предметом дослідженнями Н. Тодорової [3; 4; 5] та ін. Слідом за вказаними науковцями структурі концепту ПРОСТІР ми виділяємо дві основні складові, що виявляються у визначеннях напрямку (куди?) та місця (де? звідки?).

Тож можна виділити такі компоненти ФО на позначення простору.

I. Компонент на позначення місця.

1.1 Компонент на позначення розташування місця відносно категорії «верх/низ».

1.1.1 Місце, розташоване нагорі

1.1.2 Місце, розташоване внизу

1.2. Компонент на позначення розташування місця відносно категорії «всередині/назовні».

1.2.1 місце, розташоване всередині

1.2.2 Місце, розташоване назовні

1.3. Компонент на визначення місця як відоме/невідоме.

1.3.1. Вмзначення місця як відоме.

- 1.3.2 Визначення місця як невідоме.
- 1. 4. Компонент на позначення розташування місця відносно категорії «глибоко/мілко».
- 1.4.1 Місце, розташоване глибоко
- 1.4.2. Місце, розташоване мілко
- 1. 5. Компонент на позначення розташування місця відносно категорії «далеко/близько».
- 1.5.1 Місце, розташоване далеко
- 1.5.2 Місце, розташоване близько.
- 1. 6. Компонент на позначення розташування місця відносно різних просторових категорій («далеко/близько» та «вузько/широко»).
- 1.7. Компонент на позначення конкретного місця.
- 1. 8. Компонент на позначення розташування місця відносно категорії «ліворуч/праворуч».
- 1.9. Компонент на позначення розташування місця між двома об'єктами:
- 1.10. Компонент на позначення розташування місця відносно категорії «позаду/попереду».
- 1.11. Компонент на позначення характеристики місця щодо обмеженості/необмеженості.
- 1.12. Компонент на визначення місця як відкритого/прихованого.
- II. Компонент на позначення напрямку.
- 2.1. Напрямок відносно категорії «назад/вперед».
- 2.1.1 Напрямок і назад, і вперед
- 2.1.2. Напрямок вперед
- 2.1.3 Напрямок назад
- 2.2. Напрямок відносно категорії «навколо», «по колу».
- 2.3. Напрямок відносно категорій «уздовж/поперек», «через».
- 2.4. Напрямок відносно категорії «далеко/близько».
- 2.4.1 Компонент зі значенням «далеко»
- 2.4.2 Компонент за значенням «близько».
- 2.5. Напрямок відносно категорії «всередину/назовні».
- 2.5.1 Напрямок назовні
- 2.5.2. Напрямок всередину
- 2.6. Напрямок відносно категорії «вниз/вгору».
- 2.6.1 Напрямок і вниз, і вгору
- 2.6.2 Напрямок вгору
- 2.6.3 Напрямок вниз
- 2.7. Напрямок відносно різних просторових категорій.
- 2.7.1 Одночасно «вниз/вгору» та «вперед/назад»
- 2.7.1.1 Вниз і назад

2.7.1.2 Вгору і вперед

2.7.2. Одночасно «вниз/вгору» та «ближче/далі»

2.7.3. Одночасно «вниз/вгору» та «по колу»

2.7.4. Одночасно «вниз/вгору» та «ліворуч/праворуч»

Ще одна класифікаційна ознака – спосіб походження фразеологізмів. Джерелом їхнього походження можуть бути як інші мови, і тоді ФО пройшли процес засвоєння, так корінні (споконвічні). Так, можна виділити:

- 1) споконвічні фразеологізми;
- 2) запозичені фразеологізми

Проблемною для перекладу є відсутність еквівалента. У такому випадку для перекладу фразеологізмів з однієї мови іншою залишаються індивідуально авторські перетворення або перекладацькі трансформації, що вимагають від перекладачів відмінного знання фразеології мови-джерела і мови перекладу. Переважно використовується така лексико-граматична трансформація, як цілісне перетворення (описовий переклад).

У літературі описаний також метод дослівного перекладу безеквівалентного стійкого словосполучення, який являє собою кальку, утворену на основі фразеології мови-джерела. Перекладач змушений вдаватися до буквального перекладу, коли поєднання слів відображає лінгвістичні реалії мови-джерела. Нове словосполучення, перекладене буквально, що не співвідносячись ні з яким фразеологізмом іншої мови, стане, швидше за все, сприйматися як вільне словосполучення. При рідкісному використанні такого підходу дослівно перекладені поєднання можуть збагатити текст, що перекладається.

Велике значення при перекладі цих стійких словосполучень має контекст. У перекладацькій практиці в разі пошуку адекватного вираження для безеквівалентного фразеологізму необхідно скористатися в рамках близького контексту усіма можливостями для компенсації зниженої або підвищеної міри додаткового значення або стилістичного забарвлення.

Отже, попри те, що достатньо існує багато, а саме – третина (33 %) безеквівалентних ФО з просторовим компонентом, які неможливо відтворити за допомогою українських фразеологізмів, а доводиться вдаватися до описового перекладу чи кальки, сумарна кількість ФО, що мають еквіваленти різного ступеня відповідності або фразеологічні аналоги (67 %) показує, що в багатьох випадках англійські ідіоми із просторовим компонентом можуть бути перекладені засобами української фразеології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сіденко Н. Поняття фразеологічної усталеності: генеза розвитку / Н.Сіденко // Лінгвістика. – 2015. – Вип. 23. – С. 30 – 36.
2. Тодорова Н. Фразеологічні одиниці просторової семантики в українській та англійській мовах. : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.20 / Н. Тодорова. – Львів, 2017. – 244 с.
3. Тодорова Н. Ю. Концепт «Простір» як еталон універсального концепту / Н. Ю. Тодорова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: збірник наукових

- працю – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія». – 2015. – Вип. 51. – С. 101–104.
4. Тодорова Н. Ю. Концептуальна структура домену «Простір» / Н. Ю. Тодорова // Наукові записки Кіровоградського Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. Винниченка. – Кіровоград: Видавець Лисенко В. Ф., 2016. – Вип. 146. С. 173–177.
 5. Fraser B. Idioms within a Transformational Grammar [Електронний ресурс] / B. Fraser. – Режим доступу: <https://www.jstor.org/stable/25000426>
 6. Weinreich U. Explorations in semantic theory [Електронний ресурс] / U. Weinreich. – Режим доступу: <https://philpapers.org/rec/WEIEIS>

Подольак Андрій

Науковий керівник – Конкульовський Володимир

ПРОБЛЕМАТИКА ПЕРЕКЛАДУ АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У будівельній сфері використовуються зосереджені на змісті прагматичні науково-технічні та офіційні тексти. Для конкретного стилю є свої специфічні мовні особливості, які мають суттєвий вплив не лише на процес, а й на результат перекладацької діяльності щодо згаданих матеріалів. Архітектурно-будівельну частину науково-технічної та виробничо-технічної лексики можна розглядати як окрему досліджувану групу в науковому спектрі дослідження особливостей перекладу, тому така лексика викликала у нас інтерес і з лексикологічної точки зору, і з перекладацької.

Перекладу архітектурно-будівельної лексики властивим є вирішення завдань, які виникають у зв'язку із наступними особливостями текстів науково-технічного характеру: поширеність сталих фраз (виразів) та кліше; частий ужиток науково-технічної термінології; потреба наявності універсального уніфікованого словника термінологічної єдності для кожної окремої сфери; фактор використання слів та словосполучень (без присвоєного терміну в певній галузі) для визначення відповідного поняття чи об'єктів, але, у той же час, лише в конкретній області обміну інформацією, обмеженої колом науковців (чи фахівців галузі), що дозволяє зазначеному колу осіб сконцентруватися на темі, не сповільнюючи хід дискусії затримками, пов'язаними із підбором способу висловлення; використання низки інших звичних слів, що універсально використовуються в усіх функціональних стилях (та число яких не обмежується лише термінологічним і спеціальним словниками), адже перекладач науково-технічної літератури та матеріалів, у ході перекладу таких лексичних одиниць, стикається із аналогічними труднощами та застосовує аналогічні підходи задля їх вирішення, як і перекладачі, котрі працюють із матеріалами в інших сферах.

Одним із ключових прийомів лексичних трансформацій у виконанні перекладу термінології архітектурно-будівельної галузі, на нашу думку, є калькування – відтворення комбінаторного складу слова, за якого складові слова або ж фрази можуть перекладатися за допомогою відповідних складових елементів цільової мови. Значна частина термінологічних одиниць архітектурно-будівельної галузі утворені за допомогою методу складання основ та можуть бути двокомпонентними чи трикомпонентними, або ж, більше того, інколи й

перекладатись іменниковими словосполученнями. Зазначений прийом використовується у виконанні перекладу структурно складних термінів із мови оригіналу [4, с. 116-117].

У здійсненні перекладу лексичних одиниць, зокрема літературних матеріалів зі сфери будівництва, для зручності їх можна умовно розподілити на дві групи: до першої із них належать одиниці із існуючими відповідними еквівалентами у мові, на яку виконується переклад, а до другої – одиниці без еквівалентів. Лексичні одиниці із існуючими відповідними еквівалентами у мові, на яку виконується переклад, можна поділити на одиниці із одним еквівалентом та одиниці із багатьма еквівалентами. Варто зазначити, що, на нашу думку, у здійсненні перекладу термінів із багатьма еквівалентами, суттєву роль відіграє контекст, за допомогою котрого перекладач підбирає коректне відповідне значення з-поміж багатьох можливих варіантів.

Лексичні трансформації можуть бути застосовані у перекладі науково-технічних матеріалів у випадку, якщо текст оригіналу насичений термінами із певної професійно-фахової сфери, еквіваленти яких, у свою чергу, відсутні у цільовій мові або мають іншу структурну чи функціональну специфіку в професійно-фаховій сфері цільової мови [2, с. 156].

Транскодування – це спосіб виконання перекладу, у якому фонетична чи графічна (інколи – обидві) форма слова із мови оригіналу відтворюється у перекладі графічними засобами (літерами) цільової мови. Транскодування можна поділити на чотири типи: транслітерування (слово із мови оригіналу передається у перекладі по літерах: *order* (in architecture) – ордер (в архітектурі), *portal* – портал); транскрибування (звукова форма слова із мови оригіналу передається літерами цільової мови: *peak* – пік, *resistor* – резистор); змішане транскодування (застосування транскрибування, використовуючи у той же час елементи транслітерування, або ж навпаки: *post-review* – пост-ревію, *over-lock* – оверлок, *altimeter* – альтиметр); адаптивне транскодування (форма слова із мови оригіналу певною мірою проходить «адаптування» до звукової чи граматичної (інколи – обидвох) структури цільової мови: *nipple* – ніпель, *platform* – платформа, *pallet* – палет).

У використанні способу транскодування, як можна зробити висновок, літерами цільової мови можна передати усю форму, або ж принаймні її більшу частину, зокрема мова йде про адаптивний тип транскодування. Інколи використовується транскодування змішаного типу, у якому значна частина слова, яке транскодується, передає його фонетичний склад у мові оригіналу, але, у той же час, певні структурні елементи його графічної форми також передаються [5].

З метою набуття терміном певної внутрішньої структурної вмотивованості, в ході транскодування можуть додаватися певні допоміжні пояснювальні слова. Транскодовані терміни, котрі закріпилися у вжитку мови, не потребують допоміжного описового перекладу. У разі, якщо, згідно словника, немає прямого коректного еквівалента певного терміна, або у разі,

якщо застосування певного типу транскодування, описового перекладу чи калькування є недоречними, застосування інших перекладацьких прийомів є, звісно, також можливим.

Стосовно інших перекладацьких прийомів із трансформації, що використовуються у виконанні перекладу архітектурно-будівельної літератури, можна виокремити прийоми конкретизації та генералізації, котрі відносяться до лексичних та/або семантичних – як спосіб перекладу одиниць тексту із мови оригіналу за допомогою застосування мовних одиниць цільової мови, котрі за своїм значенням не збігаються із текстом оригіналу, проте обов'язково можуть бути логічно продуковані.

Застосування конкретизації часто пов'язано із тим, що українській мові властива більша конкретність, ніж її відповідним лексичним одиницям англійської мови. Іншими словами, згідно із дослідженнями, одиниці англійської мови мають більшу абстрактність, ніж одиниці української мови. Крім того, для опису цього явища, в науковій літературі використовуються й інші терміни. Так, В. С. Виноградов вводить поняття «гіпонімічної відповідності» або «міжмовного гіпоніму», яке відповідає терміну «конкретизація». Під цим розуміється заміна назви родового поняття видовим [1, с. 102]. В українській мові, натомість, доцільно застосовувати заміну слів та/або словосполучень, яким властивий ширший діапазон значень, на еквівалент, котрий із огляду на контекст та стилістичні вимоги, в свою чергу, конкретизує значення. У ході виконання перекладу згідно цього прийому, лексичні сполуки мови оригіналу, котрі, на нашу думку, у більшості випадків є утвореними через складання основ, «перетворюються» у словосполучення.

У виконанні перекладу термінів та лексичних сполучень із ними у матеріалах технічної сфери загалом, та галузі будівництва в тому числі, існує можливість використання генералізації значення із мови оригіналу, що є доцільним за умови, якщо величина смислової впорядкованості одиниці із мови оригіналу є більшою за аналогічну величину цільової одиниці, котра, в свою чергу, відповідає за змістом в цільовій мові.

Певні прийоми із трансформації лексичних одиниць у виконанні перекладу термінів (термінологічних сполучень) використовуються за умови, якщо значення конкретного терміну є новизною в лексико-стилістичній системі української мови. Зокрема, експлікація – це додавання пояснення терміну у ході виконання перекладу, відповідно до визначення зробленого німецько-американським філософом мови Рудольфом Карнапом, це пояснення, котре надає можливість змінити поняття про явище, річ чи процес із неточного на точне [6]. Крім того, І. С. Полюк ототожнює поняття «експлікації» із описовим перекладом, а саме визначаючи її як лексико-граматичне перетворення, у якому лексична одиниця із мови оригіналу змінюється на словосполучення, котре вже експлікує належне їй значення, іншими словами – забезпечує допустимо вичерпне визначення або пояснення значення цільовою мовою [3].

До виконання описового перекладу, на нашу думку, можна застосовувати наступні вимоги: опис не слід перетворювати у надмірно деталізований; ключовий зміст поняття має

відобразитися через застосований термін у наданому перекладі; у виконанні перекладу складних термінів за допомогою цього прийому доволі часто утворюються словосполучення; із синтаксичної точки зору не має бути надто складною й сама структура словосполучення у цільовій мові.

Варто зазначити, що регулярність ужитку усіх вищезгаданих перекладацьких прийомів до термінів із технічно-будівельної сфери є, на нашу думку, неоднаковою, що підтверджують, зокрема, у своїй праці І. В. Кузнєцова та М. Ю. Шишлаков [4, с. 117].

Отже, на нашу думку, можна зробити висновок, що найбільш поширеними засобами у виконанні перекладу архітектурно-будівельних термінів можна назвати застосування калькування та використання еквіваленту. Зокрема, це можна пояснити наступним чином: згідно із наведеним вище, суттєвий відсоток обсягу термінології будівельно-технічних матеріалів – це одиниці термінологічних систем споріднених і дотичних сфер та точних наук. Така лексика є розвиненою, а тому до термінів здебільшого існують словникові відповідники в цільовій мові перекладу. Більше того, значний обсяг термінології будівельно-технічних матеріалів становлять саме складні слова, котрі часто перекладаються на цільову мову за допомогою вже згаданого калькування. Проте, нерідко зустрічаються й інші види перекладацьких прийомів, а також поширеною є поява неологізмів, в тому числі авторських, у зв'язку із швидким розвитком науки та техніки, а особливо у ІТ-сфері, тому вважаємо, що існує достатньо перспектив подальшого дослідження перекладу архітектурно-будівельної термінології та лексики в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В. С. Вступ в перекладознавство (загальні та лексичні питання). – Київ, 2001. – 224 с.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. – Вінниця, 2004. – 576 с.
3. Комплексні трансформації у процесі перекладу франкомовних текстів у галузі електротехніки. URL: http://www.rusnauka.com/48_NNM_2015/Philologia/6_204084.doc.htm.
4. Кузнєцова І. В., Шишлаков М. Ю. Особливості перекладу англійських архітектурно-будівельних термінів // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2016. №21 том 1. – Одеса, 2016. – с. 116-118.
5. Транскодування. URL: <https://studfile.net/preview/1588474/page:2/>.
6. Explication | Internet Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://iep.utm.edu/explicat/>.

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Болібрух Вікторія

Науковий керівник – доц. Терещенко Валентин

ОСНОВНІ ПЕРЕШКОДИ ДЛЯ РОЗВИТКУ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ, ОРГАНІЗОВАНОГО ВІДПОВІДНО ДО МАГДЕБУРЗЬКИХ НОРМ ПРАВА У XVI-XVII СТ.

Розвиток місцевого самоврядування завжди був важливою складовою державотворення. Окреме місце в цьому процесі належить формуванню і розвитку органів міського самоврядування, яке має в Україні давні традиції. Протягом століть у ряді українських міст воно було організованим і функціонувало відповідно до норм магдебурзького права, яке дозволяло міській громаді самостійно вирішувати немало справ міського життя. Попри цю можливість існувало ряд чинників, які перешкождали розвитку взятого для аналізу різновиду міського самоврядування у XVI-XVII ст. Проведення реформи децентралізації в Україні і створення об'єднаних територіальних громад актуалізує потребу звернення до історії розвитку місцевого самоврядування в Україні, тому метою статті є визначити основні чинники, які були перешкодою для розвитку самоврядування у містах з магдебурзьким правом XVI-XVII ст. в Україні.

В українській історіографії відсутнє дослідження, у якому було б комплексно відображено основні перешкоди розвитку самоврядування у містах з магдебурзьким правом. Окремі аспекти, проблеми у своїх працях розкривали: Антонович В. [1], Компан О. [11], Кобилецький М. [9], Резніков А. [13], Гошко Т. [3], Капраль М. [6], Козинець О. [10], Кісіль І. [8], Заяць А. [4], Береза О. [2], Мануїлова К. [12], Кириченко Ю. [7].

Однією із перешкод для розвитку самоврядування міст з магдебурзьким правом була відсутність єдиного кодифікованого збірника його норм. Це створювало передумови для появи регіональних модифікацій цього різновиду міського права і уможливлювало певні відхилення від основних стандартів. У кожному українському місті магдебурзьке право застосовувалося по-своєму і це приводило до існування розбіжностей в системі самоврядування, які підривали її з середини [3, с.196].

Під час формування системи міського самоуправління власники міст часто віддавали перевагу формі, а не змісту магдебурзької моделі. Застосування магдебурзького права у містах в XVI-XVII ст. було елементом престижу, сприяло підвищенню статусу та фінансового становища осіб, які його надавали своїм підданам. Бажання підняти власний авторитет у поєднанні з прагненнями залишити попередній вплив на життя міст приводило до того, що не зважаючи на функціонування в місті магістрату, міська громада могла не отримати достатньої

кількості привілеїв для того, щоб мати вплив на регулювання широкого кола міських питань [7, с.363].

Відсутність надійних гарантій для забезпечення функціонування органів самоврядування з боку центральної влади у містах з магдебурзьким правом було ще одним негативним чинником, який впливав на їхній розвиток. Як польські королі, так українські гетьмани змушені були маневрувати між інтересами різних соціальних груп у своїх державах, тому не могли забезпечити належної підтримки міщанству [1, с.49].

До інших перешкод, які стримували розвиток самоврядування в містах належить також нечіткість в розподілі владних повноважень між старостою і магістратом [1, с.34], окремими колегіями, які нерідко мали спільну канцелярію і функціонували, як одна владна інституція. В основі цих конфліктів часто лежало бажання розширення владних повноважень [2, с.95].

Ще одним дестабілізуючим фактором було нерівноправне становище національних громад, які існували у багатонаціональних містах. Їхнє перетворення їх на ворогуючі угруповання приводило до дестабілізації ситуації в середині міст, а відсутність консолідації серед міщанства, яке в них проживало, підривало сили міста у випадку необхідності протистояти тиску і втручанню з боку його власника [11, с.104].

Хабарництво також нерідко мало місце під час здійснення виборчого процесу і вносило корективи в формування складу міських урядовців [2, с.95].

У супереч нормам магдебурзького права згідно із, якими міську посаду могли отримати лише особи середніх статків, до магістрату часто обирали багатих міщан, які зважаючи на свій вплив і фінансове становище, могли понад визначений строк обіймати міські посади, а через деякий час взагалі взяти під свій контроль органи міського самоврядування. Це приводило до появи явища олігархізації міської влади [3, с.37].

Недосконала організація виборчого процесу, позбавляла можливості усіх міських громадян особисто брати участь у виборах [12, с.37] і уможлиблювала появу в складі магістрату некомпетентних осіб, які не могли забезпечити належного виконання покладених на них обов'язків [5, с.46].

Фінансові труднощі в житті міст приводили до того, що не завжди була можливість належним чином розбудувати систему самоврядування, утримувати усіх необхідних службовців, які б забезпечили на високому рівні реалізацію покладених на органи міського самоуправління обов'язків. [8].

На ефективну роботу органів міського самоврядування не найкращим чином впливало закріплення в тогочасній суспільній свідомості сприйняття міських посад, як джерел збагачення. Звичним явищем для XVI-XVII ст. була їхня купівля-продаж. Вони також могли стати об'єктом оренди, чи застави. Часто на одну міську посаду могло бути декілька претендентів, які вступали між собою в довготривалі суперечки. [4, с. 370-387].

Збереження за міськими службовцями права займатися своєю звичною працею і поєднувати роботу в магістраті з ремісничою і торговельною діяльністю, часто негативно впливало на якість виконання їхніх службових обов'язків. Зустрічалися випадки, коли міським службовцям не вистачало часу для виконання своїх зобов'язань перед магістратом [1, с. 61].

Перешкодою для стабільного функціонування органів міського самоврядування у містах з магдебурзьким правом була політична нестабільність. XVI-XVII ст. було часом частих воєн. Через військові дії магістрат міг призупиняти своє функціонування [8].

Негативно впливали на розвиток міського самоврядування, організованого відповідно до магдебурзьких норм права, часті зовнішні втручання у справи міського життя. Їх здійснювали власники міст, представники короля, духовенство, козацтво. Вони перешкождали реалізації міською громадою, сформованого нею бачення розвитку міста і обмежували її самостійність [9, с.350].

Відсутність політично впливової і економічно сильної міської верхівки у більшості міст часто стримувала розвиток міського самоврядування. В умовах зовнішніх втручань і отримання магдебурзького права в обмеженому вигляді, присутність серед міщан осіб, які завдяки своєму становищу могли б протистояти зовнішньому тиску і активно просувати інтереси міста було досить важливим для його розвитку та зміцнення позицій органів міського самоврядування [10, с.10].

Особливості політичної системи держави, до складу, якої входили ті, чи інші українські міста у XVI-XVII ст. мали вплив на розвиток міського самоврядування. Тенденції до посилення залежності міст Гетьманщини від Московського царства, для якого був характерний високий рівень централізму, обмежували можливості для діяльності магістрату [6, с.702].

Ще однією проблемою українських міст, що володіли магдебурзьким правом, було існування юридик. Їхня присутність і збільшення чисельності у досліджуваній період, приводило до втрати магістратом контролю над значною частиною території міста [13].

Отже, у XVI-XVII ст. на території України, можна було зустріти ряд перешкод для розвитку міського самоврядування, організованого відповідно до магдебурзьких норм права, які за своїм характером були політичними, економічними, соціальними, правовими, організаційними, світоглядними. Всі вони стримували розвиток органів самоврядування міст і зменшували рівень можливостей міських громад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович В. Б. Исследования о городах Юго-Западного края. Киев: Тип. Е. Я. Федорова, 1885. 345 с.
2. Береза О. І. Магдебурзьке право в Україні та його значення для розвитку місцевого самоврядування. Ефективність державного управління. 2014. № 40. С. 91-98.
3. Гошко Т. Нариси з історії магдебурзького права в Україні XIV - початок XVII ст. Львів: Афіша, 2002. 255 с.
4. Заяць А. Є. Війти у волинських містах XVI – першої половини XVII століть. Український археографічний щорічник. № 21/22. Том 24/25. 2018. С. 369-396.

5. Заяць А. Є. Правове становище волинських міщан у XVI – першій половині XVII ст. Український історичний журнал. 2019. № 1. С. 25-53.
6. Капраль М. М. Своєрідність київського магдебурзького права: нотатки на маргінесі нової книги про Київ кінця XV – першої половини XVII століть. Український археографічний щорічник. 2009. № 13/14. С. 697-703.
7. Кириченко Ю. М. Поширення Магдебурзького права та його особливості в містах України. Форум права. 2011. № 4. С. 361–366.
8. Кісіль І. М. Соціально-економічне становище міщан Гетьманщини (друга половина XVII - друга половина XVIII ст.) : автореф. Дис. ...канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 2006. URL: <https://t1p.de/bqk2n>
9. Кобилецький М. Магдебурзьке право в Україні (XIV-перша половина XIX ст.): історико-правове дослідження. Львів: ПАІС, 2008. 406 с.
10. Козинець О. Г. Становлення та розвиток Магдебурзького права на Правобережній Україні. Роль права в сучасній Україні : збірник матеріалів міжвузівського круглого столу. Чернігів: Черн. держ. інст. права, соціальних технологій та праці, 2008. № 3. С. 34-41.
11. Компан О. С. Міста України в другій половині XVII ст. Київ: АН УРСР, 1963. 388 с.
12. Маніулова К. В. Магдебурзьке право в українських містах: модель децентралізації публічної влади. ДонДУУ: Менеджер, 2016. №1. С. 33-40.
13. Резніков А. В. Магдебурзьке право: українські варіації на тему європейських традицій (історико-правовий нарис). Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. 208 с. URL: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/istor-derg/115-vpliv-magdeburzkogo-prava-na-rozvitok-gospodarstva.html>

*Гуменюк Діана
Науковий керівник – доц. Морська Наталія*

ІДЕЯ МИРУ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС

Зараз наша країна переживає активну фазу масштабної війни із Росією – безпрецедентне явище на теренах сучасної Європи. І ця ситуація спонукає нас ще більше говорити про, мабуть, найбільш глобальну для всього людства цінність – мир.

Сьогодні проблема досягнення загального миру є ключовою у сучасних міжнародних відносинах; проблемою, над вирішенням якої працює вся цивілізована дипломатична спільнота світу, всі міжнародні організації, покликані наблизити нас до такої, здавалося б, утопічної ідеї всезагального миру на планеті. Важливим у цьому питанні є його філософське вирішення як вектор для політичної та наукової еліти.

Розробка філософської ідеї війни та миру в повній мірі започатковується концепцією ідеальної держави Платона. Метою такої держави є встановлення справедливого ладу, тобто такого, за якого кожна людина матиме можливість задовольнити всі свої потреби у відповідності зі своїми природними задатками. Однією із таких потреб, згідно з Платоном, є усунення війни, як «головного джерела індивідуальних і суспільних бід». Про це свідчить, зокрема, те, яка роль відводиться стану стражів в платонівській ідеальній державі. Крім того, в іншому діалозі — «Закони», він зазначає, що будь-який законодавець прагне досягнення для держави найкращої мети. А «найкраще — це не війна, не міжусобиці: жахливо, — пише Платон, — якщо в них виникає потреба; мир же — це всезагальна дружелюбність». Отже, мир і в середині, і між державами має досягатися діяльністю охоронців ідеальної держави — «стражів» [7, с. 346].

Стародавнім філософом, відомим своїми роботами про мир, є Гіппій Елідський. Він шукав причини конфліктів у природній схильності людини до боротьби як одному з дієвих політичних інструментів. Таким чином він підтверджував погляди представників софістської школи про те, що в основі збройних зіткнень лежить «війна всіх проти всіх». Він вважав постійну боротьбу за виживання і забезпечення власного існування природним законом.

Якщо перенести це в межі інституалізації громадського життя, то отримуємо формулу, де за частину своєї свободи слабкі отримують заступництво більш сильних, що і призводить до утворення держави. Вона, захищаючи слабшого, надає йому гарантії бажаної безпеки [3, с. 230].

Також у філософа простежується ідея широкої глобальної людської спільноти. Гіппій був першим попередником поняття «громадянин світу». На його думку, після запровадження такого типу мислення зникнуть усі війни та конфлікти, бо не буде колишніх поділів. Отже, пропозицію загального громадянства незалежно від етнічного чи регіонального походження можна розуміти як пропаганду ідеї особливої форми федералізму і космополітичного пацифізму.

Що стосується середньовічного розуміння досліджуваної теми, то, починаючи від Аврелія Августина, до поняття миру додається предикат «вічний». Вирішення проблеми вічного миру мало місце в контексті есхатологічних ідей, а також у зв'язку з проблемою теодицеї [3, с. 231].

Згодом ідея вічного миру розробляється в період Ренесансу. Гуманісти, виступаючи з вимогами всезагального миру, в цілому пов'язували можливості його встановлення з моральною природою людини, хоча й не пропонували практичних механізмів припинення війн.

В руслі загальної гуманістичної традиції мислитель Роттердамський вважає, що війна породжується «низькими пристрастями», перш за все можновладців. Тому він закликає правителів бути мудрими, не мати «особистих пристрастей, і все вирішувати інтересом суспільного блага», священників, щоб «вони були завжди там, де необхідно припинити війну» [7, с. 348–349].

Філософія Нового часу спрямувала ідею вічного миру у практичну площину. На противагу концепціям гуманістів, починаючи з XVII ст. її теоретики апелюють не до моральної природи людей, а до їхнього розуму. Сама епоха Нового часу характеризується становленням національних держав та спробами правового врегулювання відносин між ними. Як наслідок, формуються засадничі принципи міжнародного права. До того ж, в цей період відбувається подальша секуляризація свідомості внаслідок поступового витіснення наукою релігійного способу пояснення світу. Нарешті, Новий час — це період становлення капіталізму, що сприяло пожвавленню економічних відносин між країнами.

Те, що відрізняє мислителів Нового часу від їхніх попередників – це пропозиції конкретних шляхів встановлення вічного миру. Крім того, більшість висуває ідею необхідності

створення деякої наддержавної організації, яка б спиралася у своїй діяльності на принципи справедливості та права, а також здійснювала контроль за міжнародними відносинами і була б покликана запобігати війні.

Усі вони наголошують на тому, що в загальному союзі держав жодна не буде воювати з іншою, оскільки окремим державам боротися проти загальної конфедерації немає жодної змоги, адже коаліція завжди сильніша. Таким чином, ідея вічного миру набуває яскраво вираженого практичного виміру. Причому усі автори концепцій вічного миру наголошують на встановленні не просто перемир'я, а саме миру — всезагального і вічного [7, с. 349].

Філософ Нового часу Вільям Пенн в праці «Досвід про теперішній і майбутній мир в Європі.» (1693) стверджує, що тільки у стані миру може відбуватися процвітання всіх сфер життя, ріст благополуччя населення, а війна «знищує всі блага і припиняє громадський розвиток суспільства». Для досягнення миру в Європі (саме про це в першу чергу йдеться у роботі мислителя) В. Пенн пропонує главам держав «з любові до миру та порядку» організувати спільну зустріч на «Всезагальному конгресі» і встановити норми, за якими вони співіснуватимуть одна з одним для досягнення спільної цілі – миру. Саме тут вони повинні вирішувати конфлікти між собою та об'єднувати зусилля проти тих країн, що чинять спротив [4, с. 82–106].

Пропозиції В. Пенна включають в себе такі елементи: міжнародну структуру, що має функції мирного вирішення суперечностей та законотворчості, міжнародний представницький орган, який працює у формі засідань, процедуру міжнародного мирного вирішення спорів, колективні санкції за невиконання або несвоєчасне виконання спільних рішень, відшкодування збитків, заподіяних протиправною поведінкою, регулювання озброєння членів [2, с. 41].

Одним із найвідоміших і найчастіше обговорюваних проектів вічного миру є проект європейської республіки, висунутий де Сен-П'єром. Він запропонував створити конфедерацію – вільне та рівноправне об'єднання європейських країн із збереженням внутрішньої влади їх суверенів. Важливою умовою створення та функціонування такого утворення була відмова від взаємних територіальних та інших претензій та дотримання рішень загального суду.

У разі недотримання умов об'єднання, рішень арбітражу, початку збройного конфлікту всередині європейської республіки передбачалась ізоляція порушника. Усі рішення мали прийматися спільно через представників кожного окремого суб'єкта [4, с. 121–123].

Цей союз не мав би таких рис, як переділ територій між державами-членами, особливий привілейований статус будь-кого з його учасників. Він повинен бути заснованим на міжнародній угоді та досягнутий мирним шляхом. Здатність союзу чинити опір будь-якому з його членів у разі непокори, усунення приводів для війни та запобігання приводам для нового можливого протистояння вважалися головними передумовами успіху союзу.

Проект іншого відомого філософа Дж. Бентама міститься в його роботі «Принципи міжнародного права» (вперше опублікований у 1843 р., а сам проект написаний між 1786 і 1789 рр.). Він вказує на кілька важливих аспектів, що впливають на підтримку миру: роззброєння та обмеження озброєнь; доля залежних територій; розуміння економічної невивідності війни; контроль громадської думки над політикою держав, зокрема скасування таємної дипломатії; самоврядування; освіта людей. Міжнародно-правові засоби підтримки миру, названі Дж. Бентамом, включали кодифікацію міжнародного права, мирне врегулювання міждержавних суперечок та колективні санкції від імені міжнародного співтовариства щодо порушника миру. Дж. Бентам також встановив зв'язок між міжнародною підтримкою миру і внутрішньою відповідальністю урядів [2, с. 41].

Свої кульмінації еволюція ідеї вічного миру досягає у філософії І. Канта. Саме тут ідея загального і тривалого миру здобула всебічне філософське обґрунтування. Головною працею Канта, в якій він всебічно розглядає цю проблему, був його відомий трактат «До вічного миру» (1795). Як і більшість праць такого роду, він також був написаний у формі проекту міжнародного договору, адже Кант, приєднуючись до своїх попередників, вважав, що мир має бути встановлений шляхом міжнародних угод. Мета Канта полягала в тому, щоб запропонувати такі статті договору, сформулювати в них такі умови, які забезпечували б не тимчасове перемир'я, а вели до сталого (вічного) миру, які б назавжди усували війну із життя європейських народів [5, с. 8].

Запропонований Кантом договір складається з двох частин: шести «прелімінарних» (попередніх) і трьох «дефінітивних» (остаточних) статей, а також кількох додатків до них. У «попередніх статтях» сформовано умови забезпечення миру, що передбачають невтручання у внутрішні справи інших держав, відмова від здійснення фінансового та військового тиску (роззброєння), відмова від погляду на державу як на власність та вимога передати право оголошення війни представникам народу [5, с. 9].

Важливим аспектом, на який варто звернути увагу, є вимога розпуску армій. Попри перегукування філософії миру І. Канта із сучасним баченням умов забезпечення колективної безпеки у світі, цей пункт суперечить існуючій системі балансу сил та політиці взаємного стримування шляхом нарощування військового потенціалу (в тому числі ядерної зброї). Поки що ідея видається такою, що не може бути реалізованою, сучасні дипломати не бачать тут потенціалу. Як мінімум це пов'язано із існуванням тоталітарних, авторитарних та авторитарних держав, які несуть потенційну та, як ми, на жаль могли й самі переконатися на власному досвіді, пряму небезпеку [6, с. 261].

Ото ж, ми бачимо, що протягом своєї історії західна філософська думка зверталася до ідеї досягнення постійного миру у світі як чільної ідеї в розвитку людства. І з часом від абсолютної утопії вона поступово трансформувалася та сьогодні її втілення є завданням номер один світової дипломатії.

Ідеї, розвинуті ще в період Нового часу та раніше, знайшли своє відображення у сучасній системі міжнародних відносин, її інституціях, які не є ідеальними, проте, все ж, поки залишаються єдиними регуляторами ситуації в світі. Звісно, сьогодні світові лідери розуміють, що досягнення «вічного миру» є неможливим прямо зараз, проте головне, що є розуміння принципової важливості побудови міждержавної політики на засадах мирного врегулювання конфліктів та нівелювання причин їх виникнення для наближення до ідеалів європейських просвітителів. Важливо докладати зусилля для подальшої деескалації зовнішніх та внутрішніх конфліктів шляхом поглиблення зв'язків різного плану між країнами (економічних, політичних, соціальних і т.д.), а також розширення просвітницької діяльності, будівництва освіти на ідейних засадах мирного співіснування людства та цінності людського життя. Так ми зможемо підготувати ґрунт для подальшого процвітання ідей всезагального, кантівського вічного миру та можливої її реалізації нашими нащадками на благо всього людства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Herbermann Marc. The Thorny Path to Eternal Peace: Applying Kant's Ideas to the Global Situation. E-Logos: Electronic Journal for Philosophy 21, 2014. С. 1–37.
2. Rzhavska, V. S. The perpetual peace projects as a trend in the scholarly thought of international law. Actual Problems of International Relations. Kyiv, 2019. 1.141. С. 38–45.
3. Szpakowska Zuzanna. War and peace in ancient philosophy. Studia Administracji i Bezpieczeństwa. Warszawie, 2019. 1.6. 223–239.
4. Андреева И.С., Гулыга А.В. Трактаты о вечном мире. / И.С. Андреева и А.В. Гулыга. М.: Соцэкгиз, 1963. 277 с.
5. Гусев В. И. Кант: філософське обґрунтування ідеї миру. Наукові записки НаУКМА. Київ, 2000. С. 8–16.
6. Кант И. Сочинения в шести томах. Т. 6./ В. Ф. Асмуса. А. В. Гулыги, Т. И. Ойзермана. М.: Мысль, 1966. 743 с.
7. Панафідін І. О. Філософська ідея миру: становлення та еволюція. Актуальні проблеми духовності. Кривий ріг, 2011. Вип. 12. С. 345–355.

*Киданюк Вікторія
Науковий керівник – доц. Грушко Валерій*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

У статті розглянуто феномен процесу трудової міграції на міжнародному рівні в сучасних умовах глобальної кризи. Основна увага зосереджена на виокремленні причин та передумов виникнення та існування міжнародної трудової міграції. У статті також проаналізовано причини виникнення та розвитку трудової міграції. Розглянуто позитивні та негативні наслідки трудової міграції, висвітлено статистику трудової міграції в Україні.

Ключові слова: міграція, міграційна політика, міграційні процеси, робоча сила, міжнародна трудова міграція, фактори протягання/виштовхування.

Постановка проблеми. Міграція є досить неоднорідним та різностороннім явищем, а також однією з необхідних умов функціонування ринку праці. Міжнародна трудова міграція є частиною міграційного процесу, що відбувається у всьому світі, і є чи не найважливішою формою міжнародних економічних відносин. Від масштабів і спрямованості міжнародної

трудової міграції залежить кількісна забезпеченість національної економіки трудовою зайнятістю та якість трудового потенціалу. Отже, зростання масштабів трудової міграції останнім часом сприяє зростанню актуальності даної проблеми (економісти та політики виокремлюють економічні та соціальні плюси і мінуси трудової міграції).

Метою даної статті є дослідження процесу міграції робочої сили на міжнародному рівні.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна міграція робочої сили (від лат. migration – рух, переміщення) – це переміщення працездатного населення з однієї країни в іншу в межах світового ринку праці. Це, насамперед, форма руху відносно надлишкового працездатного населення з одного центру в інший. Причини економічного характеру міграції населення полягають у величині заробітної плати, диференціації рівнів економічного розвитку окремих країн, наявності дефіциту робочих місць в деяких з них, функціонуванні міжнародних корпорацій, що сприяють відтоку робочої сили для роботи в закордонних філіях.[8].

Також, поряд з трудовою міграцією проблемою стає і вимушене переміщення людей працездатного віку, яке є наслідком військових та політичних подій, переслідування на релігійному та етнічному ґрунті, та інших причин, які змушують населення змінювати місце проживання, що прямим чином впливає на міжнародний ринок праці.

Глобалізація торгівлі, розвиток транспорту і засобів комунікації, певна уніфікація законодавства у різних країнах деякою мірою спрощують процес переміщення населення з однієї країни в іншу, таким чином сприяючи міграційним процесам.

Основними причинами, які зумовлюють міжнародну міграцію робочої сили, є [6]:

- незадовільні економічні умови життя працездатного населення в країнах еміграції (низький рівень заробітної плати, безробіття, низький життєвий рівень, зубожіння і т. д.);

- політичні причини;
- релігійні причини;
- військові причини;
- культурні причини.
- національні причини;
- порівняно вищий технічний рівень умов праці в країнах імміграції;
- природні катаклізми в країнах еміграції і вищий рівень охорони навколишнього середовища у країнах імміграції;
- кращі соціальні умови у країнах імміграції;
- стабільний порівняно високий рівень заробітної платні в основних імміграційних центрах (США, Західна Європа);

На основі загальних законів міграції, теорії факторів притягання /виштовхування (pull/push) можна виділити такі загальні міграційні фактори притягання трудових мігрантів:

1) економічні (середній розмір заробітної плати, якість життя населення, наявність робочих місць, рівень цін в країні, стабільний розвиток економіки, індекс людського розвитку);

2) соціально-культурологічні (позитивна демографічна ситуація в країні, сприятливі умови праці, висока якість освіти, добре функціонуюча система охорони здоров'я, відсутність релігійних переслідувань, расової та етнічної дискримінації, можливість розвитку та самореалізації);

3) політичні (стабільність політичної системи, розвиток демократії, відсутність корупції та воєнних конфліктів) [7].

4) екологічні (сприятлива екологічна ситуація, низький рівень радіації, збереженість природних ресурсів та розвиток рекреації);

Окрім цього, виникають певні передумови розвитку міжнародної трудової міграції, таких як: розбудова інституцій, які впорядковують міжнародне право; зближення та інтеграція різних цивілізацій; формування міжнародних мереж суб'єктами економічної діяльності і самих мігрантів удосконалення інфраструктури (зв'язку, транспорту, міжнародних грошових переказів і т.д.). На міжнародну міграцію також впливає: економічна інтеграція, економічна лібералізація, розвиток міжнародного поділу праці, демографічні і соціальні контрасти, небезпеки викликані через політичні причини, екологічні проблеми у певних частинах світу.

Комбінація представлених факторів і передумов формує тенденції розвитку міжнародної трудової міграції як загальносвітового явища та може розглядатися стосовно світового співтовариства загалом або щодо певних груп країн [6].

У кожній країні у певний період часу складається унікальна комбінація факторів розвитку міжнародної трудової міграції. Прояв їх впливу відбувається у межах наявних у конкретній державі суспільних інститутів, особливостей зовнішньої мобільності та впливом на них глобальних факторів і тенденцій до лібералізації. Цікавим є те, що для кожної категорії мігрантів характерна своя специфіка. Зокрема, висококваліфіковані фахівці частіше виїжджають не стільки через низький рівень оплати праці, скільки через «неможливість реалізувати свій творчий і науковий потенціал» [8].

Можливість трудової міграції розширюється в міру формування єдиного світового економічного простору, у тому числі інформаційного та транспортного [6].

Міжнародна трудова міграція має як позитивні, так і негативні соціально-економічні наслідки. По-перше, в основному, від міграції, виграють самі мігранти, оскільки вони зазвичай їдуть в інші країни, щоб покращити свій рівень життя та матеріальне становище. Також виграють від міграції і підприємці, що наймають мігрантів на роботу, оскільки їхні вимоги щодо заробітної плати нижчі, крім того, відсутній профспілковий захист іммігрантів тощо [1, с. 77].

Міжнародна трудова міграція дає змогу країнам-імпортерам трудових ресурсів економити на підготовці спеціалістів і знижувати витрати виробництва за рахунок використання дешевої робочої сили. Країни-експортери робочої сили виграють від трудової міграції, тому що

- знижується гострота проблеми безробіття;
- експорт трудових ресурсів, як і будь-який інший експорт, приносить країні певний зиск (у цьому разі це валютні перекази емігрантів своїм сім'ям). Переказані грошові суми, як правило, в банках країни-експортера обмінюються на національну валюту, отже, іноземна валюта залишається в цих банках країни-експортера робочої сили:

- ротація, тобто повернення на батьківщину одних і еміграція інших громадян, сприяє (з часом) зростанню кваліфікації й досвіду місцевих спеціалістів [1, с. 43-44].

Виграє від міжнародної трудової міграції все світове господарство, оскільки переливання трудових ресурсів поліпшує їхнє становище, що, в свою чергу, сприяє зростанню світового сукупного продукту.

До негативних наслідків міжнародної трудової міграції для країн-імпортерів трудових ресурсів слід віднести:

- виникнення додаткових проблем, пов'язаних із соціальним захистом іммігрантів;
- додаткові витрати з бюджету на підготовку нових спеціалістів через «відплив умів»);
- вплив національної валюти за кордон у вигляді переказів;
- поглиблення проблеми пошуку місця роботи для місцевого населення країни-імпортера трудових ресурсів;
- втрата висококваліфікованих спеціалістів при репатріації мігрантів (після повернення мігрантів на батьківщину);
- необхідність пошуку шляхів захисту своїх громадян-мігрантів від дискримінації [1, с. 56-57].

Імміграція українців за кордон набирає обертів з 2009 року. Незважаючи на те, що наші світові громадяни активно приймають участь у трудовій міграції, достовірних даних про їх кількість Україна, на жаль, не має. Загальну оцінку кількості мігрантів можна отримати, аналізуючи дані країн ЄС, дані Державної прикордонної служби України, яка фіксує фактичні перетини кордону.

За даними ООН, кількість міжнародних мігрантів у світі збільшилось за дев'ятнадцять років у період з 2000 по 2021 рік, досягнувши 300 мільйонів в 2021 році [2].

Загальна чисельність українського населення, яке брало участь у трудовій міграції у період з 2015 по першу половину 2017 року, становить приблизно 4 млн. осіб (тобто близько 16 % працездатного населення) [7].

За даними Міністерства соціальної політики, в 2019 році налічувалося 3,2 млн трудових мігрантів. В окремі періоди, під час сезонних робіт, було 7-9 млн мігрантів [3].

У 2020 році, за даними голови Національного банку України, було близько 3 млн трудових мігрантів. Початкові оцінки міграційних потоків в 2020 році показують, що пандемія COVID-19 значно вплинула на кількість мігрантів в першій половині 2020 року [5]. У 2021 році, за даними Інституту демографії та соціальних досліджень, кількість трудових мігрантів становила 2,5-3 млн.

Російське вторгнення в Україну, що розпочалося 24 лютого 2022 року призвело до безпрецедентного з часів Другої світової війни явища – масової міграції населення Української держави та появи не відомого раніше в українському суспільстві феномена багатомільйонних вимушених мігрантів, внутрішньо переміщених осіб, біженців, переселенців, шукачів притулку й емігрантів.

За даними ДССУ, протягом 24 лютого — 3 червня 2022 року з України виїхали понад 5,2 млн осіб. За даними Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН), станом на 9 червня 2022 року у країнах Європи перебувають понад 4,9 млн біженців [3].

За даними УВКБ ООН, станом на 9 червня понад 3,2 млн біженців з України зареєструвалися у Європі для отримання тимчасового захисту або подібного статусу. Серед країн Європи, в яких найбільше українських мігрантів, — Польща (1,1 млн), Німеччина (565 тис.), Чехія (366 тис.), Іспанія (118 тис.), Болгарія (113 тис.) та Італія (97 тис.). Станом на 19 травня 2022 року 31 699 осіб подалися на статус біженця [2].

Висновок. Отже, міжнародна трудова міграція є необхідною об'єктивною умовою економічного розвитку кожної країни. Міжнародна трудова міграція має як позитивні, так і негативні наслідки. В епоху глобалізації ринку праці, попит на іноземну робочу силу в країнах-імпортерах є основною рушійною силою міжнародної трудової міграції. Проте до міжнародної трудової міграції залучені не лише безробітні, а й частина зайнятого населення. В останньому випадку імміграція зумовлена пошуком більш сприятливих умов праці. Людський ресурс переміщується з країн із нижчим рівнем життя та заробітною платою до країн із вищим рівнем заробітку. Національні відмінності в заробітній платі є об'єктивною основою умовою та причиною трудової міграції. Сьогодні Україна є країною-донором трудової міграції, і найближчим часом кількість мігрантів буде зростати у зв'язку з останніми подіями, що призведе до значної втрати людського капіталу України та зниження рівня міжнародної конкурентоспроможності країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будкін В.С. Міжнародна міграція робочої сили / В.С. Будкін // Українська дипломатична енциклопедія: У 2–х т. К.: Знання України, 2004.Т.2. 812 с.

2. Департамент ООН з економічних і соціальних питань. URL: <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates19.asp> (дата звернення: 02.10.2022)
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.10.2022)
4. Інститут демографії та соціальних досліджень. URL: <https://idss.org.ua/index> (дата звернення: 02.10.2022)
5. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 01.10.2022)
6. Петюх В.М. Міжнародна трудова міграція URL: <https://buklib.net/books/32889/> (дата звернення: 01.10.2022)
7. Портал глобальних даних про міграцію. URL: https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_&t=2019&m=1 6. (дата звернення: 02.10.2022)
8. Ушенко Н.В., Покормяк А.С. Міжнародна міграція робочої сили: причинно-наслідковий аналіз / Н.В. Ушенко, А.С. Покормяк // Інтернаука, № 2, 2018.

Михаць Володимир

Науковий керівник – доц. Григорук Наталія

СПРОБИ БРИТАНСЬКОГО УРЯДУ СПОВІЛЬНИТИ ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В КОЛОНІЯХ (1945-1953 РР.)

Ставши однією з найбільших колоніальних імперій світу, Англія у ХХ ст., мала практично по всіх куточках планети свої колонії. Варто зазначити, що вони були як континентальні, так і острівні. Раніше Британії, належало близько 1/5 частини суші. Однак, англійські уряди все-одно бажали розширювати свої володіння, або хоча б не так швидко їх втрачати, а втративши, могли продовжувати здійснювати значний вплив на новостворені країни. Це можна легко зрозуміти, оскільки колонії давали сировину, ринок збуту для англійських товарів, і було куди вкладати англійський капітал, окрім цього, це значно підсилювало становище Британії на світовій політичній арені. А у зовнішній політиці, всі англійські уряди, попри ворожнечу між партіями, бажали тільки одного – зберегти першість у світі, не зважаючи на бажання підкорених територій отримати справжню незалежність від метрополії.

Актуальною ця тема є, оскільки, «колоніалізм» існує по сьогоднішній день, але дещо видозмінений, і названий іншими словами, яскравим прикладом цього може виступати Росія, нам варто зрозуміти, що від такого способу утвердження держави на політичній арені варто відмовитись. Оскільки, на прикладі Великобританії можна усвідомити, що колонії це пережиток минулого і на сучасному етапі розвитку людства від «політики колоніалізму» бажаних результатів ми не отримаємо, як би це не називали. Відповідно, для розвитку тієї чи іншої держави стає необхідним акцентування уваги на економічній та ринковій складовій, а не на загарибницькому розширенні території для здобуття сировини та ринків збуту. У свою чергу варіант мирного економічного піднесення можливий тільки між вільними та незалежними державами.

Отже, метою даної роботи є розкриття одного зі шляхів виходження Британських колоній зі складу Імперії, водночас втримування Британської держави на перших сходинках міжнародної політичної арени і методів утримання там у післявоєнних реаліях. В цей же час

виявити, що на цьому прикладі відображається не надто вдала політика англійського уряду у внутрішньому житті колоній Великобританії, що власне і привело до втрати нею значної кількості загарбаних територій, та всіляко стримувало державотворчі процеси у середині певних колоній, у подальшому незалежних держав.

Відчуваючи хиткість становища Британської імперії, консерватори намагалися оновити колоніальну риторичку і знову висунули тезу про проведення політики колоніального розвитку. У липні 1940 р. було прийнято Акт колоніального розвитку та добробуту. Головною метою закону проголошувався захист та сприяння інтересам жителів колоній. Цей закон відображав спроби Міністерства у справах колоній наголосити на сприянні соціальному добробуту колоній у вигляді розвитку системи освіти та сфери соціальних послуг. За цим законом виділялося 5 млн. ф. на рік на розвиток колоній та 500 тис. на рік на проведення дослідницьких робіт протягом 10 років [1].

Важливе значення перегляду системи колоніального управління мало створення ООН. Статут цієї організації, прийнятий наприкінці червня 1945 р. передбачав, що її учасники, які несуть або приймають на себе відповідальність за управління територіями, народи яких не досягли ще повного самоврядування, визнають той принцип, що інтереси населення цих територій є першорядними, і як священний обов'язок, приймається зобов'язання максимально сприяти благополуччю населення цих територій у рамках системи міжнародного миру та безпеки, яка була встановлена цим Статутом (Глава 11, Стаття 73) [6].

Ці настанови відповідали загальній риторичці британських політиків періоду війни та повоєнного часу, коли особлива увага стала приділятися політиці розвитку як інструменту утримання залежних територій в орбіті свого впливу.

У ході дебатів щодо Акту 1945 р. депутати Палати громад висловили ідею про створення комітету у складі бізнесменів, які «мають заморські інтереси» для розробки рекомендацій уряду під час здійснення колоніальної політики. Однак ці пропозиції були відхилені тодішнім урядом У. Черчілля. Ідея, проте, була взята на озброєння новим кабінетом міністрів під проводом лейбористів. Заступник Міністра у справах колоній А. Крич Джонс вважав за доцільне створення невеликого за складом, але з великими повноваженнями комітету для координації існуючих комітетів у колоніальній сфері та виробленні рекомендацій щодо дотримання правильного балансу між економічними та соціальними аспектами колоніального розвитку. У вересні 1946 р. у рамках кабінету було створено Раду розвитку та колоніальної економіки [2].

Поява у березні 1947 р. доктрини Трумена позначила народження «століття розвитку»: у документі, як відомо, йшла мова про надання фінансової допомоги у розмірі 400 млн. дол. Греції та Туреччини [4].

Для Вашингтона витрати на розвиток територій були звичним інструментом політичного тиску, вже апробованим на латиноамериканських державах. З початком холодної війни та ослабленням європейських метрополій США почали розширювати географію допомоги, скоротивши програми допомоги латиноамериканським країнам та зосередившись на європейських державах [4]. Відповідно, програма Трумена стала однією з перших «ластівок» у політиці фінансування важливих для США територій у наступні роки.

Таким чином, Вашингтон, з одного боку, прагнув до співпраці з колоніальними державами, насамперед, Великобританією, з іншого боку, не зацікавлений у ідентифікації із нею. Цей амбівалентний характер позиції США щодо дій європейських метрополій виявлятиметься протягом усієї активної фази деколонізації – з кінця 1940-до початку 1960-х рр.

Один з депутатів торі К. Осборн поцікавився у міністра фінансів, чи не приведуть такі серйозні зобов'язання щодо покращення стандартів життя в інших країнах до «зниження рівня життя» у самій Британії. Х. Гейтскелл заявив про те, що частково ці витрати будуть зроблені за рахунок залишків позитивного стерлінгового сальдо, однак визнав, що за такого розвитку подій витрати все ж таки ляжуть «тягарем на нашу економіку», і, отже, «ми повинні прагнути до збільшення фінансового прибутку для виконання своїх зобов'язань» [3].

А. Іден, своєю чергою, допитувався у глави Казначейства, яка від цієї суми покривається Актом про колоніальний розвиток і добробут 1945 р., а яка частина – це «нові гроші». Х. Гейтскелл уникнув відповіді, заявивши, що окремі деталі плану досі перебувають у стадії «доопрацювання». Один з парламентаріїв-торі поцікавився також про позицію США з цього питання. Гейтскелл зазначив, що Вашингтон проінформований про План Коломбо, і уряд очікує його реакції [1].

Білий дім спочатку без великого ентузіазму сприйняв ідею участі у Плані. Протягом першої половини 1950 р. Уайтхолл наполегливо намагався переконати заокеанського партнера в доцільності його участі в надання допомоги країнам Південно-Східної Азії, наголосивши на тому, що крім заходів короткострокового характеру боротьби з комунізмом, потрібно довгострокова програма для стабілізації ситуації у регіоні.

Успіху дипломатичних зусиль Великобританії сприяла Корейська війна, що почалася в червні. США ухвалили рішення про повноцінне приєднання до Плану Коломбо з 1951 р. з метою «зміцнити ресурсну складову організації» [6].

Запрошення до участі було також надіслано Міжнародному Банку. США погодилися виділити 237 млн. дол. на допомогу країнам Південно-Східної Азії (включаючи Формозу) у рамках двосторонніх Програм Безпеки замість спочатку обіцяної ними сумі 375 млн. дол. Крім цього, МБРР погодився надати Індії 60 млн. дол. суму Пакистану та 25 млн. дол. Таїланду [5].

Ці суми були меншими за ті, на які розраховував уряд К. Еттли, однак гостроту проблеми зовнішніх позик для реалізації Плану, безперечно, вдалося знизити. Крім США 1951 р. до Плану Коломбо приєднався Лаос, 1952 р. – Непал і М'янма, 1953 р. організацію поповнила

Індонезія. Пізніше до Плану приєдналися Японія, Таїланд та Малайзія. На сьогодні організація налічує 27 країн.

Таким чином, щоб зберегти панівне становище Великої Британії у міжнародній політиці та авторитет держави серед провідних країн світу при здійсненні колоніального курсу лейбористи прагнули, не форсуючи темпи деколонізації, наголосити на проведенні політики розвитку, орієнтованої не тільки на залежні території, а й на країни, що звільнилися. У свою чергу це значно стримувало темпи здобуття колоніями незалежності та підривало зачатки власного державотворення. При цьому такий курс, як видно на прикладі «арахісного» проекту в Танганьїку, натрапляв на серйозну опозицію в парламенті та на проблеми, що впливали з деякого «захоплення» лейбористами соціалістичними ідеями. Відповідно, можна побачити що така політика «колоніального розвитку» в реальності являла собою намагання британської владної верхівки як можна довше продовжувати втримувати колонії та нові незалежні держави у своїй сфері впливу, що негативно відображається на процесах державотворення тих чи інших народів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блэк Дж. История Британских островов. СПб, 2008. 540 с.
2. British Aid-5. Colonial Development. A Factual Survey of the Origins and History of British aid to developing countries. Overseas Development Institute. 1964. P. 21. [Електронний ресурс]: режим дотупу <http://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odiassets/publications-opinion-files/8077>
3. Great Britain. Hansard. Parliament. Parliamentary Debates. Asia. (Commonwealth Economic Plan). 28 November 1950. Col. 950-951. [Електронний ресурс]: режим дотупу <http://hansard.millbanksystems.com>
4. Иглз Р. История Англии. М., 2008. 294 с.
5. Remme T. Britain and Regional Cooperation in South-East Asia, 1945-1949. PhD in International History, London School of Economics. 1990. P. 129-214. [Електронний ресурс]: режим дотупу <http://etheses.lse.ac.uk/1138/1/U048287>.
6. Статут ООН. [Електронний ресурс]: режим дотупу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010

Роговський Володимир

Науковий керівник – доц. Морська Наталія

ІВАН ВЛАСОВСЬКИЙ – НАУКОВЕЦЬ ТА ПРАКТИКУЮЧИЙ ХРИСТИЯНИН

«І все, що тільки чините, робіть від душі,
немов Господеві, а не людям!

Знайте, що від Господа приймете в нагороду спадщину,

бо служите ви Господеві Христові...» Кол. 3: 23-24.

Стаття присвячується дослідженню основних віх життя та діяльності унікальної особистості, богослова, громадського та церковного діяча, викладача, науковця – Івана Власовського. Проаналізовано його творчість та вплив на розвиток й утвердження Української Автокефальної Православної Церкви в Україні та діаспорі.

Ключові слова: Іван Власовський, Православна Церква, автокефалія, українізація, діаспора.

Спроба дослідити та узагальнити відомості про Івана Власовського, як маловідомого в Україні науковця та суспільно-релігійного діяча, забезпечує даній статті актуальність, адже публікацій про цю видатну людину у вітчизняній історіографії невинувато мало. Стислий розгляд його життєпису дає можливість привернути увагу широкого загалу до вивчення його наукової спадщини та відповідного пошанування пам'яті як одного з визначних діячів українського Православ'я минулого віку.

XX століття відзначилося своєю контраверсійністю, двома світовими війнами та багатьма іншими подіями, що вплинули на подальший розвиток України і світу загалом. Україна переживала складний час, а врешті була окупована Радянським Союзом, позбавлена вільного розвитку в усіх аспектах. Незважаючи на втрату самостійності та контроль комуністичної системи за усіма аспектами життя, духовне життя багатогранно розвивалося серед інтелігенції й чисельної української діаспори, яскравим представником якої був Іван Власовський, що активно долучався до пробудження самостійницького духу та духовности українців.

Об'єктом дослідження є життя малодослідженого в Україні видатного церковного та громадського діяча, науковця – професора Івана Власовського.

Предметом дослідження виступає діяльність Івана Власовського, його праця на благо розвитку й утвердження Української Автокефальної Православної Церкви, збереження української самобутності серед діаспори.

Оснoву джерельної бази дослідження складають біографічні відомості, статті та матеріали Пропам'ятної книги, присвяченій науковцю. Ця збірка унікальна, бо містить спогади тих, хто безпосередньо знав професора, перейняв його життєвий досвід та позицію.

Певні спроби дослідити, ґрунтовно подати й висвітлити життя і діяльність Івана Власовського робили: журналіст земляк професора Владислав Проненко, історики Олександр Уткін, Володимир Борщевич та Василь Ульяновський та інші. На жаль, як зазначає останній, є дві трудні перешкоди для змістовного вивчення життєпису Івана Федоровича: основні відомості про нього та документи знаходяться за кордоном, у Канаді, й власне сам «він являв собою тип людини, далекої від тривіально запрограмованої однобокості» [6, с. 5].

Метою роботи є актуалізація подальшого вивчення величі особистості Івана Власовського, формування пам'яті про нього та сприйняття його творчості як вагомого наукового спадку для вивчення правдивого буття Української Автокефальної Православної Церкви та її становлення і розвитку.

Іван Федорович Власовський походив із священничого роду. Народився на Харківщині у 1883 р. З малку він був хворобливим, але у 10-річному віці, як згадував сам професор, сталася подія, що докорінно вплинула на формування його особистості, духовно-інтелектуального розвитку – Матір Божа зцілила хлопця від падучки [2, с.11-12].

Початкову освіту отримав у школі при Харківській Духовній семінарії, де продовжив сумлінне навчання. У 1904 році з відзнакою закінчив її та продовжив здобування вищої богословської освіти у Київській Духовній Академії. Велика жага до знань супроводжувала майбутнього вченого, його наполегливість та творчий хист цілком відкрилися під час студіювання у Києві. Найбільше інтерес Іван Власовський проявляв до вивчення суто богословських наук та філософії [3, с. 114].

У 1908 закінчує навчання і здобуває науковий ступінь, кандидата богослів'я, його кандидатську працю «Погляд представників історичного матеріалізму на походження християнства перед судом науки» було визнано найкращим апологетичним твором супроти закидів історичного матеріалізму, яким захоплювались прихильники марксизму, та було відзначено премією ім. митрополита Макарія.

Революційні події 1904-1905 р. відзначилися в Наддніпрянській Україні піднесенням національної свідомості та кризою імперського устрою. Не залишились осторонь революційних процесів деякі викладачі та студенти Київських духовних шкіл, серед них й Іван Власовський. Вони домагалися реформування духовної освіти. На жаль, подальша реакція залишила негативний слід в розвитку Київської Духовної Академії: багатьох студентів відрахували, а деяких ліберально налаштованих викладачів звільнили. Провідником реакційних заходів у церковному житті став призначений Синодом Волинський архиєпископ Антоній Храповицький, майбутній Київський митрополит, що був затятим українофобом, одним з очільників «Союза русского народа» та фанатичним прихильником монархії. Він, рапортуючи до Святійшого Синоду, охарактеризував талановитого й обдарованого Івана Власовського як «революціонера», перекресливши його священниче покликання та духовну кар'єру в Російській Православній Церкві. Та Божий Промисел вів по життю Івана Федоровича й мав для нього Свої задуми [3, с. 114].

Молодий вчений, щоб заробити собі на хліб насущний, почав вчителювати у різних навчальних закладах Міністерства освіти, отримуючи задоволення від педагогічної праці та не полишаючи наукової діяльності. З 1908 року на Полтавщині був вчителем, інспектором, а згодом, у Конотопі, й директором гімназії. Його статті, присвячені темі умиротворення релігії та науки, виходять у світ на сторінках харківського богословсько-філософського журналу «Віра та розум». Також виступав із відкритими лекціями на Лівобережжі, Києві, робив замітки про народно-релігійне виховання. До 1918 року отримує звання професора [5, с. 106].

У вересні 1917 року створює власну сім'ю: одружується із учителькою Катериною Іванівною. Власовські були гармонійною парою, справжнім християнським подружжям, що прожило у шлюбі благословенних та щасливих 50 літ [2, с. 14].

Відродження української державности Іван Федорович радо зустрів і долучився до розвитку національної освіти. У 1918 р. будучи директором Луцької гімназії, він стає активним

учасником волинського просвітницького і кооперативного руху. Молодий професор не полишає й наукової ниви, досліджуючи творчість українських класиків літератури, стоїть на сторожі українського духу та слова.

На жаль, після втрати Україною самостійності, Власовський знову через свою потужну проукраїнську діяльність у 1926 р. польською владою, що хотіла сполонізувати волинський край, позбавлений права займатися педагогічною працею. Свої сили вірний син України поклав для розвитку у краї «Просвіти» у 1922-1927 рр., пробуджуючи національну українську свідомість. У 1928 – 1930 рр. був послом до Союму Другої Речі Посполитої. Знаючи про страждання українців, через більшовицький терор у Наддніпрянщині, долучається 1933 року до діяльності Волинського громадського комітету допомоги голодуючим у Радянській Україні. Попри потужну громадську діяльність, Власовський не забуває про духовний розвиток і бере активну участь в церковному житті, зокрема: займається богослужбовими перекладами на українську мову, спричиняється до проведення Загально-Волинського Православного З'їзду 5-6 червня 1927 р. у Луцьку, на якому головує і обстоює українізацію Православ'я в Польщі [4. с. 7].

Попри сильний тиск польської влади, українізаційні процеси у Православній Церкві на Волині зростають серед духовенства і вірян, а з ними підноситься національна й релігійна свідомість. У 1934 році професор Іван Власовський стає секретарем Духовної Консисторії, допомагає майбутньому митрополиту Полікарпу Сікорському, не полишає перекладацької діяльності та спричиняється до появи церковної преси – журналу «Церква і нарід». За тверду проукраїнську позицію, Власовський неодноразово зазнає утисків з боку польських властей.

У час німецької окупації Іван Власовський брав активну участь у другому відродженні Української Автокефальної Православної Церкви на Волині, протягом 1942-1943 рр. виконував обов'язки секретаря Адміністрації УАПЦ та дорадника митрополита Полікарпа, що її очолював.

Він старався жертовно служити розвитку духовності, мужньо протистояти репресіям і гонінням на Церкву з боку німецьких окупантів, за, що й сам, разом із дружиною, чимало перетерпів. Як науковець, він збирав і зберігав матеріали про історію Церкви у той нелегкий час, виношуючи думку їх видати [7].

Втікаючи від безбожної комуністичної влади, у 1944 – 1948 рр. пробував на чужині в Німеччині. Важко приходилось жити, в бідності, але професор Іван Власовський разом із дружиною за все дякували Богові й не нарікали, а долучилися до організації українського національного й церковного життя.

Починаючи з 1945 р. було організовано Синод і Канцелярію УАПЦ, налагоджено активну діяльність УАПЦ в Німеччині. Після створення у 1946 р. Українського православного богословсько-наукового інституту в Мюнхені, професора Івана Власовського запрошують стати його ректором і розгорнути наукову діяльність. У цей час на світ з'являється низка праць

науковця з історії та віровчення Православної Церкви, під його редакцією виходить «Богословський вісник». Він дбає про удосконалення перекладів богослужбових книг українською мовою, обґрунтовує підвалини Автокефалії Української Православної Церкви, сприяє християнському вихованню української молоді. Тоді ж починає втілювати у життя задум про написання нарисів історії Української Православної Церкви [3, с. 116].

У жовтні 1948 р. починається заокеанський етап життя професора Івана Власовського. Він разом із дружиною перебирається до Канади, у Вінніпег, де починає викладати у Колегії святого Андрія, на запрошення проводу Української Греко-Православної Церкви в Канаді. Тут професор, вкотре показує свій талант і харизму науковця: відсутність відповідної літератури, усуває написанням власних лекцій і підготовкою матеріалів з різних богословських наук. Він викладає дуже багато дисциплін, через брак кадрів, складаючи жертвну працю для розвитку і навчання майбутніх богословів.

Також Іван Власовський долучився до створення нового статуту УГПЦ в Канаді. Після відновлення, з ініціативи владика Мстислава Скрипника, журналу «Церква і нарід» стає його професійним редактором [2, с.24].

У силу складних і контраверсійних обставин, що склалися в Консисторії у 1950 році, залишає викладацьку працю і переїжджає до Торонто. Цей етап у житті Івана Власовського є складним: в літах, без засобів для життя, змушений братися до фізичної праці, щоби якось прожити, дружина почала втрачати зір.

Але, не втрачаючи надії на Бога, Іван Власовський не падає духом. Живучи скромно, працюючи в ресторані, він не полишає активного церковного життя: не пропускає богослуження, бере участь в братстві св. Володимира, пише низку наукових праць, виступає з відкритими доповідями.

Смерть дружини у 1967 р. внесла непоправну втрату у життя Івана Власовського. Його стан здоров'я почав погіршуватися, але не зважаючи на тяжкі обставини, він не переставав творити... до кінця. На прохання владика Іларіона з УПЦ США, він взявся створити підручник з морального богослів'я, що став його останньою працею. Навіть перебуваючи у лікарні й згасаючи від злоякісної пухлини, Іван Власовський цікавився життям Церкви й українського народу. Приймавши напередодні Святі Тайни, у ніч на 10 жовтня 1969 року професор, визначний церковний і громадський діяч Іван Власовський відійшов у вічність [2, с. 28].

Бібліографія наукової спадщини професора Івана Власовського, поміщена у Пропам'ятній книзі вказує, що повний список його праць і статей не можливо встановити. Найбільш відомими і збереженими є написані на чужині після 1945 р. Він був автором численних праць з богослов'я, історії Церкви, гомілетики, канонічного права та літературознавства [2, с. 88].

Найбільш фундаментальною працею у наш час є унікальний «Нарис історії Української Церкви» 1955 – 1961 рр., що є ґрунтовним дослідженням історії християнства в Україні від хрещення до середини ХХ століття. Про цю працю довгий час знали у діяспорі, але не в Україні через комуністичний безбожний режим та сьогодні вона є у вільному доступі для кожного хто цікавиться церковною історією [2, с. 65; 5, с. 107].

«Живе слово» 1958 р. – це дві збірки проповідей Івана Власовського, що друкувалися у різних церковних виданнях і є надбанням української голіметики. Його проповіді – не просто слова, це засвідчення живого зв'язку із Богом, плід колосальної праці і практикуючого життя у Церкві [2, с. 78].

Остання праця Івана Власовського, немов би його заповіт для християн є книга «Православно-Християнське Моральне Богословіє» 1969 р., що розкриває суть моральних засад і принципів християнства. Автор дає ґрунтовні відповіді на питання, що стосуються різних аспектів християнського життя та служіння [2, с. 78].

Лише після розвалу Радянського Союзу українська наука змогла віднайти для себе велику постать Івана Власовського. Та, на жаль, не відбулося повноцінного дослідження його життя та діяльності. Великим досягненням для Української Автокефальної Православної Церкви і для духовної користі нашого українського народу буде фундаментальне видання праць Івана Власовського. Його науковий доробок з історії та вчення Православної Церкви складає велике багатство для богословської науки в Україні та світі загалом. Його відданість Церкві та ідеалам християнства є надзвичайною. Не чекаючи ніякої користі чи винагороди, він працював і творив для добра й просвітлення майбутніх поколінь. Тверда віра впевнено провадила його по життю, давала сили до останнього подиху творити. Його діяльність сприяла розвитку української духовності та національної ідентичності – величі нашої Церкви й народу. Його життя як найкраще підсумовують слова Святого Письма: «Я змагався добрим змагом, свій біг закінчив, віру зберіг. Наостанку мені призначається вінок праведности, якого мені того дня дасть Господь, Суддя праведний...» (2 Тим. 4,7-8).

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія / Переклад Івана Огієнка. К. : ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2019. 1412с.
2. Іван Власовський. Пропам'ятна книга. Торонто, 1974. 142 с.
3. Проненко В. Літописець українського православ'я (Нотатки про Івана Власовського) // Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія. Харків, 2004. Т. 10. С. 13-118.
4. Рибачук М. О. //Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2003. Т. 1 : А - В. 688 с. // http://www.history.org.ua/?termin=Vlasovskij_I
Смирнов А. Українське православ'я в роки Другої світової війни в історико-церковних студіях Івана Власовського / Волинський Благовісник №6, Луцьк, 2018. С. 105-118.
5. Ульяновський В. Іван Власовський: парадигма життя // Власовський І. Нарис історії Української православної церкви: В 4 т., 5 кн. Київ, 1998. Т. 1: (X-XVII ст.). С. II-XLIV
6. Уткін О. Життя і діяльність професора Івана Власовського (1883-1969). //
7. https://risu.org.ua/ua/library/periodicals/lis/lis_1999/lis_99_07/43980

ІГОР ГЕРЕТА - ДУХОВНИЙ БУНТАР І ПРОРОК ТЕРНОПІЛЛЯ

Мета та завдання роботи: вивчити біографію Ігоря Герети як політика та науковця, поглибити знання про вченого.

Актуальність дослідження. Тернополяни та гості міста не мають глибоких знань стосовно історика та політичного діяча Ігоря Герети. Тому актуальним вважаємо донести до зацікавлених осіб важливість внеску краєзнавця у розвиток культури та археології України.

Історію творять люди. Так можна сказати про кожного археолога, краєзнавця, історика. Так можна сказати і про будь-якого з нас, бо своїми буднями ми причетні до творення історії. У нас на Тернопільщині, та і в місті є, були і будуть люди, про яких через місяць, рік, десятиліття, а то і сотню років будуть говорити, або не будуть. Все залежить від внеску цієї людини в історію. Це дослідження присвячене вченому, про якого ще років 30-40 років тому знали лише в окремих вузьких колах, а сьогодні знають і чують ті, хто проходить вулицею Валовою нашого міста – Ігорю Гереті.

Постать Ігора Герети – це постать великого чарівника в Тернопільській області, який в другій половині ХХ століття своїми позитивними флюїдами збирав навколо себе цілі середовища істориків, культурологів, політиків. Працював у Тернопільському краєзнавчому музеї, займався археологічною діяльністю, писав книги, вів активну громадську роботу, створив Інститут національного відродження України, був співавтором експозиції етнографічно-меморіального музею Володимира Гнатюка в селі Велесневі Монастириського району, та причетний до заснування низки інших музеїв області. Уже тепер, коли його немає з нами, ще більше розуміється той факт, що для України і Тернопілля він був знаковою постаттю протягом останніх п'ятдесяти років. Історик багато знав і володів величезною кількістю пізнавальної інформації, якою радо ділився, він був практикуючим Християнином [1, с. 79]. Але з чого все розпочалось?

25 вересня 1938 р. у селі Скоморохи, нині Тернопільського району, у сім'ї сільського священника народився син Ігор - Ігор Петрович Герета. У 1942 р. родина перебралася до села Велика Березовиця. Тут 1955 р. Ігор закінчив середню школу, а у 1962 р. отримав диплом про закінчення Чернівецького державного університету (історичний факультет). У 1959-1960 роках навколо синів отця Герети почала групуватися національно-свідома молодь, в основному учні музичного училища ім. Соломії Крушельницької, а також колишні ув'язнені і репресовані. Цими людьми було створено своєрідний гурток, який здійснював роботу з агітації, розповсюдження національно-визвольних ідей, читання заборонених праць, які поширювали в рукописах самвидаву, небажаних для влади поезій. Гурток проіснував до 1965 року і у зв'язку з арештом Ігоря та Олега Геретів і затримання багатьох інших припинив існування. В 1966 р.

Ігоря Герету засуджено умовно на п'ять років та півроку він таки відсидів у «камері-одиначці». Фактично аж до розпаду Радянського Союзу Герета перебував під наглядом органів держбезпеки, які звинувачували його в антирадянській націоналістичній пропаганді та агітації. Але, незважаючи на постійні переслідування та утиски, він продовжував займатися науковою й громадською роботою. Участь в українському дисидентському русі протягом 1960-х рр. позбавила Ігоря можливості здобути науково-творчу кар'єру.

У 1965-1970 рр. центром культурного життя тернопільської інтелігенції став Краєзнавчий музей. Особливо пошквалилося національно-культурне життя молоді після відкриття у 1978 році Картинної галереї. При галереї Герета організує мистецький клуб «Золотий вересень» [2, с. 84]. Серед учасників зустрічей було багато патріотів, зокрема учасники національно-визвольних змагань ОУН-УПА. Не випадково кадебісти назвали цей клуб «бандерівським». Пропагуючи національну культуру, клуб давав широкі знання з історії світової культури та мистецтва, національної історії, згуртував національно свідому інтелігенцію. Тому, незважаючи на всілякі хитрощі і дипломатію, клуб все ж таки заборонили і впродовж 1983 року він не працював. Але у 80-их роках треба було вирішити одне з головних питань української культури – питання національної ідентифікації. Тоді з'явилася тернопільська богема. Вона під опікою Ігоря Герети народжувалася у художніх майстернях Дмитра Стецька, Ярослава Новака, Богдана Ткачика, Михайла Лисака, Ігоря Дуди. Ламався канон, здійснювалося естетичне виховання молодшого покоління, бо більшість учасників вечорів та різних заходів приходило дітьми. На вечорах тернопільської богемки обговорювали нові книги. Кожен вечір закінчувався піснею, козацькою піснею, заробітчанською, рекрутською, історичною, різдвяною, купальською, нашою народною. В 1990 році Ігор Герета в будинку колишнього проектного інституту заснував Інститут національного відродження. Відтак у ньому збирались активні громадські діячі та історики, які готували матеріали для агітаційних листівок, випускали невеликі книги з історії України, а також питань економіки, духовності і культури, проводили наукові конференції [2, с. 85].

Займаючи посаду наукового працівника Тернопільського обласного краєзнавчого музею, Ігор Герета став засновником декількох музеїв області і автором численних експозицій. До числа музеїв, які заснував науковець сьогодні відносимо: музей оперної співачки Соломії Крушельницької у селі Біла Тернопільського району (1963), музей українського режисера Леся Курбаса у селі Старий Скалат Підволочиського району (1987), музей-садибу Патріарха Йосифа у селі Заздрість Тербовлянського району, картинну галерею (1978), історико-меморіальний музей політв'язнів (1997);

Також Герету знали як відомого археолога, що розкопав 20 пам'яток старожитностей України і відкрив понад 100 артефактів археології, зокрема могильник черняхівської культури III-IV ст. у с. Чернелів-Руський Тернопільського району та кам'яну гробницю (III тис. до н. е.), яку музеєфікували (с. Лучка, Тернопільського р-ну), розкопано гробницю культури, що

належить до кулястих амфор (III тис. до н. е.) в с. Ворвулинці Заліщицького району, згодом ще дві гробниці цієї ж культури в селах Товстолуг та Лошків [3, с. 17]. Понад 120 розвідок та статей, що написані Ігорем Геретою, надруковані у енциклопедіях, збірниках та періодичних виданнях України і закордону. Він – співавтор 3-х академічних досліджень про археологічні пам'ятки. А також автор та видавець більше як 30 книжок Інституту національного відродження України.

1988–1991 рр. у житті Ігоря Герета це вир політичної діяльності. Він був одним із тих, хто боровся за українське національне відродження. Ігор був не лише членом Великої Ради Народного Руху України, а й став його співзасновником у Тернополі (1989). Також був кандидатом у депутати до Верховної Ради України (1994, 1998 р.) та депутатом Тернопільської обласної ради (1 – 4 скликань). Політична діяльність Ігор Петрович призвела і до змін у освітній сфері міста. Він став ініціатором заснування художньої премії ім. М. Бойчука. У 1992 р. за його сприяння було відкрито кафедру української культури в Тернопільській вищій духовній семінарії. А у 1993 засновано стипендії ім. В. Барвінського для студентів-музикантів та стипендії М. Литвина для студентів-бандуристів. Також Ігор Петрович причетний до відкриття обласної експериментальної школи мистецтв у Тернополі у 1994 р. та організації Тернопільського осередку Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у 1996 р..

Чимало справ і задумів не вдалося здійснити. 5 червня 2002 року перестало битися серце Ігора Герети. Йому було призначено Президентську стипендію, яку він так і не отримав. На жаль, залишилася незавершеною монографія «Мистецтво черняхівських племен», створення Першого археологічного парку-музею на могильнику у Чернелові-Руському, створення Академії мистецтв у Тернополі [3, с. 17].

Про унікальність особистості Герети часто говорять побратими й учні Ігоря Петровича. Він був знайомий із різними особистостями і не просто був знайомий, а й мав на них своєрідний вплив [4, с. 12]. Так, наприклад, заслужений художник України Ярослав Омелян не одноразово у своїх інтерв'ю повторював, що саме Ігор Герета спонукав його писати національну історію в художніх мініатюрах – писати так звані екслібриси (книжкові знаки) [5, с. 4]. «Він вмів працювати, але і вмів організовувати дозвілля і відпочивати. Він розумів, що творчість – це вихід за межі усталеного і звичного, стандартного і стереотипного» - Олександр Астафев. «Не було таких Різдвяних свят, щоб ми не відвідали з своїм вертепом Березовиці. Сценарій писав Ігор. Ролі виконували ми, дорослі, і наші діти. Аж не віриться, що все це відбувалось у ті безбожні комуняцькі часи» - Богдан Ткачик [1, с. 81]. «Це був великий інтелектуал. Пан Герета дуже багато знав, про нього казали «ходяча енциклопедія». Офіційних дисертацій він не писав, але з повним правом його можна назвати доктором наук за трьома напрямками: історичним, археологічним та мистецтвознавства. Деякі його монографії, розвідки, дослідження гідні дисертації» – Омелян Петрига [2, с. 85]. «Завдяки батькові, ми з

братом знали шкільний курс історії таким, яким він був насправді. Ми знали, хто такий Іван Мазепа, роль Богдана Хмельницького у визвольній війні, також знали і про УПА» - говорить Ярина Герета. Студенти Ігоря Петровича ділились такими спогадами: «Гордий з того, що доля подарувала мені можливість знати Ігоря Герету. Він був справжнім учителем, який передавав нам не тільки знання, а й життєву мудрість, засіював зерна справжнього патріотизму та любові до України. Студенти його любили і завжди гуртувалися довкола нього. Це була чесна, самовіддана та принципова людина». «Ігор Герета – це глиба філософії життя. Людина, котра творила і жила «своєю» Україною. Людина, котра народилася у сім'ї священника і християнські цінності унікально поєднувала із своєю політичною позицією, через що став жертвою тоталітарного режиму, який намагався знищити його волю» - Степан Барна. Всі ці спогади свідчать, що Ігор Герета міг згуртувати національні патріотичні сили, спрямовувати їх діяльність у русло служіння громаді.

Ігор Герета вмів гуртувати довкола себе талановитих людей, підтримувати їх, надихати на нові звершення. На жаль, нині у нас немає такої особистості, хто б умів так, як він. Ігор зовсім не вмів заздрити людям, він щиро їх любив та усім бажав добра. Мабуть це вдавалося йому завдяки рідкісному дару [4, с. 12]. Він людина-велет, українець із власним, відмінним від інших, баченням України, яка має берегти пам'ять про своїх видатних синів і дочок, героїв, дбати про національне виховання молоді. Непросте життя, активна політична та громадська діяльність, професійні набутки та літературні уподобання, виняткова мужність, відданість, патріотизм, доброзичливість, благородність, словом усе те, що набагато переважає сили і можливості пересічної людини і виступає як бажане, рухали по життю Ігорем Геретою. Хочеться сподіватись, що мистецькі організації, друзі, всі, хто знав Ігора Герету, подбають про те, аби його творча спадщина, багатюща колекція творів була збережена для українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атлант на ім'я Герета [Текст] / Б. Ткачик // Літературний Тернопіль. 2012. № 3. с. 79-83
2. Велет сили і духу [Текст] / О. Петрига // Літературний Тернопіль. 2012. - № 3. с. 83-85
3. Ігор Герета був своєрідним символом Тернополя [Текст]:[спогади дочки науковця, літератора, краєзнавця, громадського-політ. діяча] / [записала] Л. Гадамська // Місто. 2008. с. 17
4. Тернопільській інтелігенції бракує такої людини, як Ігор Герета [Текст]:[вечір «Духовний бунтар і пророк Тернопілля в Тернопільській Українській гімназії»] /В. Баворівський // Свобода. 2018. № 88 (7 листопада), с. 12: фот. кол.
5. Ярослав Омелян: «Писати національну історію в художніх мініатюрах мене спонукав легендарний Ігор Герета» [Текст]: [про ювіл. вист. робіт, про життя і творчість: розмову з художником / вів] Т. Богданюк // Свобода. 2015. №75 (2 жовт.). с. 4

*Потішина Ірина
Науковий керівник – доц. Морська Наталія*

ЙОЗЕФ ПЕРЛЬ – ЄВРЕЙСЬКИЙ ПРОСВІТИТЕЛЬ З ТЕРНОПОЛЯ

Україна народжує геніїв, але «відпускає» їх в чужі країни, де вони відкривають та розширюють наукові, літературні та інші горизонти. Значна кількість діячів нашої держави

отримали визнання світу, проте, забуті у себе на Батьківщині. Одним із таких осіб є уродженець Тернополя Йозеф Перль, якому в українській «Вікіпедія» приділена увага аж текстом у три рядки, а самі тернополяни лише знають вулицю з такою назвою, коли у світі він відомий як видатний просвітитель та автор першого роману на івриті.

Йозеф Перль народився 10 листопада 1773 року у заможній родині торговця. Його батько продавав м'ясо та вино. У 14 років батько привчав хлопця до сімейного бізнесу, однак це мало його цікавило, оскільки ще з юних літ він захоплювався містичними вченнями Хасідуту та Каббали, що було проти традиційного виховання дітей у єврейських сім'ях. Робочі поїздки дали змогу часто подорожувати, особливо їздити до Відня та до найбільших міст Угорщини. Під час мандрівок він вивчив латинську, німецьку та французьку мови [1, с. 73], досконало освоїв торгівельну справу, завів цікаві та корисні знайомства, зокрема з діячами Гаскалі – єврейського просвітництва, які підштовхнули його приєднатися до руху за емансипацію свого народу та дали поштовх приєднатися до маскілів (орієнтація не на націю, а на державу та її цілісність).

1812 року в Тернополі засновано єврейську друкарню. У 1814-1816 рр. Йозеф Перль видавав у Тернополі івритом газету «Цур Неєман» (у перекладі – «приємний вісник», або «гарна новина») [4, с. 178], а також календарі, у яких містилися астрономічні відомості, переліки свят усіх конфесій та релігійно-етичні оповідки єврейською мовою.

1813 року Йозеф Перль відкрив у Тернополі власним коштом приватну напівсвітську школу, де і став директором, зорієнтовану на дітей віком від 7 до 15 років – такого штибу першу в Галичині. Тут він мав змогу викладати такі дисципліни як релігієзнавство та іврит. Під час викладання уклав граматику гебрайської мови та видав її у своїй друкарні. Крім юдаїзму, тут викладали світські предмети (математику, історію, географію та природничі науки). А у 1815 році заходами Перля для школи споруджено нову будівлю та влада утвердила статус школи, а ще через 5 років будинок передали громаді за умови використання його виключно за призначенням [5]. При школі Перля створили синагогу «Темпль» [1, с. 53-54], де діяв хор. Сьогодні на її місці знаходиться центральний корпус медичної академії.

Письменницьку діяльність просвітитель розпочав у 1814 року і в основному вона стосувалася критики хасидизму: від трактатів до пародій. Наприклад, книга «Про природу секти хасидів, з їх власних творів» демонструє абсурдність вірувань і практики хасидських рабинів; «Випробовувач праведника» представляє соціальну картину хасидів ширше і складніше: описані вже не тільки вони, але й рабини нехасидських громад, ремісники, міщани навіть просвітителі; «Справа правих» – твір, у якому підірвано використання хасидами коробок для милостині на користь хасидів у землі Ізраєлевій [6]. Варто зазначити, що у кожному своєму творі Йозеф висвітлював раціональний спосіб облаштування єврейського життя у створенні

землеробських колоній, із захватом змальовував життя колоністів-землеробів у єврейських поселеннях. Проте багато творів залишилися неопублікованими за його життя.

У 1819 році він видав у Відні перший в історії єврейський роман «Відкривач таємниць» – гостра сатира на цидакізм. Роман оповідає про суперництво між двома хасидськими сходами. Тут включені історичні факти аби переконати читачів у тому, що перед ними – оригінальні хасидські документи. В ньому висміяні традиції, зіпсованих, відсталих і неосвічених ранніх хасидських лідерів, стиль і мова книги «Зогар» – основної книги єврейських містиків [6]. Для того, щоб зробити твір доступнішим для своїх сучасників, Перль переклав його на їдиш. На жаль, створений у Тарнополі й важливий для пізнання минулого міста, історії ідей, ментальності євреїв (і не лише їх), досі не перекладений українською [4, с. 179-180]. Іврит-варіант був передрукований багато разів численними сатириками протягом ХІХ ст. та створювалися сиквели на нього.

Перль був запеклим бібліографом, адже за кілька років йому вдалося зібрати понад 8000 томів з важливими рукописами, які зберігалися до ХХ ст., а потім значну частину вивезли до Палестини. У зв'язку із цим, українські вчені не можуть вивчити життя та видання, а в свою чергу і оцінити внесок нашого земляка у розвиток науки, освіти та культури.

Йозеф відомий не тільки викладанням та науковою діяльністю, але й громадським життям, адже активно підтримував діячів культури і літераторів: у 1837 році Шмуеля Йосефа Рапопорта призначили крайсрабином Тернополя за його сприянням; у 1820 році допомагає відкрити першу тернопільську гімназію; у 1828 році намагався заснувати асоціацію для заохочення ремесел і промисловості, а у 1833 році – рабинську семінарію. Але на жаль, це йому не вдалося.

Серед єврейського населення Йозеф також був відомий як дослідник права, в першу чергу як юрист з питань розлучень. Неодноразово звертався у Лемберг з проханням підтримати тих, хто намагався знайти примирення з раввинською вимогою, аби чоловік, котрий перейшов у християнство, видавав своїй дружині-єврейці розвідний лист, тобто він на історичному дослідженні єврейського закону про розлучення доводив мінімізацію можливості агінуту (агуна – заміжня жінка у єврейській громаді, котра з якоїсь причини розлучена з чоловіком і не має права повторно вийти заміж – якщо чоловік не видає їй гет або тому, що невідомо, чи він є в живих) [6].

За життя Йозеф багато зробив, щоб допомогти вихованню освічених та інтелігентних єврейських купців і ремісників, був щедрим меценатом, заснував фундацію свого імені, щоб навчати здібну молодь. Хотів створити ремісничу школу і, помираючи, більшість своїх статків заповів саме на навчання єврейських ремісників і на створення шпиталю (4000 флоринів, а дохід від 6000 флоринів призначив на навчання єврейських ремісників). Йозеф Перль був відзначений численними нагородами як австрійського цісаря, так і російського царя [2, с. 190-191].

1 жовтня 1939 року помер Йозеф Перль. За деякими свідченнями, галицькі хасиди не втратили шансу станцювати на свіжій могилі свого головного критика – відразу ж після його похорону. Це був не останній в історії випадок наруги над пам'яттю просвітника і мецената. І гробівець на старому єврейському кладовищі, званому «Окописьком», і вулиця, яку громада Тернополя з великою пошаною назвала на честь своїх земляків – батька і сина Перлів, були знищені у Другій світовій війні. Зараз на місці поховання Йозефа Перля та багатьох інших його співвітчизників стоїть архітектурний «пам'ятник» добі сталінізму – «будинок на сходах», що по вулиці Острозького [1, с. 76].

Отже, Йозеф Перль – перший почав впроваджувати освіту та культуру серед молодого єврейського населення Тернополя і не тільки релігійну, про що свідчить відкриття шкіл та друкарень; сприяв, щоб у Тернополі запроваджували європейський стиль життя. Він зробив вагомий внесок у розбудову міста у всіх значеннях цього слова, проте залишився неоціненим в історії міста серед його мешканців та науковців сучасності.

Історія Тернополя має багато білих плям, а діячі, які творили її взагалі обділені увагою. На жаль, на сьогодні в Тернополі на честь Йозефа Перля названо лише вулицю, яка розташована між вулицями Торговиця та Князя Острозького (проте навіть вона не відповідає дійсності, адже старовинна вулиця Перля, яка була зруйнована навесні 1944 року, колись розташовувалася на призамковій території між теперішніми майданом Волі, центральним корпусом медичного університету, банком «Аваль» та будинком, де нині розмістився обласний Пенсійний фонд) [2, с. 189-190]. Хоча у світі багато літератури присвячено його постаті, але через мовний бар'єр, вона стала недоступною. В енциклопедії «Британніка» Йозеф Перль – польсько-єврейський письменник, в «Єврейській енциклопедії» – австрієць, а для України – видатний уродженець Тернополя. Прикро, що про життя і діяльність знаного просвітника і мецената вітчизняним історикам відомо небагато, а дослідження зарубіжних колег залишаються недоступними через мовний бар'єр, або ж чисто фізично (бо зберігаються у бібліотеках та архівах інших країн). Та наше завдання – повернути Тернополю незаслужено занедбану славу та ім'я Йозефа Перля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойцун Л. Тернопіль у плінні літ. Історико-краєзнавчі замальовки. Тернопіль: Джура, 2003. 392 с.
2. Гулько Я. Г. Невідомий Тернопіль: публіцистичні нариси з історії рідного міста. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2015. 272 с.
3. Дуда І.М. Тернопіль. 1540-1944. Історико-краєзнавча хроніка. Частина І. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 296 с.
4. Окаринський В.М. Тернопіль: місто, люди, історія (від давнини до 1991 року). Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. 512 с.
5. Окаринський В.М. Школярське життя давніх тернополян // Тернопільська газета. 2003. № 37 (402). С. 8.
6. Юрчак М.Б. Йозеф Перль: єврейський Руссо з Тернополя. URL: https://www.academia.edu/24316937/Йозеф_Перль_єврейський_Руссо_з_Тернополя

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Палкова Діана
Науковий керівник – доц. Хохлова Лариса

ФОРМУВАННЯ ЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ «ПОХІДНА ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ»

Виховання творчої особистості, здатної самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати нестандартні рішення є одним із викликів сьогодення. В період інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних або інших обставин, більшість з яких непередбачувані, розвиток логічного мислення стає найактуальнішою проблемою [1]. Психологічні дослідження підтверджують, що найкращі результати у навчальному процесі досягаються при активних формах пізнання, коли знання здобуваються самостійно, в творчому пошуку. Вчитель не повинен «підносити» дітям матеріал. Він має навчити школярів самостійно шукати істину, робити власні висновки, застосовувати свої знання на практиці, тобто розвивати логічне мислення [2].

Проблематиці формування логічної компетентності учнів присвячені роботи О. Пометун, О. Савченко, Н. Бібік, О. Овчарук, С. Ракова, М. Головань та ін. Відсутні поки що праці, в яких відображається процес формування логічного мислення учнів при вивченні прикладних аспектів розділу математичного аналізу – “Диференціального числення функції однієї змінної”. Предметом нашого дослідження є методика формування логічних знань та логічної культури при вивченні теми «Похідна та її застосування, яка на сьогодні є досить актуальною.

Мета статті - продемонструвати процес формування логічної компетентності учнів при розв'язуванні задач прикладного характеру під час вивчення теми «Похідна та її застосування.

Насамперед, звернемося до математичних задач, серед яких можна виділити текстові задачі, задачі на порівняння значень функції, на дослідження функції і побудову графіка, а також задачі, пов'язані з використанням похідної при розв'язуванні рівнянь, доведенні тотожностей. Для прикладу розглянемо наступне завдання.

Приклад 1. В коло радіуса R вписати рівнобедрений трикутник найбільшої площі.

Розв'язання: Нехай в коло радіуса R вписано рівнобедрений трикутник ABC , в якому BM – висота, яку позначимо через h , BK – діаметр кола, $CM = \frac{a}{2}$ (рис. 1). Площа трикутника буде $S = CM \cdot BM = CM \cdot h$. Виразимо CM через R і h . З прямокутного

трикутника BCK маємо, що $CM = \sqrt{h(2R-h)}$. Тоді площу трикутника, як функцію від h , запишемо у вигляді: $S(h) = h\sqrt{h(2R-h)}$. Знайдемо похідну:

$$S'(h) = \frac{h(R-h)}{\sqrt{h(2R-h)}} + \sqrt{h(2R-h)} = \frac{h(R-h)+h(2R-h)}{\sqrt{h(2R-h)}} = \frac{h(3R-2h)}{\sqrt{h(2R-h)}}$$

Оскільки $0 < h < 2R$, то на $(0; 2R)$ функція $S(h)$ має лише одну критичну точку $h = \frac{3}{2} R$, в якій вона досягає максимуму. Тоді

$$CM = \sqrt{\frac{3}{2} R(2R - \frac{3}{2} R)} = \frac{\sqrt{3}}{2} R, \quad S = \frac{\sqrt{3}}{2} R \cdot \frac{3}{2} R = \frac{3\sqrt{3}}{4} R^2$$

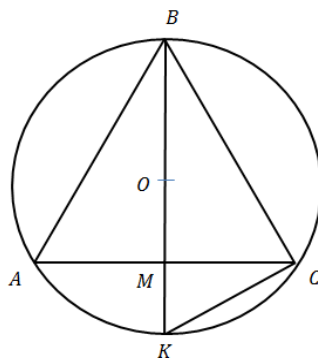

Рис.1. Рівнобедрений

трикутник, вписаний в коло

$$S = \frac{3\sqrt{3}}{4} R^2$$

Відповідь:

Поняття похідної знайшло широке застосування при розв'язуванні багатьох фізичних задач [3]. Створюючи математичну модель задачі, записуємо шукану величину як функцію відомих величин і досліджуємо на максимальне чи мінімальне значення.

Приклад 2. Батарея складається з $N = 300$ однакових елементів так, що n груп з'єднано послідовно і в кожній із них є m елементів, з'єднаних паралельно. ЕРС кожного елемента $\varepsilon = 2\text{В}$, його внутрішній опір $r_1 = 0,3 \text{ Ом}$. За яких значень m і n батарея, якщо замкнути її на зовнішній опір $R = 0,9 \text{ Ом}$, віддасть у зовнішнє коло максимальну потужність?

Розв'язання:

Потужність, яку буде віддано в зовнішнє коло,

$$P = I^2 R = \frac{\varepsilon^2}{(R+r)^2} R.$$

Споживана потужність буде максимальною, якщо $P'(R) = 0$.

$$P'(R) = \varepsilon^2 \frac{(R+r)^2 - 2(R+r)R}{(R+r)^4} = \varepsilon^2 \frac{(R+r)(r-R)}{(R+r)^4} = \varepsilon^2 \frac{(r-R)}{(R+r)^3}.$$

Отже, $r - R = 0$, $r = R$. У цьому випадку споживана потужність буде максимальною.

Оскільки $r = n \frac{r_1}{m}$ і $N = mn$, то $r = \frac{n^2 r_1}{N}$. Тоді $\frac{n^2 r_1}{N} = R$, звідси $n = \sqrt{\frac{RN}{r_1}}$.

Отже, $m = 30$, $n = 10$.

Відповідь: $m = \{30\}$, $n = \{10\}$

Досить широко використовується похідна для розв'язування ряду біологічних та хімічних задач [5].

Приклад 4. Реакція організму на введені ліки y визначається функцією $y = f(x) = x^2(3 - x)$, де x - доза введених ліків. При якому значенні x реакція максимальна?

Розв'язання: Знайшовши похідну функції і розв'язавши рівняння $6x - 3x^2 = 0$, матимемо, що ця функція має єдину критичну точку $x_0 = 2$. Оскільки при переході через цю точку знак похідної змінюється з «+» на «-», то на основі достатньої умови існування екстремуму в точці робимо висновок, що точка $x_0 = 2$ є точкою максимуму функції y .

Як відомо, похідна в економіці характеризує швидкість зміни деякого економічного об'єкта (процесу) за часом або відносно іншого об'єкта дослідження. Дане поняття пов'язане з виробничими завданнями, граничними величинами та еластичністю функцій. В економіці часто потрібно знайти значення показників, таких як гранична продуктивність праці, максимальний прибуток, максимальний обсяг випуску продукції, мінімальні витрати. Кожен показник є функцією від однієї або кількох змінних, знаходження яких зводиться до визначення похідної [4].

Приклад 3. За допомогою досліду були встановлені функції попиту $q = \frac{p+8}{p+2}$ та пропозиції $s = p + 0,5$, де q та s — кількість товарів, відповідно що купується і пропонується для продажу за одиницю часу, p — ціна товару. Знайти:

- рівноважну ціну, тобто ціну, за якої попит та пропозиція врівноважуються;
- еластичність попиту та пропозиції для цієї ціни.

Розв'язання:

а) Рівноважна ціна визначається з умови $q = s, \frac{p+8}{p+2} = p + 0,2$, звідки $p = 2$, тобто рівноважна ціна дорівнює 2 грош. од.

- Знайдемо еластичності попиту та пропозиції за формулою (2.3.1):

$$E_p(q) = -\frac{6p}{q(p+2)^2}; E_p(s) = \frac{2p}{2p+1}$$

Для рівноважної ціни $p = 2$ маємо $E_{p=2}(q) = -0,3; E_{p=2}(s) = 0,8$.

Оскільки отримані значення еластичності за абсолютною величиною менші 1, то попит і пропозиція даного товару за рівноважної (ринкової) ціни нееластичні відносно ціни. Це означає, що зміна ціни не приведе до різкої зміни попиту та пропозиції. Так, при збільшенні ціни p на 1% попит зменшиться на 0,3%, а пропозиція збільшиться на 0,8%.

Задачі прикладного характеру, які ми розглянули, є одним із засобів розвитку логічної компетентності учнів. Адже вони вчать спостерігати, використовувати аналогію, індукцію, порівняння, робити висновки. Такі задачі формують стійкий інтерес до математики, творче ставлення до навчальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинська Р. С. Задача як засіб формування логічної складової математичної компетентності учнів базової школи / Р. С. Бачинська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 51 / редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. С. 29–33.
2. Бевз Г. П. Методика викладання математики. Навчальний посібник / Бевз Григорій Петрович. – 3-тє видання, доповнене і перероблене.– К.: Вища школа, 1989. 369 с.
3. Булах Т. П. Застосування похідної в прикладах із математики та в задачах із фізики / Т. П. Булах, О. В. Назаренко // Все для вчителя. 2013. № 1. С. 25–26.
4. Вища математика для студентів економічних спеціальностей [Електронний ресурс] // Інформаційний портал. – Режим доступу:
5. <http://moodle.ipk.kpi.ua/moodle/mod/resource/view.php?id=29538>
6. Соколенко Л. Різні типи прикладних задач, що призначені для вивчення похідної та її застосувань у курсі алгебри і початків аналізу / Л. Соколенко, В. Швець // Математика в рідній школі. – 2014. – № 9. – С. 2–10.

ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Цибак Валентини

Науковий керівник – доц. Потапчук Ольга

МЕТОДИКА РОЗРОБКИ І ЗАСТОСУВАННЯ ЧАТ-БОТУ ДЛЯ ВЕБ-САЙТУ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Сьогодення характеризується стрімким розвитком інформаційно – комунікаційних технологій, а також періодом, в якому відбувається інформатизація всіх галузей освіти. Домінуючим видом діяльності в сфері освіти є нагромадження, продукування, зберігання, передавання та обробка різних видів інформації. Згадані процеси здійснюються за допомогою електронно – обчислювальної техніки [1]. Теперішнє суспільство можемо охарактеризувати, як інформаційне, тобто таке, яке займається виробництвом, збереженням та обробкою інформації. Розвиток інформаційних технологій докорінно змінює життя людей, а саме: їх дозвілля, роботу, а також їхнє ставлення до навколишнього світу і до самих себе. Сучасні технології вкоренилися у всі сфери життя. Суспільство усвідомлює переваги застосування продуктів інформаційних технологій у повсякденному житті, а також і в освіті. Саме освіта є основою економічного та соціального розвитку людства.

Сьогодні основним пріоритетом розвитку будь-якої розвиненої країни та її стратегії є покращення якості освіти і, в першу чергу, ефективне запровадження інформаційних та комунікаційних технологій в освіту. Так, для країн Європейського Союзу та інших економічно стабільних країн світу застосування комп'ютерних технологій, розвиток дистанційних форм навчання, розвиток інститутів відкритої освіти є чи не найважливішими завданнями сьогоденних державних програм [2].

Завдячуючи розвитку інформаційних технологій, сьогодні ми маємо змогу спілкуватися одне з одним на відстані та обмінюватися інформацією різних типів. Постійно з'являються нові додатки, пристрої та технології. За допомогою даних пристроїв люди досить часто обмінюються інформацією, використовуючи найрізноманітніші додатки. Останнім часом ми можемо спостерігати, що конкуренцію додаткам для обміну інформацією можуть скласти чат-боти. Це пов'язано з рядом переваг ботів, а зокрема із простотою використання та інтуїтивно зрозумілим інтерфейсом. Замість встановлення додаткової програми на свій пристрій, користувач може використати аналог – чат-бот на сайті чи всередині звичайного месенджера.

Чат-боти – це програми штучного інтелекту, що імітують інтерактивне спілкування за допомогою ключових попередньо розрахованих словосполучень користувача та звукових або текстових сигналів. Вони також часто включаються в операційні системи як інтелектуальні віртуальні помічники [3].

Чому в наш час чат-боти є не тільки актуальними, а й необхідними? Вони використовуються в різних сферах людської діяльності. Бот – це потужний маркетинговий інструмент для бізнесу, який допоможе значно зменшити навантаження на працівників та оптимізувати робочі процеси. Створення інформаційного чат – бота є досить креативним рішенням для власників освітніх ресурсів. Чат – бот на сайті факультету допоможе абітурієнту досить швидко та, не докладаючи лишніх зусиль, знайти потрібну йому інформацію про умови вступу в навчальний заклад, а студенту – дізнатися розклад занять, дзвінків, контактні дані викладача чи будь – яку іншу інформацію.

Між користувачем та чат – ботом, в ідеалі, має бути зручна взаємодія і не має виникати будь – яких запинок. Для цього потрібно пильно та уважно спланувати алгоритм бесіди, спрогнозувати варіанти відповідей користувача, підібрати ключові слова, за якими здійснюватиметься пошук, та запрограмувати на цій основі чат – бота.

Прискорити взаємодію між користувачем та ботом можуть елементи графічного інтерфейсу. Це також дозволить запобігти створенню «нетямущого» чат – бота, оскільки, не потрібно буде підбирати ключові слова та передбачати всі варіанти відповідей користувача. За допомогою графічного інтерфейсу чат – бота користувач може обрати зі списку запропонованих варіантів, той, який його найбільше цікавить та отримати на нього оперативну відповідь.

У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне розробити чат – бот для веб – сайту навчального закладу за допомогою сервісу Collect Chat.

Як тільки користувач починає взаємодіяти з ботом, одразу ж, бот виводить вступне вітальне повідомлення з назвою навчального закладу та вказівкою на те, що це довідниковий бот даного навчального закладу (рис. 1).

Рисунок 1 – Вступне повідомлення

Для того, щоб користувач продовжив взаємодію з чат – ботом, йому потрібно натиснути на дане вітальне повідомлення і тоді бот запропонує обрати з переліку тем ту, яка його цікавить. Для того, щоб отримати список тем, користувач повинен натиснути на рядок вводу повідомлення та за допомогою смуги прокручування він може побачити повний список тем (рис. 2).

Рисунок 2 – Список тем

Обравши потрібну тему, користувачеві потрібно натиснути кнопку Надіслати. Після виконаних дій його одразу ж перенаправляє на сторінку веб – сайту даного навчального закладу з відповідною інформацією.

Звіт про взаємодію користувача з чат – ботом одразу ж надходить на електронну адресу власника чат – бота.

Аналізуючи результати дослідження було виявлено позитивні моменти використання чат – бота в сфері освіти. В процесі експерименту було виявлено рівень сформованості інтересу до використання чат – боту в навчальному процесі, зокрема, 77 % опитуваних проявили високий інтерес, 15% достатній рівень, а також 8 % - середній. Тобто, студенти усвідомлюють вагомую важливу роль використання чат – ботів у навчальному процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуревич Р.С. Розвиток інформаційних технологій в освіті – важливий чинник розвитку суспільства / Р.С. Гуревич // Наукові праці: науково-методичний журнал. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – Вип. 141. – Т. 153. – С. 20-24.
2. Потапчук О. І. Модель підготовки майбутніх інженерів-педагогів до професійної діяльності в сучасних умовах інформатизації навчального процесу / О. І. Потапчук // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Сер. : Педагогіка та психологія. – 2015. – Вип. 766. – С. 164–169.
3. Definition - What does Chatbot mean? [<https://web.archive.org/web/20200810090837/https://www.techopedia.com/definition/16366/chatbot>]

*Парасинчук Віталіна
Науковий керівник – доц. Потапчук Ольга*

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ СТВОРЕННЯ ТА АНІМУВАННЯ 3D-МОДЕЛЕЙ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Розвиваючись, людство завжди прагнуло до вдосконалення способів втілення в життя свого сприйняття навколишнього світу. Довгий шлях розвитку комп'ютерної техніки і програмного забезпечення призвів до появи 3D-моделювання. Потужні програми комп'ютерної графіки реалізують втілення ідеї в готовий, видимий результат, дозволяють створювати об'ємні моделі будь-якого об'єкта з фотографічною точністю [4].

Комп'ютерне моделювання широко поширене в різних сферах діяльності людей та набуває величезної популярності. Важко уявити сучасний світ без допомоги тривимірних елементів, що використовуються від сфер кіновиробництва, створення ігор та різного аудіовізуального контенту до конструкторських моделей, архітектурної візуалізації та надрукованих на 3D-принтері протезів, або будь-яких елементів, хоча кожна із сфер застосування має свої особливості при створенні самих моделей та оточення [2].

Основними перевагами 3D-моделювання є можливість побачити, як об'єкт буде виглядати в реальності, оглянувши кожну деталь з необхідного ракурсу, зменшення часу і зусиль на розробку проекту та висока реалістичності, інформативності і наочності тривимірних зображень [5].

3D-моделювання дозволяє використовувати будь-які необхідні фони та дає можливість синтезувати різні зображення, отримуючи максимально реалістичну картинку. Іноді тривимірні об'єкти вбудовуються в реальний фон, а в інших випадках зображення реальних предметів вбудовуються у віртуальну тривимірну сцену.

Одним з видів 3D-моделювання є фотограмметрія - це процес створення 3D-моделей по фотографії. Даний вид моделювання застосовують для створення прототипу виробів [1].

Виготовлення 3D-моделі по фотографії іноді застосовується в промисловому дизайні. Це дозволяє швидко оцінити масштаби роботи зі створення повноцінної робочої моделі, але цей спосіб не підходить для створення складних виробів. В цьому випадку краще створювати 3D-модель з нуля [1].

У зв'язку з актуальністю дослідження, метою статті є розкрити особливості методики навчання студентів створення та анімування 3D-моделей на основі фотографій у середовищах CrazyTalk Pipeline, FaceGen Artist Pro та DAZ Studio.

Проаналізувавши наукову літературу нами було встановлено, що для оптимізації використаного часу на навчальні заняття та для збільшення обсягу вивченого матеріалу, більш доцільно застосувати в процесі підготовки майбутніх фахівців методику вивчення теми: «3D-моделювання на основі фотографій» під час вивчення дисципліни «Основи 3D-моделювання», котра включатиме засоби інформаційно-комунікаційних технологій.

Однією з сучасних форм навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій є відеоурок – наочний матеріал, важлива складова самостійної підготовки здобувачів освіти, формування їх загальних та предметних компетентностей.

Переваги відеоуроку: виклад навчального матеріалу регламентується, матеріал має чітку логічну структуру, дотримання визначеної теми, наочний виклад теми (використання якісного наочного матеріалу: карти, графіки, плакати, фільми, фото тощо), відеоуроки застосовують в навчальних цілях, так як сучасні мультимедійні технології дозволяють створити якісний навчальний матеріал [3].

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне розробити навчальні відеоуроки на такі теми, як «Розробка 3D-моделі за допомогою середовища DAZ Studio» та «Розробка 3D-моделі за допомогою середовища CrazyTalk Pipeline». Для розробки відеоуроків використано програму для запису екрану «IceCream Screen Recorder». Результат розробки відеоуроків з даних тем представлено на рис. 1 та на рис. 2.

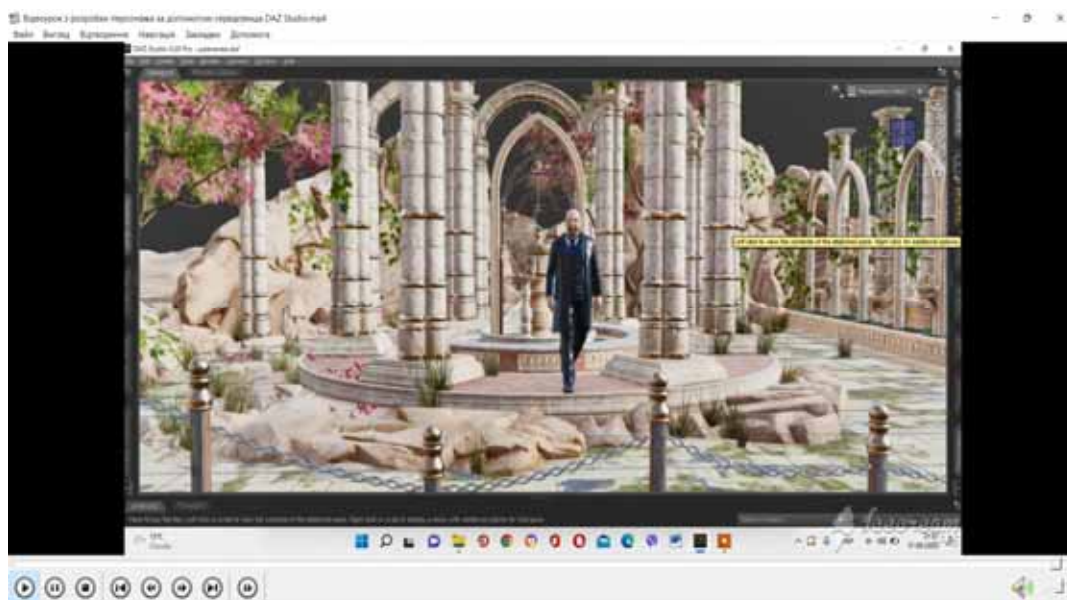

Рисунок 1 - Фрагмент відеороботи з результатом розробки у DAZ Studio

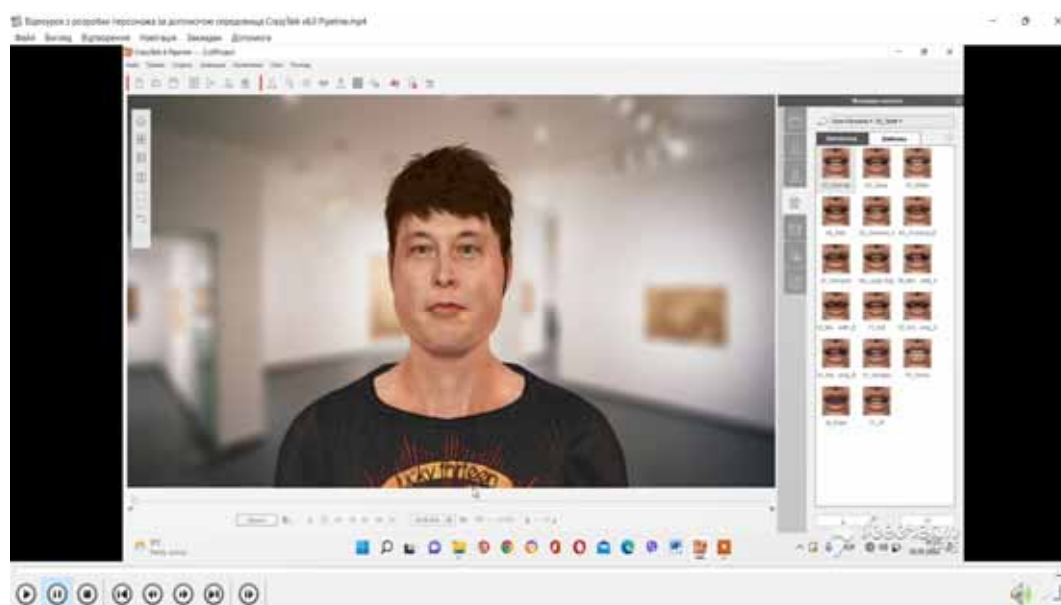

Рисунок 2 - Фрагмент відеороботи з розробки у CrazyTalk Pipeline

Проаналізувавши результати з анкетування та інтерв'ювання студентів можна встановити, що мотивація студентів для вивчення теми: «3D-моделювання на основі фотографій» була досить високою адже цьому сприяло використання попередньо розробленого методичного забезпечення, а саме відеоуроків.

Провівши аналіз інтерв'ю, що проводилось безпосередньо після етапу впровадження теми, з використання розробленого методичного забезпечення, можна зробити висновок, що усі респонденти визначили «3D-моделювання на основі фотографій» актуальним та перспективним для вивчення. До навичок які обирали респонденти під час анкетування додалось ще критичне та абстрактне мислення, а також самоорганізація.

Під час інтерв'ювання 100% респондентів наголосили на тому, що завдяки методичному забезпеченню їм було простіше зрозуміти матеріал та засвоїти особливості роботи з такими програмами, як CrazyTalk, FaceGen Artist Pro та DAZ Studio.

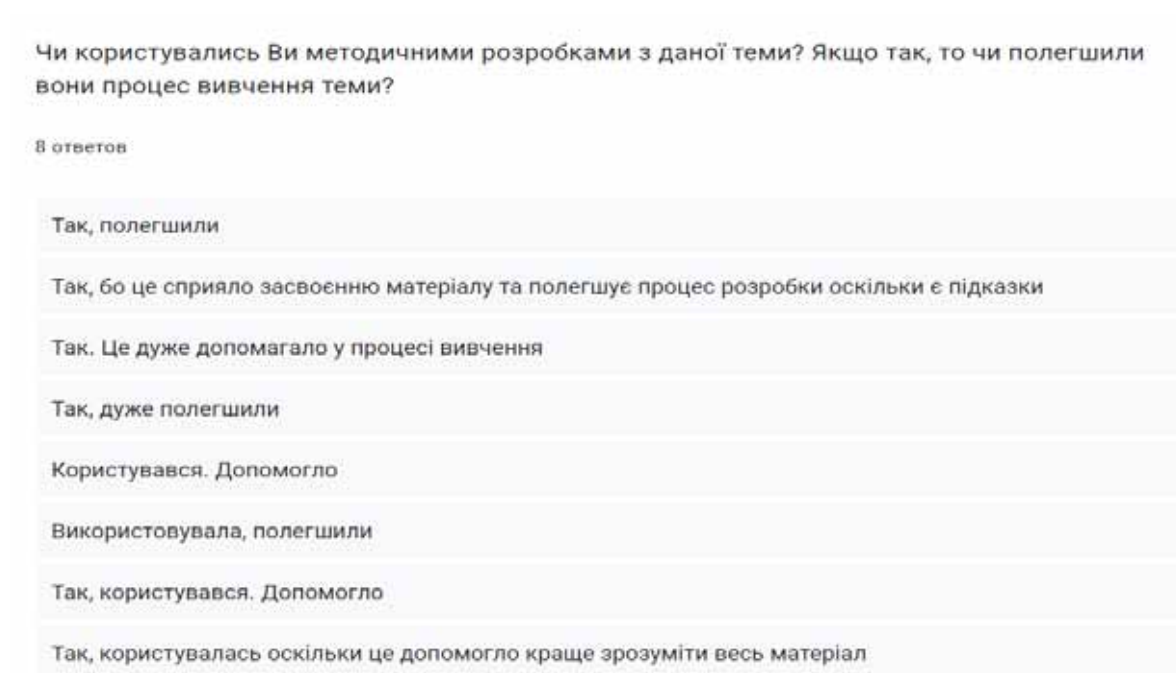

Рисунок 3 – Результати опитування щодо ефективності відеоуроків

Також не було наведено жодних пропозицій для удосконалення результативності вивчення теми, що говорить про успішність її впровадження та ефективність розроблених відеоуроків.

Отже, як і при анкетуванні студенти відповідаючи на останнє запитання інтерв'ю одногосно наголосили на потребі вивчення теми: «3D-моделювання на основі фотографій» у курсі «Основи 3D-моделювання».

У результаті проведення експериментального дослідження зроблено висновок, що студентам сподобалось впровадження даної теми. Дане впровадження дає студентам більше

можливостей під час 3D-моделювання героїв відеоігор у майбутньому адже фотограмметрія дозволяє зробити їх більш точними, реалістичними та чіткими. Також завдяки використанню попередньо розробленого методичного забезпечення, а саме відеоуроків, процес вивчення теми став досить легким та цікавим і це дозволяє зробити висновок, що процес застосування розробленої методики навчання студентів зі створення та анімування 3D-моделей на основі фотографій засобами цифрових технологій є досить ефективним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Все про створення 3d-моделей за фотографіями. URL : <https://jak.koshachek.com/articles/vse-pro-stvorenija-3d-modelej-za-fotografijami.html> (дата звернення: 15.06.2022).
2. Гаманець А.О, Дейнеко Ж.В. Сплайнове моделювання при розробці тривимірної сцени: Матеріали семінару I Міжнародної наук.-техн. конф. Молодіжної школи, м. Харків, 16-20 травня 2016 р. Харків 2016. С. 79-82. (дата звернення: 21.11.2021).
3. Муха Н.О. Відеоурок – як інноваційна форма навчально - виховного процесу. URL : https://nmc-pto.dp.ua/doc/2016/mkab_47.pdf (дата звернення: 10.11.2021).
4. Тривимірна графіка – 3D-моделювання. URL : <https://easy3dprint.com.ua/uk/trivimirna-grafika-3d-modelyuvannya/> (дата звернення: 09.11.2021).
5. Цуканова А.М. 3D моделювання для дітей. URL : <https://buki.com.ua/news/try-d-modelyuvannya/> (дата звернення: 03.12.2021).

Свєнїя Вітвіцька

Науковий керівник – доц. Тарас Сіткар

ПРОЕКТУВАННЯ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ ДЛЯ ДЕТЕКТУВАННЯ ОБЛИЧ

Зображення складають велику кількість даних, які генеруються щодня, тому вміння їх обробляти є дуже важливим. Одним із методів обробки зображень є розпізнавання облич. Розпізнавання облич – це область обробки зображень, яка використовує машинне навчання для пошуку облич на зображеннях.

Каскади Хаара (Haar Cascade) – це метод виявлення об'єктів, який використовується для визначення місцезнаходження об'єктів на зображеннях. Алгоритм навчається на великій кількості позитивних і негативних зразків: позитивні зразки – це зображення, які містять об'єкт які нас цікавлять, а негативні – зображення, які містять будь-що, крім об'єкта який нас цікавить. Після навчання класифікатор може знайти об'єкт який нас цікавить на нових зображеннях.

У даній статті ми будемо використовувати попередньо навчену модель Хаара, OpenCV і Python для виявлення та виділення облич із зображення. OpenCV — це бібліотека програмного забезпечення з відкритим кодом, яка використовується для обробки зображень.

Вимоги до середовища розробки:

Для роботи потрібно підготовлене середовище Python 3, включаючи pip і venv.

Налаштування локального середовища

Перш ніж почати писати будь-який код, ми повинні спочатку підготувати своє робоче середовище та встановити деякі залежності.

Створюємо каталог для проекту:

```
mkdir face_scrapper
```

Далі переходимо в нього:

```
CD face_scrapper
```

Потім потрібно створити віртуальне середовище для цього проекту. Віртуальне середовище ізолює різні проекти, розміщені в одній операційній системі, щоб їхні залежності не конфліктували.

Створюємо віртуальне середовище під назвою face_scrapper :

```
python 3 -m venv face_scrapper
```

Активуємо ізольоване середовище:

```
source face_scrapper/bin/enable
```

Тепер в командному рядку з'явиться префікс - ім'я нашого віртуального середовища:

```
(face_scrapper) 8hosts-MPB:~ /face_scrapper$
```

Після активації віртуального середовища ми можемо використовувати nano або інший текстовий редактор для створення необхідного файлу requirements.txt. Цей файл визначає залежності Python .

```
nano requirements.txt
```

Далі потрібно встановити три залежності:

- numpy: це бібліотека Python , яка забезпечує підтримку великих багатовимірних масивів. Вона також містить великий набір математичних функцій для роботи з масивами.
- opencv-utils: розширена бібліотека для OpenCV, яка містить службові функції.
- opencv-python: основний модуль OpenCV, що використовує Python.

Додамо такі залежності до файлу:

```
numpy  
opencv-utilits  
opencv-python|
```

Зберігаємо і закриваємо файл.

Встановлюємо залежності, передавши файл requirements.txt до менеджера пакетів Python pip. Прапорець -r визначає розташування файлу requirements.txt.

```
pip install -r requirements.txt
```

Отже, віртуальне середовище проекту активовано, потрібні бібліотеки встановлені. Тепер ми можемо писати код для виявлення облич на вхідних зображеннях.

Написання та запуск детектора обличчя

Зараз ми напишемо код, який приймає зображення як вхідні дані та повертає дві речі:

- Кількість облич, знайдених у вхідному зображенні.
- Нове зображення з прямокутником навколо кожного виявленого обличчя.

Створимо файл для збереження коду:

```
nano app.py
```

У цьому новому файлі почнемо писати свій код, спочатку імпортувавши необхідні бібліотеки. Тут є два модулі для імпорту: cv2 і sys. Модуль cv2 імпортує бібліотеку OpenCV у програму, тоді як sys імпортує звичайні функції Python, які використовуватиме ваш код (наприклад, argv).

```
import cv2
import sys
```

Далі нам потрібно вказати, що вхідне зображення буде передано як аргумент сценарію під час виконання. Метод читання першого аргументу в Python полягає в присвоєнні змінній значення, яке повертає функція sys.argv[1]:

```
imagePath = sys.argv[1]
```

Загальною практикою обробки зображень є спочатку перетворення вхідного зображення на градації сірого. Це тому, що визначення яскравості, на відміну від кольору, зазвичай дає кращі результати під час виявлення об'єктів. Додаємо наступний код, щоб прийняти вхідне зображення як аргумент і перетворити його на градації сірого:

```
image = cv2.imread(imagePath)
gray = cv2.cvtColor(image, cv2.COLOR_BGR2GRAY)
```

Функція .imread() приймає вхідне зображення, передане як аргумент сценарію, і перетворює його на об'єкт OpenCV. Потім функція OpenCV.cvtColor() перетворює вхідний об'єкт зображення на об'єкт у відтінках сірого.

Тепер, коли ми додали код для завантаження зображення, нам потрібно додати код розпізнавання обличчя до файлу:

```
faceCascade = cv2.CascadeClassifier(cv2.data.harcascades +
"haarcascade_frontalface_default.xml")
faces = faceCascade.detectMultiScale(gray, scaleFactor=1.3, minNeighbors=3,
minSize=(30, 30))
print("Found {0} Faces!".format(len(faces)))
```

Цей код створює об'єкт faceCascade, який завантажує файл Haar Cascade за допомогою методу cv2.CascadeClassifier. Це дозволяє Python і коду використовувати каскад Хаара.

Потім код застосовує .detectMultiScale() до об'єкта faceCascade. Це створює список прямокутників для всіх виявлених обличчя на зображенні. Список прямокутників — це набір масивів пікселів у формі Rect(x, y, w, h).

Ось список інших параметрів, які використовуються в цьому коді:

- gray: вказує на використання попередньо завантаженого об'єкта зображення у відтінках сірого OpenCV.

• `scaleFactor`: цей параметр визначає швидкість, з якою зображення зменшується під час кожного масштабування. Модель використовує фіксований масштаб під час навчання, тому вхідні зображення можна зменшити для кращого виявлення. Цей процес завершується після досягнення порогу, визначеного `maxSize` і `minSize`.

• `minNeighbors`: цей параметр визначає, скільки сусідів (або співпадінь) повинен мати кожен кандидат-прямокутник, щоб зберегти його. Більше значення може призвести до меншої кількості хибних спрацьовувань, але занадто високе значення може виключити справжні спрацьовування.

• `minSize`: дозволяє визначити мінімально можливий розмір об'єкта в пікселях. Об'єкти, менші за цей параметр, ігноруються.

Після створення списку прямокутників площі підраховуються за допомогою функції `len`. Після виконання сценарію в результаті повертається кількість розпізнаних облич.

Тепер скористаємось методом `.rectangle()`, щоб намалювати прямокутник навколо виявленого обличчя:

```
for (x, y, w, h) in faces:
    cv2.rectangle(image, (x,y), (x+w,y+h), (0,255,0), 2)
```

У цьому коді використовується цикл `for` для перегляду списку розташувань пікселів, повернутого методом `faceCascade.detectMultiScale` для кожного виявленого об'єкта. Метод прямокутника приймає чотири аргументи:

• зображення малює прямокутники на вихідному зображенні.
 • `(x, y), (x+w, y+h)` — це розташування чотирьох пікселів виявленого об'єкта. Метод прямокутника використовує їх для малювання прямокутника навколо знайденого обличчя на вхідному зображенні.

• `(0, 255, 0)` встановлює колір фігури. Цей аргумент передається як кортеж BGR. Наприклад, щоб зробити прямокутник синім, ви повинні використати `(255, 0, 0)`. Використовуємо зелений.

• `2` - ширина лінії в пікселях.

Тепер, коли ми додали код для малювання прямокутників, використовуємо `.imwrite()`, щоб записати нове зображення до локальної файлової системи як `face_detected.jpeg`. Цей метод повертає `true`, якщо захоплення було успішним, і `false`, якщо захоплення нового зображення не вдалося.

```
status = cv2.imwrite('faces_detected.jpg', image)
```

Тепер додамо цей код, щоб надрукувати `true` або `false` статус функції `.imwrite()`. Це повідомить нам, чи вдалося захоплення зображення після запуску сценарію.

```
print("Image faces_detected.jpg written to filesystem: ", status)
```

В результаті ми отримали наступний скрипт:

```

import cv2
import sys
imagePath = sys.argv[1] image = cv2.imread(imagePath)
gray = cv2.cvtColor(image, cv2.COLOR_BGR2GRAY)
faceCascade = cv2.CascadeClassifier(cv2.data.harcascades +
"haarcascade_frontalface_default.xml")
faces = faceCascade.detectMultiScale(gray, scaleFactor=1.3, minNeighbors=3,
minSize=(30, 30))
faces = faceCascade.detectMultiScale(gray, scaleFactor=1.3, minNeighbors=3,
minSize=(30, 30))
print("[INFO] Found {0} Faces!".format(len(faces)))
for (x, y, w, h) in faces:
cv2.rectangle(image, (x, y), (x+w, y+h), (0, 255, 0), 2)
status = cv2.imwrite('faces_detected.jpg', image)
print("[INFO] Image faces_detected.jpg written to filesystem: {}".format(status))

```

Переконавшись, що все введено правильно, зберігаємо і закриваємо файл. Наш код готовий.

Запуск скрипта

Тепер нам знадобиться тестове зображення, щоб перевірити наш сценарій. Якщо ми знайшли зображення, яке хочете використати для тестування, зберігаємо його в тому ж каталозі, що й сценарій app.py.

```
curl -O https://path/to/input_image
```

Отримавши фотографію, на якій потрібно розпізнавати обличчя, запускаємо скрипт і вказуємо шлях до зображення:

```
python app.py path/to/input_image
```

Ми повинні отримати наступний результат:

```
[INFO] Found 4 Faces!
[INFO] Image faces_detected.jpg written to filesystem: True
```

Виведення на екрані true вказує на те, що оброблене зображення було успішно збережено у файловій системі. Відкрийте зображення на локальному комп'ютері, щоб побачити зміни в новому файлі.

Ви повинні побачити, що ваш сценарій виявив обличчя у вхідному зображенні та намалював прямокутники для їх позначення. Тепер спробуйте використати ці пікселі, щоб виділити обличчя із зображення.

Отримання обличчя та зберігання його на локальному комп'ютері

Раніше ми писали код OpenCV і каскад Хаара для виявлення та малювання прямокутників навколо облич на зображенні. Зараз ми трохи змінимо код, щоб отримувати виявлені обличчя із зображення в окремі файли.

Відкриваємо `app.py` у текстовому редакторі:

```
nano app.py
```

Після рядка `cv2.rectangle(image, (x, y), (x + w, y + h), (0, 255, 0), 2)` вставляємо наступні стрічки:

```
roi_color = image[y:y + h, x:x + w]
print("[INFO] Object found. Saving locally.")
cv2.imwrite(str(w)+str(h)+'_faces.jpg', roi_color)
```

Об'єкт `roi_color` вказує позиції пікселів у списку граней у вихідному вхідному зображенні. Змінні `x`, `y`, `h` і `w` є розташуванням пікселів для кожного об'єкта, виявленого методом `faceCascade.detectMultiScale`. Потім код повертає результат, що об'єкт знайдено та зберігається локально.

Після цього код зберігає знайдений об'єкт як нове зображення за допомогою методу `cv2.imwrite()`. Він додає ширину та висоту об'єкта до імені зображення. Це дасть вам унікальне ім'я файлу (якщо фотографія містить кілька облич).

Оновлений скрипт `app.py` виглядає так:

```
import cv2
import sys
imagePath = sys.argv[1] image = cv2.imread(imagePath)
gray = cv2.cvtColor(image, cv2.COLOR_BGR2GRAY)
faceCascade = cv2.CascadeClassifier(cv2.data.harcascades +
"haarcascade_frontalface_default.xml")
faces = faceCascade.detectMultiScale(gray, scaleFactor=1.3, minNeighbors=3,
minSize=(30, 30))
print("[INFO] Found {0} Faces.".format(len(faces)))
for (x, y, w, h) in faces:
cv2.rectangle(image, (x, y), (x + w, y + h), (0, 255, 0), 2)
roi_color = image[y:y + h, x:x + w]
print("[INFO] Object found. Saving locally.")
cv2.imwrite(str(w)+str(h)+'_faces.jpg', roi_color)
status = cv2.imwrite('faces_detected.jpg', image)
print("[INFO] Image faces_detected.jpg written to filesystem: ", status)
```

Оновлений код використовує розташування пікселів для вилучення облич із зображення в новий файл. Зберігаємо та закриваємо файл.

Після оновлення коду ми можемо знову запустити скрипт:

```
python app.py path/to/image
```

Щойно наш сценарій завершить обробку зображення, ми побачимо наступне повідомлення:

```
[INFO] Found 4 Faces.  
[INFO] Object found. Saving locally.  
[INFO] Object found. Saving locally.  
[INFO] Object found. Saving locally.  
[INFO] Object found. Saving locally.  
[INFO] Image faces_detected.jpg written to file-system: True
```

Залежно від кількості облич у вашому зображенні результат буде більшим або меншим.

Після запуску сценарію, якщо переглянути вміст робочого каталогу, ви побачимо великі зображення всіх облич, знайдених на вхідному зображенні.

Тепер наш сценарій може витягувати виявлені об'єкти з вхідного зображення та зберігати їх локально.

Висновок. У цій статті ми описали сценарії OpenCV і Python для виявлення, підрахунку та вилучення облич із вхідного зображення. Ми можемо в майбутньому розширити цей сценарій, щоб знаходити або вивчати різні об'єкти за допомогою інших попередньо підготовлених каскадів Хаара з бібліотеки OpenCV або навчитися навчати свій власний каскад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Open Computer Vision library [Електронний ресурс]/ OpenCV team, 2017. – режим доступу: <http://opencv.org/>, вільний.
2. Технологія розпізнавання обличчя. [Режим доступу - електронне джерело] - <https://securityrussia.com/blog/face-recognition.html>
3. EigenFaces. [Режим доступу - електронне джерело] - <https://delirium-00.livejournal.com/2764.html>
4. OpenCV. [Режим доступу - електронне джерело] - <http://masters.donntu.org/2018/fknt/makogon/library/article05.htm>

ХІМІКО-БІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

*Романишин Катерина
Науковий керівник – асист. Яворівський Руслан*

АНАЛІЗ ВИДОВОГО СКЛАДУ РОДИНИ МОЛОЧАЙНІ (*EUPHORBIACEAE* КЛОК.) У ФЛОРИ БУЧАЦЬКОГО (НИНІ ЧОРТКІВСЬКОГО) РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Родина Молочайні (*Euphorbiaceae* Klok.) – одна із найчисельніших родин у структурі світової флори, до складу якої належать близько 300 родів та 7 500 видів, що поширені космополітно (по всій земній кулі й у різних екологічних умовах), проте, найбільша їх видова різноманітність простежується у тропічних й, частково, позатропічних областях. На території України в умовах її природної флори та зрідка як декоративні чи господарсько цінні поширені представники 6 родів та 63 видів *Euphorbiaceae* (0,84 % загальносвітової чисельності видів родини).

Флористичні дослідження планетарного масштабу у кінцевому рахунку проектуються у площину їх проведення на регіональних рівнях, що дозволяє забезпечити створення найбільш оптимальних умов для збереження раритетної фракції флори певного регіону. Тому аналіз флористичного складу родини *Euphorbiaceae* Klok. у межах Бучацького (нині Чортківського) району Тернопільської області є актуальним за змістом досліджень та має вагомим практичне значення.

Мета досліджень полягала у проведенні комплексного аналізу систематичної структури родини Молочайні у межах досліджуваного регіону, зокрема, ареалів поширення видового різноманіття, аналіз популяцій регіонально рідкісних та червонокнижних видів флори і розробка комплексу практичних рекомендацій щодо оптимізації природокористування на території району дослідження.

Для реалізації поставленої мети вирішувалися наступні завдання:

аналіз фізико-географічних умов досліджуваного регіону щодо сприятливості зростання на його території представників родини Молочайні;

проведення детального аналізу головних діагностичних ознак родини *Euphorbiaceae* Klok. та її основних таксонів;

складання переліку або анотованого списку видів родини Молочайні, котрі поширені на території району дослідження;

виявлення або підтвердження ареалів поширення раритетної фракції *Euphorbiaceae* Клок. та встановлення основних чинників, що викликають чисельне скорочення популяцій червонокнижних й регіонально рідкісних видів досліджуваної флори;

розробка комплексу практичних заходів і рекомендацій з метою охорони, збереження й раціонального використання представників родини на території району дослідження.

Об'єктами дослідження слугували види родини *Euphorbiaceae* Клок., котрі поширені у природно-кліматичних умовах Бучацького (Чортківського) району Тернопільської області.

Для реалізації мети досліджень та вирішення поставлених завдань було використано наступні методи: аналіз літературних джерел, колекцій фондового гербарію лабораторії морфології та систематики рослин кафедри ботаніки та зоології ТНПУ імені Володимира Гнатюка, проведення польових маршрутно-експедиційних та геоботанічних досліджень різнотипових рослинних угруповань з метою підтвердження чи виявлення ареалів поширення представників родини Молочайні у межах району дослідження, збір фотографічного матеріалу та окремих гербарних зразків.

Практична значимість одержаних результатів досліджень полягає в тому, що вони можуть бути доволі успішно використані в процесі впорядкування визначника й атласу вищих судинних рослин флори Тернопільської області, створенні регіональних Зеленої й Червоної книг, з метою оптимізації природокористування у регіоні, спеціалістами із охорони навколишнього природного середовища, а окремі результати вже зараз успішно впроваджено у структуру лекційного курсу «Систематика вищих Покритонасінних рослин».

На основі аналізу літературних джерел [1, 3–5], матеріалів фондового гербарію Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (акронім TERN*), проведених впродовж 2020–2022 рр. маршрутно-експедиційних і геоботанічних досліджень різнотипових фітоценозів на території Бучацького (Чортківського) району Тернопільської області встановлено чи підтверджено зростання 28 видів родини *Euphorbiaceae* Клок. (44,4 % загальної чисельності у складі флори України), котрі належать до 4 родів. Таким чином, родовий коефіцієнт, тобто середня кількість видів у роді, становить тут 7,0.

Поліморфними родами є переліска (*Mercurialis* L.), який презентований у структурі досліджуваної флори двома видами – п. багаторічною (*M. perennis* L.) і п. яйцеподібною (*M. ovata* Sternb. et Норре), та, особливо, рід *Euphorbia* L., котрий представлений тут 24 видами (85,7 % їх загальної чисельності у структурі родини), зокрема, молочасм строкатим (*E. variegata* Sims), м. соняшним (*E. helioscopia* L.), м. прямим (*E. stricta* L.), м. плосколистим (*E. platyphyllos* L.), м. волинським (*E. volhynica* Bess. ex Szaf., Kulcz. et Pawl.), м. язичковим (*E. lingulana* Heuff.), м. болотним (*E. palustris* L.), м. гранчастим (*E. angulata* Jacq.), м. Клокова (*E. klokovii* Dubovik), м. напівмохнатим (*E. semivillosa* Prokh.), м. Сергєєвим (*E. seguerana*

Neck.), м. дрібненьким (*E. exigua* L.), м. серпоподібним (*E. falcata* L.), м. городнім (*E. peplus* L.), м. мигдалеподібним (*E. amygdaloides* L.), м. сумним (*E. tristis* Bess. ex Bieb.), м. верболистим (*E. salicifolia* Host), м. польовим (*E. agraria* Bieb.), м. глянсуватим (*E. lucida* Waldst. et Kit.), м. кипарисоподібним (*E. cyparissias* L.), м. гострим (*E. esula* L.), м. дністровським (*E. tyraica* Klok. et Artemcz.), м. тонким (*E. subtilis* Prokh. (тонкий) та м. прутоподібним (*E. virgultosa* Klok.).

Всього два роди досліджуваної флори є монотипними, тобто включають лише один вид: секуринега (*Securinega* Comm. ex Juss.), що представлений с. кущолистою (*S. virgultosa* Klok.) та рицина (*Ricinus* L.), котрий презентує р. звичайна (*R. communis* L.).

Також було виявлено зростання у районі дослідження одного виду родини *Euphorbiaceae* Klok., котрий занесений до «Червоної книги України. Рослинний світ (2009)» [6, 7] – молочаю волинського (*Euphorbia volhynica* Bess. ex Szaf., Kulcz. et Pawl.). Природоохоронний статус виду у районі дослідження – рідкісний. Волино-подільський ендемік. Спорадично у вигляді невеликих за площею й малочисельних (до 10 особин) локальних популяцій, у яких переважають генеративні особини, поширений на трав'яних вапнякових схилах, лучних степах, узліссях та серед заростей чагарників у околицях сіл Стінка, Космарин, Миколаївка та Берем'яни. На території району дослідження охороняється у межах ботанічних пам'яток природи місцевого значення «Вадівська бучина» (околиці села Стінка) і «Берем'янська наскельно-степова ділянка» (околиці села Берем'яни) та комплексної пам'ятки природи місцевого значення «Космаринська травертинова скеля» (околиці села Космарин), що входять до складу Національного природного парку «Дністровський каньйон».

Окрім того, на досліджуваній території нами було виявлено чи підтверджено ареали зростання 8 регіонально рідкісних видів, зокрема: переліску яйцеподібну (*Mercurialis ovata* Sternb. et Норре), яка розсіяно поширена у лісах та серед заростей чагарників, переважно на кам'янистому ґрунті в околицях сіл Осівці, Жизномир, Яблунівка та Костільники; молочай прямий (*Euphorbia stricta* L.), котрий зрідка зростає у тінистих лісах (популяції нараховують по 4–12 особин) в околицях сіл Переволока, Яблунівка, Сновидів та Стінка; молочай Клокова (*E. klokovii* Dubovik), що розсіяно трапляється на галявинах, по узліссях широколистяних лісів, серед заростей чагарників та на степових схилах в околицях сіл Новосілка, Соколів та Берем'яни; молочай Сегієрів (*E. seguierana* Neck.), який розсіяно поширений на пісках, на кам'янистих, переважно вапнякових та крейдяних схилах і відслоненнях, по степах та степових схилах в околицях сіл Пилява, Дружба, Яблунівка, Костільники, Золотий Потік, Сновидів та Порохова; молочай сумний (*E. tristis* Bess. ex Bieb.), котрий зрідка зростає на лісових галявинах, узліссях, сухих луках, трав'яних та степових схилах в околицях сіл Возилів, Костільники та Миколаївка; молочай глянсуватий (*E. lucida* Waldst. et Kit.), що розсіяно, популяціями чисельністю до 8 осіб трапляється на заплавах луках та серед заростей чагарників в околицях сіл Космарин, Сновидів та Возилів; молочай дністровський (*E. tyraica* Klok. et Artemcz.), який дуже рідко (виявлено 2 популяції чисельністю 19 і 27 особин)

поширений на вапнякових кам'янистих схилах в околицях сіл Миколаївка та Берем'яни та молочай тонкий (*E. subtilis* Prokh.), котрий зростає зрідка на сухих трав'яних схилах, відслоненнях вапняків та на узліссях в околицях смт. Золотий Потік та сіл Скоморохи і Жнибороди.

Головними факторами, котрі визначають скорочення чисельності популяцій червонокнижних й регіонально рідкісних видів родини *Euphorbiaceae* Klok. на території Буцацького (Чортківського) району Тернопільської області вважаємо наступні:

- ✓ недостатнє природне поновлення та слабка конкурентна здатність виду (*Euphorbia tristis* Bess. ex Bieb.);
- ✓ вузька еколого-ценотична амплітуда виду (*Euphorbia volhynica* Bess. ex Szaf., Kulcz. et Pawl., *E. tyraica* Klok. et Artemcz.);
- ✓ вирубування лісів (*Mercurialis ovata* Sternb. et Hoppe, *Euphorbia stricta* L.);
- ✓ руйнування екоотопів внаслідок видобутку корисних копалин (вапняків, крейди, пісковиків) (*Euphorbia volhynica* Bess. ex Szaf., Kulcz. et Pawl., *E. seguierana* Neck., *E. tyraica* Klok. et Artemcz., *Euphorbia subtilis* Prokh.);
- ✓ розорювання та інтенсивне господарське освоєння залишкових степових та лучно-степових екоотопів (*Euphorbia klokovii* Dubovik, *E. seguierana* Neck., *E. lucida* Waldst. et Kit., *E. subtilis* Prokh.);
- ✓ весняно-осіннє випалювання травостою (*Euphorbia volhynica* Bess. ex Szaf., Kulcz. et Pawl., *E. tristis* Bess. ex Bieb., *E. subtilis* Prokh.);

З метою охорони, збереження, раціонального використання та відтворення раритетних видів родини Молочайні у районі дослідження необхідно:

- ✓ здійснювати системний моніторинг стану і динаміки чисельності популяцій червонокнижних та регіонально рідкісних видів флори, а у разі їх чисельного скорочення оперативно встановлювати фактори, що його спричинюють;
- ✓ у випадку виявлення нових ареалів поширення раритетних видів флори рекомендувати створення у цих місцях об'єктів природно-заповідного фонду, а також вирощувати рідкісні види на присадибних ділянках та у ботанічних садах;
- ✓ заборонити порушення екоотопів внаслідок видобутку корисних копалин, вирубування лісів, випалювання та господарського освоєння залишкових ділянок лучно-степової рослинності;
- ✓ ініціювати видання регіональних Зеленої і Червоної книг, регулярно інформувати місцеве населення про стан природоохоронної роботи у засобах преси, радіо та телебачення;
- ✓ клопотати перед постійною комісією з питань власності, комунального господарства, транспорту, природокористування, охорони довкілля та енергозбереження

(голова – Юзьків Василь Петрович) Золотопотіцької територіальної громади, щодо створення заповідного ботанічного урочища місцевого значення в околицях села Миколаївка з метою збереження популяцій *Euphorbia volhynica* Bess. ex Szaf., Kulcz. et Pawl., *E. tristis* Bess. ex Bieb. та *E. tyraica* Klok. et Artemcz.

ЛІТЕРАТУРА

1. Визначник рослин України / А. І Барбарич та ін.; за ред. Д. К. Зерова. Київ : Урожай, 1965. С. 443–448.
2. Нечитайло В. А., Кучерява Л. Ф. Ботаніка. Вищі рослини. Київ : Фітосоціоцентр, 2001. С. 263–264.
3. Определитель высших растений Украины / Д. Н. Доброчаева и др.; за ред. Ю. Н. Прокудина. Киев : Фитосоциоцентр, 1999 : Наукова думка, 1987. С. 143–149.
4. Тахтаджян А. Л. Система Магнолиофитов. Ленинград : Наука, 1987. 439 с.
5. Флора УРСР: в 12 т. / за ред. Д. К. Зерова. Київ : Вид-во АН УРСР, 1955. Т. 7. С. 114–176.
6. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. Київ : Глобалконсалтинг, 2009. С. 431–433.
7. Яворівський Р. Л., Дем'ячук П. М. Червонокнижні види флори Тернопільської області. Матеріали XIV з'їзду Українського ботанічного товариства. (Київ, 25–26 квітн. 2017 р.). К., б. в., 2017. С. 139.

*Кондрич Ольга, Опалко Анастасія, Заболотна Марина
Науковий керівник – доц. Барановський Віталій*

РЕАКЦІЇ АРИЛДІАЗОНІЄВИХ СОЛЕЙ З (2-ДИМЕТИЛАМІНО)ЕТИЛМЕТАКРИЛАТОМ У ПРИСУТНОСТІ ТІОЦІАНАТ-АНІОНІВ

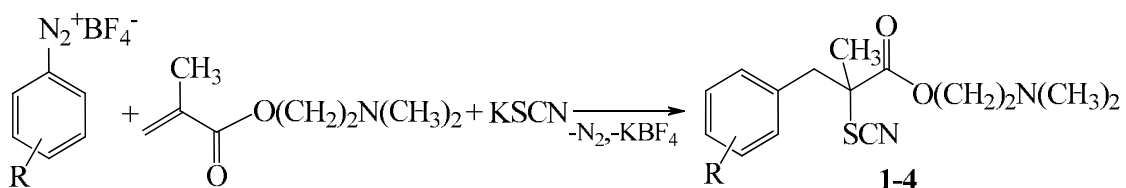
Як ненасичені субстрати в реакції тіоціанатоарилування досліджені естери акрилової і метакрилової кислот з простими аліфатичними радикалами (метил-, етил-, бутил(мет)акрилати) [1, 2], тому практичний інтерес становило введення у взаємодію метакрилатів, алкоксильні радикали яких модифіковані електроноакцепторними функціональними групами.

В продовження досліджень та з метою вивчення нових закономірностей щодо взаємодії ароматичних солей діазонію з ненасиченими сполуками – похідними α,β -ненасичених кислот в реакції тіоціанатоарилування вивчений (2-диметиламіно)етилловий естер метакрилової кислоти (ДМАЕМ).

Аміноалкілакрилати, зокрема (2-диметиламіноетил)метакрилат, широко використовуються для виробництва флокулянтів (полімери аміноалкілакрилатів з сольовими аміногрупами, а також їх співполімери з амідами ненасичених карбонових кислот), присадок до мастильних олів і моторних палив (співполімери аміноалкілакрилатів з вищими метакрилатами або акрилатами). Каучукоподібні співполімери ДМАЕМ з бутадієном і стиреном, а також латекси (90 мас. ч. бутадієну з 10 мас. ч. ДМАЕМ) застосовують для наповнення, обробки і підвищення водонепроникності хромових шкір. Аміноалкілакрилати щеплюють з хімічними волокнами з метою підвищення інтенсивності їх забарвлення, світлостійкості, покращення фізико-механічних і санітарно-гігієнічних властивостей. Вони є вихідними реагентами для одержання текстильно-допоміжних речовин, йонообмінних і лакофарбових матеріалів,

фармацевтичних і косметичних препаратів. Перспективним напрямком є також застосування аміноалкілакрилатів для синтезу фізіологічно активних полімерів.

Нами встановлено, що арилдіазоній тетрафлуороборати вступають у взаємодію з (2-диметиламіноетил)метакрилатом у присутності калій роданіду з виділенням азоту діазогрупи та утворенням продуктів приєднання арильного радикалу і тіоціанатної групи за місцем розриву кратного зв'язку метакрилового фрагменту – 2-(диметиламіно)етилкових естерів 3-арил-2-метил-2-тіоціанатопропанових кислот **1-4** за схемою:

R = H (1), 4-Me (2), 4-MeO (3), 4-Br (4)

Реакція відбувається у водно-ацетоновому (1:3) середовищі у присутності калій роданіду і каталітичних кількостей міді (II) тетрафлуороборату при $-10 \div -5^{\circ}\text{C}$. Виходи продуктів тіоціанатоарилування **1-4** складають 30-44%.

Дещо нижчі виходи (30-44%) продуктів тіоціанатоарилування 2-(диметиламіно)метилметакрилату, порівняно з іншими похідними метакрилової кислоти, пояснюються можливістю проходження конкуруючих процесів за участю N,N-диметиламіногрупи. Окрім цього, дана група може впливати на комплексоутворення йонів купруму з молекулами метакрилату, тим самим інактивуючи кратний карбон-карбоновий зв'язок, який є основним реакційним центром в процесах аніонарилування.

Тіоціанатоарилування (2-диметиламіно)метилметакрилату також супроводжується утворенням суміші тіо- ті ізотіоціанатоаренів (до 20%) та смолоподібних речовин невстановленої будови.

Виходи, константи, дані елементного аналізу, ІЧ та ^1H ЯМР спектрів 2-(диметиламіно)етилкових естерів 3-арил-2-метил-2-тіоціанатопропанових кислот **1-4** подані в табл. 1 і 2.

Таблиця 1

Виходи, константи і дані елементного аналізу 2-(диметиламіно)етилкових естерів 3-арил-2-метил-2-тіоціанатопропанових кислот **1-4**

№	Вихід, %	n_D^{20}	d_4^{20}	MRD	Знайдено, %	Формула	Обчислено, %
---	----------	------------	------------	-----	-------------	---------	--------------

ХІМІКО-БІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

				знай- дено	обчис- лено	N	S		N	S
1	39	1.5389	1.1261	81.33	81.50	9.57	11.06	C ₁₅ H ₂₀ N ₂ O ₂ S	9.58	10.97
2	33	1.5376	1.1102	86.28	86.39	9.07	10.30	C ₁₆ H ₂₂ N ₂ O ₂ S	9.14	10.46
3	30	1.5358	1.1381	88.31	88.22	8.48	9.93	C ₁₆ H ₂₂ N ₂ O ₃ S	8.69	9.95
4	44	1.4674	1.1557	89.21	89.16	7.48	8.57	C ₁₅ H ₁₉ BrN ₂ O ₂ S	7.54	8.64

Таблиця 2

Характеристика ІЧ та ¹H ЯМР спектрів сполук **1-4**

№	ІЧ спектр (ν см ⁻¹)		Спектр ¹ H ЯМР, δ, м.ч.
	SCN	C=O	
1	2160	1732	7.44-7.22 м (5H, Ph); 4.24-3.98 м (4H, OCH ₂ CH ₂); 3.29 д.д., 3.11 д.д. (2H, CH ₂ Ph); 2.26-2.20 м (6H, N(CH ₃) ₂); 1.71 т (3H, CCH ₃)
2	2156	1736	7.14-7.03 м (4H, C ₆ H ₄); 4.26-4.02 м (4H, OCH ₂ CH ₂); 3.31 д.д., 3.14 д.д. (2H, CH ₂ C ₆ H ₄); 2.36 с (3H, CH ₃ C ₆ H ₄); 2.28-2.22 м (6H, N(CH ₃) ₂); 1.68 т (3H, CCH ₃)
3	2156	1724	7.18-7.04 м (4H, C ₆ H ₄); 4.24-3.96 м (4H, OCH ₂ CH ₂); 3.40 с (3H, CH ₃ OC ₆ H ₄); 3.34 д.д., 3.09 д.д. (2H, CH ₂ C ₆ H ₄); 2.30-2.24 м (6H, N(CH ₃) ₂); 1.69 т (3H, CCH ₃)
4	2160	1720	7.37-7.24 м (4H, C ₆ H ₄); 4.28-4.00 м (4H, OCH ₂ CH ₂); 3.38 д.д., 3.13 д.д. (2H, CH ₂ C ₆ H ₄); 2.31-2.26 м (6H, N(CH ₃) ₂); 1.70 т (3H, CCH ₃)

Будова одержаних тіоціанатоестерів **1-4** підтверджується даними ІЧ та ¹H ЯМР спектрів. ІЧ спектри цих сполук містять смуги поглинання карбонільної і тіоціанатної груп відповідно в ділянках 1736-1720 і 2160-2156 см⁻¹.

Спектри ¹H ЯМР сполук **1-4** характеризуються сигналами протонів ароматичних ядер в ділянці 7.44-7.03 м.ч. (мультиплети). Протони CH₂-груп, зв'язані з ароматичним фрагментом, виявляються двома дублетами дублетів при 3.34-3.29 і 3.14-3.09 м.ч. Протони диметиламіногрупи утворюють мультиплети в ділянці 2.31-2.20 м.ч., а протони метильних груп метакрилового фрагменту – триплети (1.71-1.69 м.ч.).

Отже, взаємодія арилдіазоній тетрафлуороборатів з (2-диметиламіно)етиліновим естером метакрилової кислоти в присутності роданідів відбувається аналогічно іншим функціоналізованим акрилатам і метакрилатам, але з дещо нижчими виходами цільових продуктів тіоціанатоарилування, що зумовлене проходженням конкуруючих процесів не лише за участю арилюючого та аніоноідного реагентів, а й за участю ненасиченого субстрату.

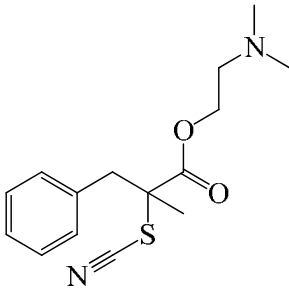
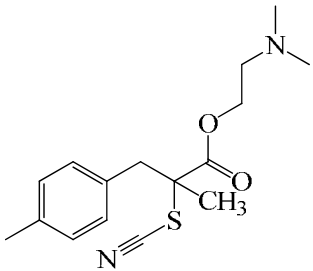
Таким чином, ґрунтуючись на виходах цільових продуктів, досліджений алкоксильний (N,N-диметиламіноетоксильний) радикал, що входить до складу естеру метакрилової кислоти, практично не впливає на регіоселективність реакції аніонарилування, ступінь активації кратного карбон-карбонового зв'язку та прояв амбідентності роданід-йоніом.

Хімічна структура синтезованих тіоціанатоестерів визначає перспективність вивчення їх біологічної активності [3]. Для передбачення можливих напрямків практичного використання синтезованих сполук **1-4** нами проведено кількісну оцінку їх активності за допомогою програми PASS C&T (Prediction of Activity Spectra for Substances Complex&Training).

Як свідчать дані прогнозування (табл. 3) сполуки **1-4** характеризуються достатньо високою знеболюючою дією, оскільки є структурно подібними до новокаїну (гідрохлориду β -діетиламіноетилового естеру *n*-амінобензойної кислоти). Синтезовані тіоціанатоестери **1-4** також можуть проявляти антиангінальну (антиішемічну) та гіпотензивну дію і є потенційними інгібіторами процесів дихання та окисного метаболізму в клітинах.

Таблица 3

 Кількісна оцінка напрямків прояву біологічної активності сполук **1, 2**

Структурна формула	Напрямки активності		
	Pa	Pi	Activity
	0,832	0,008	Glycosylphosphatidylinositol phospholipase D inhibitor
	0,776	0,017	Antiischemic, cerebral
	0,763	0,005	Anesthetic general
	0,791	0,038	CYP2C12 substrate
	0,754	0,005	Trimethylamine-oxide aldolase inhibitor
	0,704	0,035	CYP2H substrate
	0,768	0,019	Glycosylphosphatidylinositol phospholipase D inhibitor
	0,781	0,041	CYP2C12 substrate
	0,754	0,020	Antiischemic, cerebral
	0,738	0,005	Anesthetic general
	0,735	0,005	Trimethylamine-oxide aldolase inhibitor

Спектр прогнозованої біологічної активності 2-(диметиламіно)етилових естерів 3-арил-2-метил-2-тіоціанатопропанових кислот **1-4** вказує на їх потенційно високу протибактеріальну та протигрибкову активність, тому дані сполуки можуть бути використані як антисептики, фунгіциди, інсектициди та засоби захисту полімерних матеріалів від біокорозії.

Експериментальна частина

ІЧ спектри сполук **1-4** записані у тонкій плівці на спектрометрі SPECORD M80 в діапазоні 4000-400 cm^{-1} . Спектри ^1H ЯМР отримані в DMSO-d_6 на приладі Varian Mercury (400 МГц), зовнішній стандарт – ТМС. Індивідуальність синтезованих сполук встановлювали методом ТШХ на пластинах Silufol UV-254 (елюент – гексан – хлороформ – метанол (5:1:1)).

Прогнозування біологічної активності (біологічний скринінг) проводили за допомогою програми PASS C&T (Prediction of Activity Spectra for Substances Complex & Training) (режим доступу <http://www.pharmaexpert.ru/PASSOnline/predict.php>).

2-(Диметиламіно)етилловий естер 2-метил-2-тіоціанато-3-фенілпропанової кислоти (1)

До 12.6 г (11 мл) (0.08 моль) (2-диметиламіно)етилметакрилату, 10.9 г (0.112 моль) калій роданіду і 3.9 г (0.012 моль) гексагідрату міді (II) тетрафлуороборату в 300 мл водно-ацетонової суміші (1:3) додавали впродовж 1.5 год. 20 г (0.105 моль) фенілдіазоній тетрафлуороборату. Азот виділявся при -10° – -5° С впродовж 2 год. По закінченні реакції в реакційну суміш додавали 150 мл води і екстрагували 200 мл діетилового етеру. Після відгонки ефіру залишок розчиняли у бензені та пропускали аміак впродовж 1 год. для переведення фенілізотіоціанату у фенілтіосечовину. Після відокремлення утвореної тіосечовини упарювали бензен на роторному випарювачі і залишок хроматографували на колонці з Al_2O_3 (елюент елюент – гексан – хлороформ – метанол (5:1:1)). Після ІЧ-спектрофотометричного аналізу одержаних фракцій одержали 9.1 г (39%) сполуки **1** у вигляді в'язкої рідини темно-оранжевого кольору ($n_D^{20}=1.5389$, $d_4^{20}=1.1261$, MR_D (знайдено - 81.33, обчислено – 81.50)). ІЧ спектр (ν , cm^{-1}): (C=O) (1732), SCN (2160). Спектр 1H ЯМР (δ , м.ч.): 7.44-7.22 м (5H, Ph); 4.24-3.98 м (4H, OCH_2CH_2); 3.29 д.д., 3.11 д.д. (2H, CH_2Ph); 2.26-2.20 м (6H, $N(CH_3)_2$); 1.71 т (3H, CCN_3). Знайдено, %: N 9.57, S 11.06. $C_{15}H_{20}N_2O_2S$. Обчислено, %: N 9.58, S 10.97.

Аналогічно отримували сполуки **2-4**.

ЛІТЕРАТУРА

1. Grishchuk B. D., Gorbovoj P. M., Ganushchak N. I., Dombrovski A. V. Reaction of aromatic diazonium salts with unsaturated compounds in the presence of nucleophiles. Russian Chemical Reviews. 1994. V.63. P. 257-267.
2. Гришук Б. Д., Горбовий П. М., Барановський В. С., Ганущак М. І. Каталітичні і некаталітичні реакції ароматичних солей діазонію з алкенами у присутності нуклеофілів. Журнал органічної та фармацевтичної хімії. 2008. Т.6, Вип. 3(23). С. 16–32.
3. Гришук Б. Д., Барановський В. С., Климяк С. І. Синтез біологічно активних речовин – продуктів аніонарилювання ненасичених сполук. Фармацевтичний часопис. 2011. № 4 (20). С. 117 – 126.

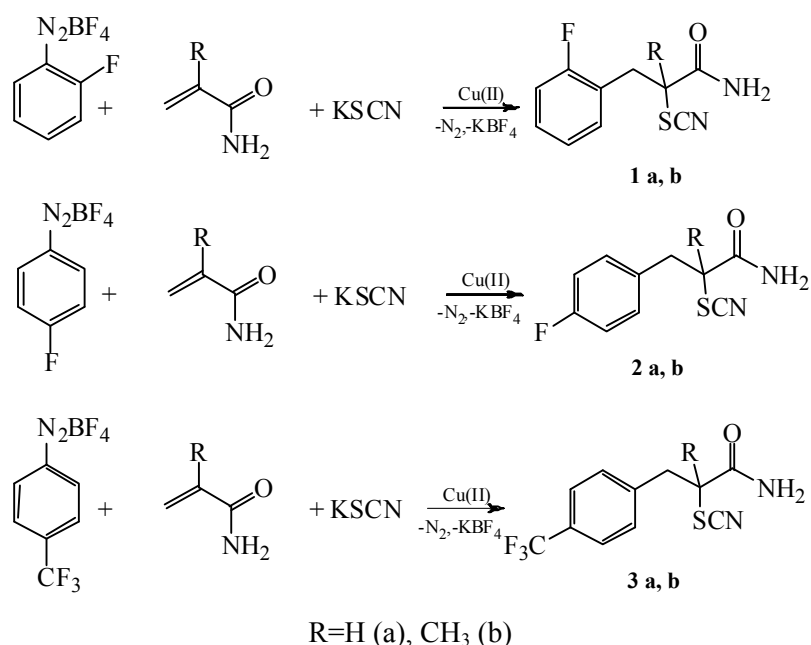
*Маланчук Олеся, Урбанська Надія
Науковий керівник – доц. Симчак Руслан*

ТЕТРАФЛУОРОБОРАТИ АРИЛДІАЗОНІО НА ОСНОВІ ФЛУОРОЗАМІЩЕНИХ АНІЛІНІВ ЯК АРИЛЮЮЧІ РЕАГЕНТИ В РЕАКЦІЯХ ДЕДІАЗОНІЮВАННЯ

Використання реакції Меєрвейна дозволяє шляхом одностадійного синтезу з доступних ароматичних амінів одержувати арильовані і хлорарильовані похідні ненасичених сполук. Пізніше було встановлено, що реакція Меєрвейна є частковим випадком більш загальної реакції ароматичних солей діазонію з ненасиченими сполуками в присутності зовнішніх нуклеофілів, яка дістала назву реакції аніонарилювання. На даний час в реакції аніонарилювання систематично досліджені естери та нітрили акрилової та метакрилової

кислот. Важливим в даному аспекті є синтез арилалкільних тіоціанатів на основі амідів ненасичених карбонових кислот, адже дані продукти аніонарилювання можуть бути використані як синтони для одержання гетероциклічних сполук, зокрема 5-арилзаміщених похідних тiazол-4(5H)ону.

Метою даного дослідження є дослідження взаємодії ароматичних солей діазонію на основі флуоровмісних ароматичних амінів з амідами акрилової та метакрилової кислот в умовах реакцій тіоціанатоарилювання [1-2]. Встановлено, що тетрафлуороборати арилдіазонію на основі 2(4)-флуороаніліну і 4-трифлуорометиланіліну взаємодіють з акриламідом та метакриламідом у присутності калій роданіду з виділенням азоту діазогрупи і утворенням продуктів приєднання арильного радикалу і тіоціанатної групи до кратного вуглець-вуглецевого зв'язку – 3-арил-(2-метил)-2-тіоціанатопропанамідів **1-3** за схемою:

Реакція відбувається у водно-ацетоновому середовищі (1:2.5) у присутності тіоціанату калію і каталітичних кількостей міді (II) тетрафлуороборату при $-25 \div -20^\circ\text{C}$. Встановлено оптимальне співвідношення реагентів – ароматична сіль діазонію : ненасичений амід : калій роданід : мідь (II) тетрафлуороборат, яке складає 1.1:1:1.15:0.11. Реакція також супроводжується утворенням суміші тіо- та ізотіоціанатоаренів в кількості до 15-20% за маршрутом конкуруючої реакції нуклеофільного заміщення діазогрупи (реакції Зандмейера).

Виходи, константи та дані елементного аналізу 3-арил-(2-метил)-2-тіоціанатопропанамідів **1-3** представлені в табл. 1.

Будова одержаних тіоціанатів **1a,b** -**3a,b** підтверджується даними ІЧ та ^1H ЯМР спектрів. ІЧ спектри цих сполук містять смуги поглинання карбонільної, тіоціанатної і амідної груп відповідно в областях 1674-1688, 2148-2156 і 3384-341 cm^{-1} . Валентні коливання зв'язку C-F характеризуються відносно інтенсивною смугою вбирання при 1244-1220 cm^{-1} .

Виходи, константи і дані елементного аналізу флуоровмісних
3-арил-(2-метил)-2-тіоціанатопропанамідів **1a,b** – **3a,b**

№	Вихід, %	Т.пл., °С*	Знайдено, %			Формула	Обчислено, %		
			N	S	F		N	S	F
1 a	55	77	12.54	14.18	8.55	C ₁₀ H ₉ FN ₂ OS	12.49	14.30	8.47
1 b	60	91	11.89	13.39	7.80	C ₁₁ H ₁₁ FN ₂ OS	11.76	13.46	7.97
2 a	66	84	12.61	14.57	8.44	C ₁₀ H ₉ FN ₂ OS	12.49	14.30	8.47
2 b	71	103	11.81	13.32	7.83	C ₁₁ H ₁₁ FN ₂ OS	11.76	13.46	7.97
3 a	75	127	10.16	11.77	20.51	C ₁₁ H ₉ F ₃ N ₂ OS	10.21	11.69	20.78
3 b	78	119	9.88	11.03	19.92	C ₁₂ H ₁₁ F ₃ N ₂ OS	9.72	11.12	19.77

* Речовини перекристалізовані з метанолу.

Таблиця 2

Дані ¹H ЯМР спектрів флуоровмісних 3-арил-(2-метил)-2-тіоціанато-пропанамідів **1a,b** – **3a,b**

№	Хімічний зсув, δ м.ч.				
	Ar	-NH ₂	-CH(SCN)	CH ₂ Ar	R (CH ₃)
1a	7.24-7.08 м (4H)	7.69 с, 7.45 с	4.17 т	3.28 дд, 3.05 дд	–
1b	7.43-7.11 м (4H)	8.10 с, 7.88 с	–	3.42 д, 3.24 д	1.84 с
2a	7.31 дд, 7.15 дд (4H)	7.73 с, 7.44 с	4.22 т	3.27 дд, 3.09 дд	–
2b	7.22 дд (4H)	8.06 с, 7.79 с	–	3.43 д, 3.28 д	1.85 с
3a	7.70 д, 7.49 д (4H)	7.78 с, 7.50 с	4.29 т	3.38 дд, 3.20 дд	–
3b	7.71 д, 7.45 д (4H)	8.20 с, 7.94 с	–	3.55 д, 3.18 д	1.85 с

Спектри ¹H ЯМР флуоровмісних тіоціанатоамідів **1a,b** - **3a,b** містять сигнали протонів ароматичних ядер в ділянці 7.71-7.08 м.ч. (мультиплети у випадку 2-флуоро-, дублети дублетів для 4-флуоро- і два дублети для 4-трифлуорометилпохідних). Протони CH₂-груп, зв'язані з ароматичним фрагментом виявляються двома дублетами дублетів або двома дублетами відповідно при 3.55-3.27 і 3.28-3.05 м.ч. з константами спин-спінової взаємодії 7.6 і 7.3 Гц відповідно. Протони амідних груп характеризуються синглетами при 8.20-7.69 і 7.94-7.44 м.ч., протони метинових груп сполук, зв'язаних з тіоціанатною, у випадку акриламідних похідних **1-3a** – триплетами в ділянці 4.29-4.17 м.ч., а протони метильних груп продуктів на основі метакриламідів **1-3b** – синглетами при 1.85-1.84 м.ч. (табл. 2).

Одержані експериментальні дані з тіоціанатоарилування акриламідів за умови використання як арилюючих реагентів діазонієвих солей на основі флуороанілінів дозволяють стверджувати, що введення атомів флуору або трифлуорометильної групи в ароматичне ядро солі діазонію не змінює регіоселективності реакції і суттєво не впливає на виходи цільових продуктів – 3-арил-(2-метил)-2-тіоціанатопропанамідів. Таким чином, узгоджено орієнтований

електроноакцепторний вплив атомів флуору та діазогрупи сприяє проходженню реакцій аніонарилювання. Дещо вищі виходи продуктів реакції Зандмейєра – *o*- і *n*-флуоро(*n*-трифлуорометил)фенілтіо- та ізотіоціанатів, ніж за умов використання солей діазонію, що містять електронодонорні замісники, швидше за все зумовлені зростанням позитивного заряду на крайньому атомі азоту діазогрупи, внаслідок чого купрокаталітичне дедіазоніювання і приєднання роданід-аніона відбувається за йон-радикальним механізмом [3, 4].

Отже, тетрафлуороборати арилдіазонію на основі 2(4)-флуоро- та 4-трифлуорометиланілінів можна рекомендувати як ефективні арилюючі реагенти в реакціях аніонарилювання ненасичених сполук, які до того ж дозволяють ввести до складу молекул цільових продуктів атоми флуору, що суттєво розширює синтетичні можливості реакції.

Експериментальна частина

ІЧ спектри сполук **1a,b–3a,b** записані у вазеліновій олії на спектрофотометрі Specord M80 в діапазоні 4000–400 см⁻¹. Спектри ¹H ЯМР зняті в ДМСО-d₆ на приладі Bruker Avance DRX-500 (500 МГц), зовнішній стандарт – ТМС. Індивідуальність синтезованих сполук встановлювали методом тонкошарової хроматографії (ТШХ) на пластинках Silufol UV-254 (елюент – гексан : метанол : ацетон, 4:2:1). Елементний аналіз проводили за стандартними методиками. Дані елементного аналізу відповідають брутто-формулам.

Обробку ¹H ЯМР спектрів виконували за допомогою програми ADVASP Analyzer (NMR and Mass Spectra Analyzer).

2-Тіоціанато-3-(2-флуорофеніл)пропанамід (1a)

До 2.5 г (0.035 моль) акриламиду, 1.3 г (0.004 моль) гексагідрату міді (II) тетрафлуороборату і 3.9 г (0.04 моль) калій роданіду в 150 мл водно-ацетонової суміші (1:2.5) додавали впродовж 30 хв. 8.2 г (0.039 моль) тетрафлуороборату 2-флуорофенілдіазонію. Азот виділявся при –20⁰С впродовж 1.5 год. По закінченні реакції в реакційну суміш додавали 50 мл води і екстрагували 50 мл діетилового етеру. Витяжки промивали водою, сушили кальцій хлоридом. Після упарювання етеру, реакційну суміш упарювали при зниженому тиску до об'єму 20 мл, після чого охолоджували і витримували при –20⁰С впродовж доби. Спостерігалось утворення безбарвних кристалів, після перекристалізації яких з метанолу одержали 4.3 г (55%) сполуки **1a** з T_{пл.} = 77⁰С.

За аналогічною методикою синтезовані сполуки **2a, 3a**.

2-Метил-2-тіоціанато-3-(2-флуорофеніл)пропанамід (1b)

До 3.0 г (0.035 моль) метакриламиду, 1.35 г (0.004 моль) гексагідрату міді (II) тетрафлуороборату і 3.9 г (0.04 моль) калій роданіду в 150 мл водно-ацетонової суміші (1:2.5) додавали впродовж 30 хв. 8.2 г (0.039 моль) тетрафлуороборату 2-флуорофенілдіазонію. Азот

виділявся при -22°C впродовж 2 год. По закінченні реакції в реакційну суміш додавали 50 мл води і екстрагували 50 мл діетилового етеру. Витяжки промивали водою, сушили кальцій хлоридом. Після упарювання етеру, реакційну суміш упарювали при зниженому тиску до об'єму 20 мл, після чого охолоджували і витримували при -20°C впродовж доби. Спостерігалось утворення безбарвних кристалів, після перекристалізації яких з метанолу одержали 5.0 г (60%) сполуки **1b** з $T_{\text{пл.}} = 91^{\circ}\text{C}$.

Аналогічно одержані сполуки **2b**, **3b**.

ЛІТЕРАТУРА

1. Erian A. W. Sherif S. M. The chemistry of thiocyanic esters. Tetrahedron. 1999. N. 55. P. 7957–8024.
2. Symchak R.V., Baranovskii V.S. Recent advances in the synthetic application of anionarylation of unsaturated compounds. Natural Sciences: History, the Present Time, the Future, EU Experience. Wloclawek: Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2019. P. 154-156.
3. Grishchuk B. D., Baranovskii V. S., Gorbovy P. M., Ganushchak N. I. Reaction of arenediazonium tetrafluoroborates with N,N-methylenediacyrlamide in the presence of thiocyanate anions. Russian Journal of General Chemistry. 2003. Vol. 73, № 6. P. 957–960.
4. Grishchuk B. D., Baranovskii V. S. Synthesis of 5-arylsubstituted thiazol-4-one acetyl and amino derivatives by the heterocyclization of the products of acrylamide thiocyanatoarylation. Russian Journal of General Chemistry. 2011. Vol. 81, № 9. P. 1896–1899.

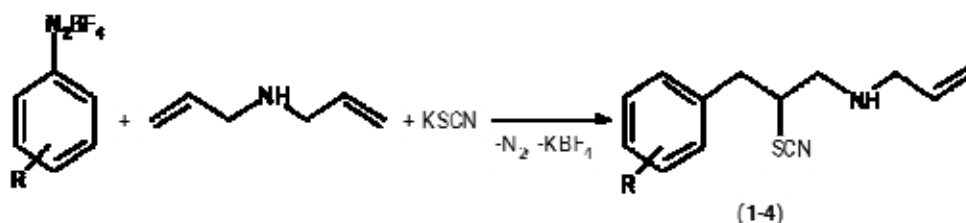
*Шевчук Софія, Харів Марія
Науковий керівник – доц. Тулайдан Галина*

СИНТЕЗ ТА БІОЛОГІЧНА АКТИВНІСТЬ ПРОДУКТІВ ТІОЦІАНАТОАРИЛЮВАННЯ ДІАЛІЛАМІНУ

Раніше досліджено тіоціанатоарилювання біненасичених сполук із ізольованими кратними зв'язками, що входять до складу різних фрагментів на прикладі N-алілакриламідів і алілметакрилату [1, 2]. Було показано, що цей процес обмежується тільки подвійним зв'язком акрилатного фрагменту.

Для того, щоб з'ясувати вплив аміногрупи на активацію кратних вуглець-вуглецевих зв'язків біненасичених сполук, нами досліджений діаліламін у реакції тіоціанатоарилювання.

Встановлено, що тетрафлуороборати арилідіазонію реагують із діаліламіном за присутності роданід-аніонів і каталітичних кількостей солей міді (II) у ацетоновому середовищі із утворенням N-аліл-2-тіоціанато-3-арилпропанамінів 1-4 за схемою:

R = H (**1**), 4-CH₃ (**2**), 4-CH₃O (**3**), 4-Br (**4**)

Реакція відбувається в діапазоні температур -10 – -5°C , оптимальним співвідношенням реагентів є: сіль діазонію – ненасичена сполука – калій роданід – каталізатор складає 1.5:1:1.5:0.15. Виходи адуктів **1-4** становлять 35-44%. Реакція супроводжується побічним

процесом, зокрема, утворюється суміш тіо- та ізотіоціанатоаренів, що відбувається за маршрутом реакції Гаттермана-Зандмейсера і невстановленої будови смолоподібних речовин.

Підвищуючи температуру і вводячи двократний надлишок солі діазонію та аніоноїдного реагенту не вдалось змінити регіоселективність процесу і практично вплинути на вихід продуктів тіоціанатоарилування. Було встановлено, що навіть використовуючи чотирикратні надлишки арилуючого і аніоноїдного реагентів другий кратний зв'язок діаліламіну не буде вступати у реакцію.

Виходи, константи, дані елементного аналізу синтезованих речовин 1-4 подані в табл. 1.

Будову синтезованих сполук **1-4** підтверджено даними ІЧ і ¹Н ЯМР спектроскопії. ІЧ спектри тіоціанатів **1-4** містять смуги поглинання, що відповідають валентним коливанням тіоціанатної групи в області 2164-2152 см⁻¹, аміногрупи – 3388-3376 см⁻¹, кратного зв'язку вільного алільного фрагменту 1648-1640 см⁻¹. Деформаційні коливання вінільної групи алільного фрагменту відповідають смугами поглинання при 996-992 і 928-920 см⁻¹, а ароматичного фрагменту – 800-792 см⁻¹ (у випадку сполуки **1** – 764 см⁻¹) [3].

Спектри ¹Н ЯМР тіоціанатів **1-4** характеризуються сигналами протонів ароматичних ядер в ділянці 7.49-6.83 м.ч (мультиплет). Протони СН₂- і СН-груп алільного фрагменту утворюють мультиплети при 5.40-5.28 та 5.98-5.83 м.ч., відповідно, протони СН₂-груп, зв'язаних з ароматичними ядрами – два дублети при 3.37-3.35 м.ч та 3.21-3.18 м.ч., а протони СН₂-груп, зв'язаних з атомом нітрогену – триплети в області 3.19-3.06 м.ч. Протони метинової групи, зв'язаної з тіоціанатною, характеризуються дублетами дублетів при 3.73-3.60 м.ч., а протон аміногрупи зміщений в область слабкого поля і утворює широкий синглет при 9.72-9.64 м.ч. (табл. 2).

Таблиця 1

Виходи, константи та дані елементного аналізу N-аліл-2-тіоціанато-3-арилпропанамінів **1-4**

№ п/п	Вихід, %	n_D^{20}	d_4^{20}	MR _D		Знайдено, %		Формула	Обчислено, %	
				знайдено	обчислено	N	S		N	S
1	39	1.5612	1.0792	70.32	70.15	12.18	13.93	C ₁₃ H ₁₆ N ₂ S	12.06	13.80
2	42	1.5568	1.0644	75.08	74.98	11.53	12.88	C ₁₄ H ₁₈ N ₂ S	11.37	13.01
3	35	1.5522	1.0914	76.68	76.83	10.79	12.05	C ₁₄ H ₁₈ N ₂ OS	10.68	12.22
4	44	1.5834	1.3374	77.59	77.84	9.04	10.43	C ₁₃ H ₁₅ BrN ₂ S	9.00	10.30

Таблиця 2

Дані ¹Н ЯМР спектрів N-аліл-2-тіоціанато-3-арилпропанамінів **1-4**

№	Хімічний зсув, δ м.ч.
---	-----------------------

ХІМІКО-БІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

	Ar	-CH=	CH ₂ =	-NCH ₂ CH ₂ N -CH-	CH ₂ Ar	-NH-	R
1	7.33- 7.18 м	5.96- 5.83 м	5.39- 5.28 м	3.18 т, 3.09 т, 3.64 дд	3.36 д (J _{HH} 7.2 Гц) 3.18 д (J _{HH} 6.9 Гц)	9.69 ш. с	–
2	7.14- 7.08 м	5.97- 5.84 м	5.39- 5.29 м	3.19 т, 3.07 т, 3.60 дд	3.36 д (J _{HH} 7.2 Гц) 3.20 д (J _{HH} 6.9 Гц)	9.66 ш. с	2.31 с
3	7.12- 6.83 м	5.98- 5.86 м	5.38- 5.30 м	3.17 т, 3.06 т, 3.69 дд	3.37 д (J _{HH} 7.1 Гц) 3.19 д (J _{HH} 6.8 Гц)	9.64 ш. с	3.73 с
4	7.49- 7.15 м	5.96- 5.84 м	5.40- 5.29 м	3.19 т, 3.10 т, 3.73 дд	3.35 д (J _{HH} 7.4 Гц) 3.21 д (J _{HH} 7.0 Гц)	9.72 ш. с	–

Таким чином, на прикладі діаліламіну встановлено, що у випадку наявності в молекулі біненасиченої сполуки двох кратних вуглець-вуглецевих зв'язків у складі алільних фрагментів, реакції аніонарилювання проходять за участю лише одного. Основними факторами, які зумовлюють таку регіоселективність реакції є значно нижча реакційна здатність кратних зв'язків у складі алільних фрагментів, домінування конкуруючих процесів утворення аніонаренів за маршрутом реакції Гаттермана-Зандмейєра та можливість виведення продуктів реакції зі сфери реакційного комплексу. Перший з цих факторів зумовлений зменшенням ступеня активації подвійного зв'язку електроноакцепторними групами, адже у випадку алільного фрагменту даний вплив не є безпосереднім, а передається через метиленову групу. Роль конкуруючих процесів є також однією з вирішальних, оскільки реакції аніонарилювання і Гаттермана-Зандмейєра відбуваються в близькому температурному режимі, що, здебільшого, приводить до кінетичного контролю процесу: швидкість і ймовірність утворення реакційних комплексів, в яких утворюються аніонарени зростає зі зменшенням концентрації ненасиченої сполуки і збільшенням концентрації продуктів. Крім цього, продукти реакції здатні до комплексоутворення з каталізатором – йонами купруму, що інактивує каталітичний процес аніонарилювання. За рахунок різниці в розчинності продуктів аніонарилювання та вихідного ненасиченого субстрату, а також їх комплексоутворення з каталізатором відбувається виведення продуктів реакції зі сфери реакційного комплексу.

Аналіз функціональних груп в структурі тіоціанатоарильованих похідних аліламіну вказує на перспективність досліджень їх біологічної активності.

Нами досліджено протимікробну дію синтезованих речовин **1-4** на штами грампозитивних (*S. aureus* ATCC 6538), спороутворюючих (*B. subtilis* ATCC 6633), грамнегативних (*E. coli* ATCC 25922) бактерій та дріжджових грибів (*C. albicans* ATCC 885-653). Протимікробні властивості N-аліл-2-тіоціанато-3-арилпропанамінів **1-4** представлені в табл. 3.

Протимікробні властивості N-аліл-2-тіоціанато-3-арилпропанамінів 1-4

Сполука	Досліджувані культури мікроорганізмів							
	<i>S. aureus</i>		<i>B. subtilis</i>		<i>E. coli</i>		<i>C. albicans</i>	
	МБсК*	МБцК	МБсК	МБцК	МБсК	МБцК	МБсК	МБцК
1	н/а	н/а	н/а	н/а	200	500	12.5	50
2	н/а	н/а	н/а	н/а	н/а	н/а	6.2	12.5
3	50	100	25	50	50	100	25	50
4	12.5	25	3.1	6.2	100	200	12.5	12.5

* МБсК – мінімальна бактеріостатична концентрація (мкг/мл),

МБцК – мінімальна бактерицидна концентрація (мкг/мл).

Загалом, сполуки **1-4** характеризуються достатньо високою протимікробною активністю відносно штамів стафілококів, кишкових паличок, аеробних бацил і дріжджових грибів. Сполуки **1, 2** індиферентні до досліджених культур мікроорганізмів, за винятком дріжджових грибів. Максимальну активність виявляє сполука **4**, що містять в ароматичному ядрі атом бром у *para*-положенні, яка може стати основою для створення нових протимікробних препаратів після дослідження її токсичності.

Таким чином, введення в молекули 2-тіоціанато-3-арилпропанів аліламінію фрагменту практично не впливає на ступінь їх протимікробної дії, але надає сполукам специфічної антикандидозної активності. Істотного підвищення антибактеріальної активності можна досягти модифікацією арильного фрагменту, зокрема введенням у нього атомів бром.

Експериментальна частина

ІЧ спектри сполук **1-4** записані у вазеліновій олії на спектрометрі SPECORD M80 в діапазоні 4000-400 см⁻¹. Спектри ¹H ЯМР отримані в ДМСО-d₆ на приладі Varian Mercury (400 МГц), зовнішній стандарт – ТМС. Елементний аналіз проводили за стандартними методиками. Дані елементного аналізу відповідають бруто-формулам.

Індивідуальність синтезованих сполук встановлювали методом тонкошарової хроматографії (ТШХ) на пластинах Silufol UV-254 (елюент гексан : хлороформ : метанол (3:2:1)).

Протимікробну активність сполук **1-4** вивчали методом двократних серійних розведень у рідкому живильному середовищі – м'ясопептонному бульйоні (МПБ), з рН 7, 2-7,4. Для готування вихідного розведення 10 мг препарату розчиняли в 0,1 мл етилового спирту і до отриманого розчину додавали 0,9 мл дистильованої води. Безпосередньо перед дослідом маточні розчини розводили в 2 мл МПБ методом двократних серійних розведень. У кожен пробірку вносили по 0,2 мл бактеріальної суспензії досліджуваних культур з концентрацією

мікробних тіл 105 в 1 мл. Посіви інкубували при 370С протягом 18-24 год. після чого візуально оцінювали наявність росту. Кожний дослід повторювали десятикратно. Результати обробляли методом варіаційної статистики з використанням значення медіани.

N-аліл-2-тіоціанато-3-фенілпропанамін (1)

До 10 мл (7.6 г, 0.078 моль) діаліламіну, 4 г (0.0115 моль) гексагідрату тетрафлуороборату міді (II) і 11.4 г (0.117 моль) роданіду калію в 250 мл ацетону додавали протягом 2 год. 22.5 г (0.117 моль) тетрафлуороборату фенілдіазонію. Азот виділявся при -5°C протягом 3 год. Після завершення виділення азоту в реакційну суміш додавали 50 мл води і екстрагували 150 мл діетилового етеру. Витяжки промивали водою, сушили безводним сульфатом магнію. Після упарювання етеру залишок переганяли у вакуумі (1 мм.рт.ст.). Відбирали фракцію з $T_{\text{кип.}}$ 82-83 $^{\circ}\text{C}$. Одержали 6.7 г (39%) сполуки **1** у вигляді рідини жовтого кольору з n_D^{20} 1.5612 і d_4^{20} 1.0792. ІЧ спектр (ν , cm^{-1}): 3388 (–NH–), 2160 (–S–C \equiv N), 1644 (–CH=CH $_2$). Знайдено, %: N 12.18, S 13.93. $\text{C}_{13}\text{H}_{16}\text{N}_2\text{S}$. Обчислено, %: N 12.06, S 13.80.

Аналогічно синтезовані речовини **2-4**.

N-аліл-2-тіоціанато-3-(4-метилфеніл)пропанамін (2)

Вихід - 42%. Рідина жовтого кольору з n_D^{20} 1.5568 і d_4^{20} 1.0644. ІЧ-спектр (ν , cm^{-1}): 3392 (–NH–), 2156 (–S–C \equiv N), 1644 (–CH=CH $_2$). Знайдено, %: N 11.53, S 12.88. $\text{C}_{14}\text{H}_{18}\text{N}_2\text{S}$. Обчислено, %: N 11.37, S 13.01.

N-аліл-2-тіоціанато-3-(4-метоксифеніл)пропанамін (3)

Вихід - 35%. Рідина оранжевого кольору з n_D^{20} 1.5522 і d_4^{20} 1.0644. ІЧ-спектр (ν , cm^{-1}): 3388 (–NH–), 2156 (–S–C \equiv N), 1648 (–CH=CH $_2$). Знайдено, %: N 10.79, S 12.05. $\text{C}_{14}\text{H}_{18}\text{N}_2\text{O}_2\text{S}$. Обчислено, %: N 10.68, S 12.22.

N-аліл-2-тіоціанато-3-(4-бромфеніл)пропанамін (4)

Вихід - 44%. В'язка рідина коричневого кольору з n_D^{20} 1.5834 і d_4^{20} 1.3374. ІЧ-спектр (ν , cm^{-1}): 3400 (–NH–), 2164 (–S–C \equiv N), 1640 (–CH=CH $_2$). Знайдено, %: N 9.04, S 10.43. $\text{C}_{13}\text{H}_{15}\text{BrN}_2\text{S}$. Обчислено, %: N 9.00, S 10.30.

ЛІТЕРАТУРА

1. Grishchuk B. D., G. Ya. Zagrichuk, P. M. Gorbovoi. Reactions of aryldiazonium tetrafluoroborates with N-allylacrylamide in the presence of thiocyanate-anion. Russian Journal of General Chemistry. 1999. Vol. 69(2). P. 283-285.
2. Grishchuk B. D., Baranovskyi V.S., Simchak R.V., Tulaidan G.M., Gorbovoi P.M. Reaction of arenediazonium tetrafluoroborates with allyl methacrylate in the presence of the thiocyanate anion. Russian Journal of General Chemistry. 2006. Vol.76(6). P. 936-938.
3. Kalsi P.S. Spectroscopy of Organic Compounds : 6th Edition. New Age International, 2007. 652 p.

**РОЗРОБКА ТА ЗАСТОСУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ
ПРОВЕДЕННЯ ТЕМАТИЧНИХ АТЕСТАЦІЙ З ОРГАНІЧНОЇ ХІМІЇ В СТАРШІЙ
ШКОЛІ**

Особливостями сучасного моменту розвитку шкільної хімічної освіти є впровадження нових навчальних програм та підручників, які покликані забезпечити переорієнтацію процесу навчання з інформативної форми на розвиток особистості учня. Однією зі складових цього процесу є зміна підходів до оцінювання навчальних досягнень школярів, забезпечення об'єктивності оцінювання результатів навчання учнів.

Одним з важливих завдань, що стоять перед педагогічною наукою і практикою, є конструювання та використання засобів, за допомогою яких можна здійснювати об'єктивний контроль та керівництво цією діяльністю, в тому числі й обґрунтування змісту і структури завдань для проведення тематичних атестацій учнів з органічної хімії.

Застосування 12-бальної системи оцінювання потребує переосмислення та чіткого обґрунтування критеріїв, за якими визначається той чи інший рівень підготовки учня, створення уніфікованого банку завдань для стандартизації процедури оцінювання, відпрацювання методики самої процедури проведення контролю, створення інструментів вимірювання обов'язкових результатів навчання.

Зважаючи на багатоаспектність проблеми в своєму дослідженні ми обмежувемося питанням проведення тематичних атестацій з хімії в 10 класі загальноосвітньої школи на матеріалі змісту курсу органічної хімії. Мета дослідження полягає в розробці змісту та форм проведення тематичної атестації учнів з теми «Насичені вуглеводні».

Завданнями дослідження було:

- 1) вивчити стан досліджуваної проблеми за літературними джерелами та в практиці роботи шкіл;
- 2) з'ясувати функції тематичного контролю в навчанні;
- 3) розробити завдання для тематичного контролю знань учнів 9 класу до теми «Насичені вуглеводні»;
- 4) апробувати розроблені завдання в умовах школи.

На основі аналізу навчальної програми щодо вимог до результатів підготовки учнів [1], змісту параграфів підручника [2] нами було розроблено завдання для проведення тематичної атестації з теми «Насичені вуглеводні». Наводимо приклади завдань.

Варіант I

ХІМІКО-БІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

1. Поясніть вплив гідроксильної групи на бензенове ядро в молекулі фенолу. Складіть рівняння відповідної реакції.

2. Користуючись скороченими структурними формулами, складіть рівняння реакцій за схемою: етанол → етилен → етан → хлор етан.

3. Етанол масою 102,2 г прореагував з натрієм. Який газ і якого об'єму утворився в результаті реакції, якщо масова частка домішок у етанолі становила 10 %?

Варіант II

1. Поясніть вплив бензенового ядра на гідроксильну групу в молекулі фенолу. Складіть рівняння відповідної реакції.

2. Користуючись скороченими структурними формулами, складіть рівняння реакцій за схемою: хлоретан → етилен → етанол → етилат натрію

3. З етанолу масою 23 г добули хлоретан. Визначте його масу, якщо вихід продукту становить 80 %.

Оцінювання та аналіз учнівських робіт здійснювались на основі поелементного аналізу.

Таблиця 1

Поелементний аналіз роботи

Варіант I

Завдання		Елементи відповідей			Учні		
№	Що оцінюється	№	Зміст	1	2	3	
1	Знання хімічних властивостей речовин; розуміння взаємного впливу атомів; уміння складати рівняння хімічних реакцій	1 2 3 4 5	Структурна формула фенолу Формула реагента Формула продукту реакції Рівняння реакції Пояснення впливу гідроксильної групи				
2	Знання хімічних властивостей речовин; уміння складати скорочені структурні формули і рівняння реакцій	6 7 8 9 10 11 12 13 14 15	Структурні формули Етанолу Етилену Етану Хлоретану 1-й реагент 2-й реагент 3-й реагент 1-ше рівняння 2-ге рівняння 3-ге рівняння				

ХІМІКО-БІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

3	Уміння розв'язувати задачу на масову частку домішок	16	Скорочена умова задачі				
		17	Формула етанолу				
		18	Формула натрію				
		19	Формула водню				
		20	Рівняння реакції				
		21	Обчислення молярної маси етанолу				
		22	Обчислення молярного об'єму водню				
		23	Обчислення маси чистого етанолу				
		24	Обчислення об'єму водню				
		25	Відповідь				
		Загальна сума балів					
		Оцінка					

Варіант II

Завдання		Елементи відповідей			Учні		
№	Що оцінюється	№	Зміст	1	2	3	
1	Знання хімічних властивостей речовин; розуміння взаємного впливу атомів; уміння розв'язувати розрахункові задачі і скласти рівняння хімічних реакцій	1	Структурна формула фенолу				
		2	Формула гідроксиду натрію				
		3	Формула феноляту натрію				
		4	Рівняння реакції				
		5	Пояснення впливу бензенового ядра				
2	Знання хімічних властивостей речовин; уміння скласти скорочені структурні формули і рівняння реакцій	6	Структурні формули Етилену				
		7	Хлоретану				
		8	Етанолу				
		9	Етилату натрію				
		10	1-й реагент				
		11	2-й реагент				
		12	3-й реагент				
		13	1-ше рівняння				
		14	2-ге рівняння				
		15	3-тє рівняння				
3	Уміння розв'язувати задачу на вихід продукту	16	Скорочена умова задачі				
		17	Формула етанолу				
		18	Формула хлоретану				
		19	Формула хлороводню				
		20	Рівняння реакції				
		21	Обчислення молярної маси етанолу				
		22	Обчислення молярної маси хлоретану				
		23	Обчислення теоретичного виходу				
		24	Обчислення практичного виходу				
		25	Відповідь				

ХІМІКО-БІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

		Загальна сума балів			
		Оцінка			

Таблиця 2

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів

Кількість набраних балів	Оцінка	Рівень навчальних досягнень
25—24 23—22 21—19	12 11 10	Високий
18-17 16—15 14—13	9 8 7	Достатній
12—11 10—9 8—7	6 5 4	Середній
6—4 3—2 1	3 2 1	Початковий

Оцінювались правильність відповідей учнів та сформованість логічних вмінь, за допомогою яких учень пояснював вибір відповіді. За результатами контрольної роботи всі учні розподілились по рівнях – з високим (10-12 балів), достатнім (7-9 балів), середнім (4-6) та низьким (1-4 бали) рівнем навчальних досягнень. Результати дослідження представлені в таблиці 1.

Таблиця 3

Результати дослідно-експериментальної роботи

Рівень навчальних досягнень	10 клас (24 учні)			
	Високий Учнів/%	Достатній учнів/%	Середній Учнів/%	Низький Учнів/%
Експериментальна група (24 учні)	4(17%)	13(54%)	6(25%)	1(4%)
Контрольна група (24 учні)	3(12,5%)	11(45,8%)	7(29,2%)	3(12,5%)

Аналіз отриманих даних свідчить про відносно незначну відмінність в результатах контрольної та експериментальної груп. Можливо, це можна пояснити досить високим вихідним рівнем підготовки учнів обох груп та нетривалістю експерименту. Зрештою, експериментальна методика не погіршила якості підготовки

Висновок про сформованість інтелектуальних вмінь робився на основі спостережень за активністю учнів на уроках, їх зацікавленіям предметом, бесідами з учнями в позаурочний час та на основі відгуків учителів-предметників про навчальну активність та результативність.

На підставі узагальнення одержаних даних ми дійшли висновку про те, що використання розробленої нами методики модульного навчання та застосування розроблених нами форм і змісту тематичних атестацій сприяє зростанню успішності учнів з хімії, зацікавленості ними предметом та розвитком їх самостійного мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хімія. 10-11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
2. Попель П.П. Хімія: Підручник для 10 кл. загальноосв. школи (академічний рівень) / П. П. Попель. К.: «Академія». 2018. 352 с.

ЗМІСТ

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Кравчук Лілія

Науковий керівник – доц. Олексюк Вікторія

ВПЛИВ ТРИВОЖНОСТІ НА САМОАКТУАЛІЗАЦІЮ СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ.....1

Данилюк Оксана

Науковий керівник – доц. Васильківська Надія

ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАТЕКСТІВ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЧЕТВЕРТОКЛАСНИКІВ.....3

Вирста Христина

Науковий керівник – доц. Васильківська Надія

ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАТЕКСТІВ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ТРЕТЬОКЛАСНИКІВ7

Кривуцька Світлана

Науковий керівник – доц. Васильківська Надія

КАЗКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....10

Романів Тетяна

Науковий керівник – доц. Адамська Зоряна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ МАНІПУЛЯТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ ...14

Комар Марія

Науковий керівник – доц. Шевченко Ольга

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ18

Прокопець Андрій

Науковий керівник – доц. Шевченко Ольга

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ19

Свергун Наталія

Науковий керівник – доц. Чип Руслана

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ23

ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВ

Немий Віталій

Науковий керівник – доц. Топорівська Ярослава

ЕСТРАДНА ПІСНЯ В РЕПЕРТУАРІ КАМЕРНИХ ХОРІВ УКРАЇНИ.....27

Потєпньова Христина

Науковий керівник – проф. Кондрацька Людмила

ХОРОВА МУЗИКА СУЧАСНИХ КОМПОЗИТОРІВ ГАЛИЦЬКОГО КРАЮ.....31

ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ І ЖУРНАЛІСТИКИ

Борак Анастасія

Науковий керівник – доц. Петришина Ольга

МІСЦЕ СТИЛІВ МОВЛЕННЯ У СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ, ОПРАЦЮВАННЯ В УМОВАХ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ35

Стасишина Юлія

Науковий керівник – доц. Вільчинський Олександр

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ВІДОМОГО УКРАЇНСЬКОГО ПУБЛІЦИСТА МИКОЛИ РЯБЧУКА38

<i>Грицишин Катерина</i> <i>Науковий керівник – доц. Решетула Тетяна</i> ВИСВІТЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В ОНЛАЙН-ВИДАННЯХ «LB.UA» ТА «КОРЕСПОНДЕНТ.NET»	41
<i>Кузьма Діана</i> <i>Науковий керівник – доц. Бабій Ірина</i> СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ У ПОЕЗІЇ СТЕПАНА САПЕЛЯКА	46
<i>Михайлишин Юлія</i> <i>Науковий керівник – доц. Ткачук Олександр</i> ФЕНОМЕН «ТИХОЇ» ЛІРИКИ У ДОРОбКУ ІВАНА МАЛКОВИЧА	49
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ	
<i>Подольак Андрій</i> <i>Науковий керівник – доц. Конкульовський Володимир</i> СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА	50
<i>Наконечна-Чабан Тетяна</i> <i>Науковий керівник – доц. Вирста Наталія</i> ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЛАСНИХ НАЗВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	53
<i>Бай Мар'яна-Оксана</i> <i>Науковий керівник – доц. Пасічник Наталія</i> ПРОБЛЕМАТИКА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ТА ІДИОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ «ПРОСТІР»	55
<i>Подольак Андрій</i> <i>Науковий керівник – Конкульовський Володимир</i> ПРОБЛЕМАТИКА ПЕРЕКЛАДУ АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	59
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ	
<i>Болібрux Вікторія</i> <i>Науковий керівник – доц. Терещенко Валентин</i> ОСНОВНІ ПЕРЕШКОДИ ДЛЯ РОЗВИТКУ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ, ОРГАНІЗОВАНОГО ВІДПОВІДНО ДО МАГДЕБУРЗЬКИХ НОРМ ПРАВА У XVI-XVII СТ.	63
<i>Гуменюк Діана</i> <i>Науковий керівник – доц. Морська Наталія</i> ІДЕЯ МИРУ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС	66
<i>Киданюк Вікторія</i> <i>Науковий керівник – доц. Грушко Валерій</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ	70
<i>Михаць Володимир</i> <i>Науковий керівник – доц. Григорук Наталя</i> СПРОБИ БРИТАНСЬКОГО УРЯДУ СПОВІЛЬНИТИ ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В КОЛОНІЯХ (1945-1953 РР.)	75
<i>Роговський Володимир</i> <i>Науковий керівник – доц. Морська Наталія</i> ІВАН ВЛАСОВСЬКИЙ – НАУКОВЕЦЬ ТА ПРАКТИКУЮЧИЙ ХРИСТІЯНИН	78

<i>Щербіна Христина</i> <i>Науковий керівник – доц. Морська Наталія</i> ГОР ГЕРЕТА - ДУХОВНИЙ БУНТАР І ПРОРОК ТЕРНОПІЛЛЯ	84
--	----

<i>Потішна Ірина</i> <i>Науковий керівник – доц. Морська Наталія</i> ЙОЗЕФ ПЕРЛЬ – ЄВРЕЙСЬКИЙ ПРОСВІТИТЕЛЬ З ТЕРНОПОЛЯ	87
--	----

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

<i>Палкова Діана</i> <i>Науковий керівник – доц. Хохлова Лариса</i> ФОРМУВАННЯ ЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ «ПОХІДНА ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ»	91
--	----

ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

<i>Цибак Валентини</i> <i>Науковий керівник – доц. Потапчук Ольга</i> МЕТОДИКА РОЗРОБКИ І ЗАСТОСУВАННЯ ЧАТ-БОТУ ДЛЯ ВЕБ-САЙТУ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	93
--	----

<i>Парасинчук Віталіна</i> <i>Науковий керівник – доц. Потапчук Ольга</i> МЕТОДИКА НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ СТВОРЕННЯ ТА АНІМУВАННЯ 3D-МОДЕЛЕЙ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	95
--	----

<i>Євгенія Вітвіцька</i> <i>Науковий керівник – доц. Тарас Сіткар</i> ПРОЕКТУВАННЯ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ ДЛЯ ДЕТЕКТУВАННЯ ОБЛИЧ	99
--	----

ХІМІКО-БІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

<i>Романишин Катерина</i> <i>Науковий керівник – асист. Яворівський Руслан</i> АНАЛІЗ ВИДОВОГО СКЛАДУ РОДИНИ МОЛОЧАЙНІ (EUPHORBIACEAE KLOK.) У ФЛОРИ БУЧАЦЬКОГО (НИНІ ЧОРТКІВСЬКОГО) РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ	108
---	-----

<i>Кондрич Ольга, Опалко Анастасія, Заболотна Марина</i> <i>Науковий керівник – доц. Барановський Віталій</i> РЕАКЦІЇ АРИЛДІАЗОНІЄВИХ СОЛЕЙ З (2-ДИМЕТИЛАМІНО)ЕТИЛМЕТАКРИЛАТОМ У ПРИСУТНОСТІ ТІОЦІАНАТ-АНІОНІВ	112
---	-----

<i>Маланчук Олеся, Урбанська Надія</i> <i>Науковий керівник – доц. Симчак Руслан</i> ТЕТРАФЛУОРОБОРАТИ АРИЛДІАЗОНІО НА ОСНОВІ ФЛУОРОЗАМІЩЕНИХ АНІЛІНІВ ЯК АРИЛЮЮЧІ РЕАГЕНТИ В РЕАКЦІЯХ ДЕДІАЗОНІЮВАННЯ	117
---	-----

<i>Шевчук Софія, Харів Марія</i> <i>Науковий керівник – доц. Тулайдан Галина</i> СИНТЕЗ ТА БІОЛОГІЧНА АКТИВНІСТЬ ПРОДУКТІВ ТІОЦІАНАТОАРИЛЮВАННЯ ДІАЛІЛАМІНУ	121
--	-----

<i>Сидорчук Васирина</i> <i>Науковий керівник – доц. Гладюк Микола</i> РОЗРОБКА ТА ЗАСТОСУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ТЕМАТИЧНИХ АТЕСТАЦІЙ З ОРГАНІЧНОЇ ХІМІЇ В СТАРШІЙ ШКОЛІ	125
---	-----

ББК 74.480.278
С.88

Магістерський науковий вісник. – Випуск № 39. – 2022. – 132 с.

***Видрук оригінал-макету
у науковому відділі Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка***

Комп'ютерна верстка: **Бойко Ж.Е.**